

<i>Szépirodalom</i>	
Szijj Ferenc: Ritka események	5
Darvasi László: Vidám monológok a háztömbünk körül	8
Juhász Róbert versei	12
Mesterházy Balázs versei	15
Medgyesi Emese: Lollipop, lollipop...	17
Erdei L. Tamás rövidprózái	23
Lövetei Lázár László versei	30
Borsodi L. László versei	33
Demeter Arnold versei	38
Csősz Gergő versei	42
Galántai Zoltán versei	44
Makó Ágnes rövidprózái	46
Sztaskó Richard: Tolakodás	51
Szilágyi-Nagy Ildikó: Levegőt!	56
Vermesser Levente versei	62
Balázs K. Attila versei	64
Bálint Tamás: Máj hagymalekvárral	67
Vida Krisztina: Mesélj valamit, csak nekem	69
<i>Pályakép</i>	
„A szerencse fogalmát meghatározni nehéz, mindig tenni kell érte valamit!” (Mirk Szidónia-Kata beszélgetése dr. Szatmári Sebestyén ny. szülész-nőgyógyász főorvossal)	75
<i>Ködoszlás</i>	
Magyarosi Sándor: „Hogy az ellenségre előny, saját haderónkre pedig hátrány háramolják”	98
<i>Ujjlenyomat</i>	
Márk Attila: „Jó(nak) lenni nem divatos dolog”	125
<i>Kelet Népe</i>	
Magyar Zoltán: Képeskönyv és időutazás (Zsiros Tibor: <i>Képek, emlékek Moldvából és Erdélyből, 1974–1990</i>)	158
<i>Forgószínpad</i>	
„A színház fiatalon és formában tartott” (Keresztes Franciska beszélgetése Árus Katalinnal, a Figura Stúdió Színház alapító tagjával és munkatársával)	161
<i>Szemle</i>	
Miklóssi Szabó István: Nagy Koppány Zsolt hármasképe	171
Béres Norbert: Kimozdítás után (Kézdi Imola: <i>Miniállűrök</i>)	177
Előfizetők névsora	181

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (attilius@gmail.com)
Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Máthé Zsejke (zsejkemathe@gmail.com)
TITKÁRNŐ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSÁK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lövétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánzos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997-2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Magic Print, Ónfalva
FELELŐS VEZETŐ: Dohotaru Maria

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: egy évre 84,00 lej
Külföldieknek: egy évre 90,00 lej (6600 Ft / 28 EUR)

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Simon Ildikó - Editura Harghita, Pf. 149

Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RON

Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita

RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR

RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita

SWIFTCOD: RNCBROBU

Szijj Ferenc
RITKA ESEMÉNYEK

HAJNALI TŰZ

Ruhát tüzelek,
eltüzelem a rossz ruháimat,
már nem venné őket magára senki.
Van egy szék is, hiányzik egy lába,
és ugyanolyan lábat honnan szerezzek?
Régi dunyha, többször is öröklődött
már a családban, ki tudja,
hányan haltak meg alatta?
Hajnali tűz, nem akarom, hogy lássák.

A TESTEM BAL OLDALA

A testem bal oldala élő fa,
agyagos földbe kapaszkodnak a gyökerei.
Jókora földlabdával szállok fel
a villamosra, ha be kell mennem
a súlyhivatalba adategyeztetésre.

A KULCS

Sorra lepisszeg a zenekari főtiszt,
a trombitahajtogató, a kalácsforgató,
a napközi portás és az alkalmi koldus,
hogy most nem alkalmas, láthatom,
hogy épp a békeutalvány sorsolására
várnak, közvetíteni fogja a rádió.
De akkor mit csináljak a kulccsal,
dobjam a folyóba a híd közepéről?

ÁRNYÉK

Árnyék repült a veteményekre.
Először azt hittem, varjú, és már éppen
el akartam hessegetni,
amikor rájöttem, hogy az az árnyék
a fejemben repült át
az egyik reményt keltő lehetőségről
a másikra. Eddig egyikről se tudtam,
pedig lám, mind a kettő a növekedéssel
van kapcsolatban, mit kell hozzá
a zsebemből kidobálni, a padlásról lehordani.

HAMIS ÉLET

Nem tudok megszólalni ebben a vidám társaságban,
mert félek, kiderül az első szó után,
hogy elejétől fogva hamis életet élek
hamis alapfeltételekkel. És hiába,
hogy a kabátom bélésében ott lapul
egy biankó oklevél, amely évekre előre
felmentést ad a valódi nehézségek alól,
egyszerűen nem tudom kinyitni a számat.

FUTÁS

Még a fazékfutók is megelőznek,
a levelezők leszólnak a fákról,
hogy mi van, elsuhan az orrom előtt
egy szirénagözös görkorcsolya,
felsóhajt a hátam mögött a kórus,
a szembejövőknek előre kifizetnek
háromhavi céljuttatást, de levonják
belőle a próbatemetés költségeit.
Harmadik kör, még hány lehet?

VÍZTÁROZÓ

Valami víztározóról beszélnek. Idejön
egy ember, akiről elsöre látni, hogy nincs ki
mind a négy kereke, valami víztározót emleget,
vagy lehet, hogy víztartályt, hordót,
ceglédi kannát, és máris elterjed a hír,
hogy óriási víztározót akarnak itt építeni,
gátat emelnek, hegyet mozgatnak,
elköltöztetik a lakosságot, pedig ez a hely
nem is alkalmas víztározónak,
beszakad a víz súlyától a föld.

*Sötét fellegek (Nestor Burma a Bir-Hakeim hídon), 2016
(40 x 60 cm, repesztés, aquatinta, metszet)*

Darvasi László

VIDÁM MONOLÓGOK
A HÁZTÖMBÜNK KÖRÜL

Idősebb nő, fekete cicanadrágban,
festett kleopátrafrizura. Végül
is jól öltözik, stílusa van.
Sokat öregedett az utóbbi évek alatt.
Magában beszél.
Amikor ideköltöztem, már magában beszélt.
Ez egy elég folyamatos magánbeszéd.
Vagy nem magán-, nem tudom, beszéd.
Megjegyzéseket fűz, értelmez, kiegészít,
erős kritikát fogalmaz meg a játszótér melletti padon.
Oda szokott ülni leginkább, ott
magyaráz, szónokol, mély és rekedt hangon,
megállás nélkül és hangosan
adja elő, hogy mindenki hallja,
nem nagyon érteni mégsem.
Kicsit félelmetes.
Mint egy idős színésznő,
ötven évig csakis királynőket játszott,
úgy maradt.
Miért beszél magában az ember ilyen hangosan.
És ha ennyire hangos, az magában beszélés-e.
Mert akkor hallja a világ, nem?
Én, a szomszédok, a gondnok, az óvodából
hazaérkező szülők, a kicsik, mindahányan halljuk.
Némelyek értik is nyilván.
A hajléktalan fiú is hallja, aki
szintén itt billeg a házak között,
néha a téren ver tanyát, a pingpongasztaloknál,
vagy a lottózó mellett, a Nemeskürty szobornál,
állandóan sörrel ül, ő is magában beszél.

Mindenki geci, szemét, szarházi, szemét, mocskok.
Ez a konklúzió tízéves folyamat eredménye,
figyeltem, hogy lesz mindenki ilyenné, geci, szemét, szarházi,
mocskok, gané. Gané is, igen. Ja, hazaáruló.
Egy napfényes délután engem is megfenyegetett,
ha jól értettem, jól szétbasz, gondolkodott, szétbaszlak.
Mit nézel, megö..., gondolkodott, megöllek, mindenkit megölök,
gondolkodott, dögöljete meg. Ivott a Burgból.
Néha a cicanadrágos, kleopátrafrizurás nő
mellé ül ez a hajléktalan fiú
a nagy, a mocskos szatyrával, a dobozos sörével.
Burg, azt hiszem, az a legolcsóbb kiszereles.
Burgot vagy Berget iszik, kéknémet doboz
száz forint, kevesebb vagy alig több,
beszélgetnek, vagy, és én inkább erre gondolok,
egymás mellett monologizálnak, mindenki mondja a magáét.
Az idős, néha melltartóban és a combtőig fölhúzott nadrágban,
miniszoknyában napozó nőnek
rendre másféle társasága is akad.
Odaülnek mellé *normális* emberek, nők, férfiak,
nem ilyen monologizálós fajták,
elég elmélyülten tárgyalják a világ dolgait.
Szerintem az idős, magas nő akkor is monologizál.
Ennek ellenére akad társasága, nem tudom,
talán, mert valakihez oda kell ülni, és még ő is
jobb a végtelen monológjaival, mint egy üres pad,
fent az üres lakás, az emberekkel teli, néma bolt,
ahol csak akkor szólnak hozzád, ha lopsz, ha tolakodsz,
az utca, ahol szintén akkor szólnak többnyire,
ha meglököd, nekimesz, súrolod, érinted.
Aki monologizál, az biztosan sokat ismétél.
Nem lehet mindig másról.
Vagy lehet?
Hogy nem hozod szóba újra azt, amitől és amiért,
ez van, vagy amiről azt gondolod és
föltételezed, hogy amiatt van ez.
Ami van, az benne van a monológban.

Egy monológ azért van, hogy benne legyen minden.
Ha egy monológból hiányzik valami,
nem, ne hiányozzon, akkor az rossz monológ. Kifelejtette.
Szóval akadnak ilyen emberek, akik még a monologizálókkal
is inkább leülnek és az ő magyarázataikat,
az ő megjegyzéseiket, gondolati futamaikat választják,
mint a csöndet, ami egyébként éppolyan,
mint egy igazi monológ, mindenkié és senkié,
a csönd is éppen ilyen szerintem, senkié és mindenkié,
lehet, hogy a monológ a legizgalmasabb, legszegényebb és
leggazdagabb csönd.

Még a covid előtt egy jólszituált fiú megzavarta
az idős, stílusosan öltözködő, kleopátrafrizurás
asszonyt, kiabált utána, nem monológ volt,
egyenesen hozzá intézte a szavakat, célzott üzenet.
Megöllek, te büdös kurva, ha elkaplak, véged, te vén ribanc,
futott utána, őrjöngve rohant,
de nyilván nem kapta el, vagy nem gondolta komolyan,
mert az idős nő azóta is vígan mondja,
még tegnap is monologizált egy
kék köpenyes, normálisnak kinéző nővel,
aztán pedig az a másik fiú ült mellette,
aki a közeli autójavítóból támolyoghatott idáig.

Üvegtöményrészeg, így hívom,
az ittasságnak ezt a lassú,
igazán nehézüveg fajtáját.

Él és virul ez a cicanadrágos idős nő,
máskülönben megkérdeztem a gondnokot,
miért akarják megölni, kinek vétett, hiszen csak beszél.
Nem csak beszél.

Lop.

Bejár a lépcsőházakba és lop.

Ezt érdekesnek találtam, el is gondolkodtam:
az ilyen monologizáló lelkeknél nem úgy van,
hogy ha csöndben kell lenni,
csöndben is marad, surran vagy oson,
és csak ha lehet, ha szabad, akkor harsogja

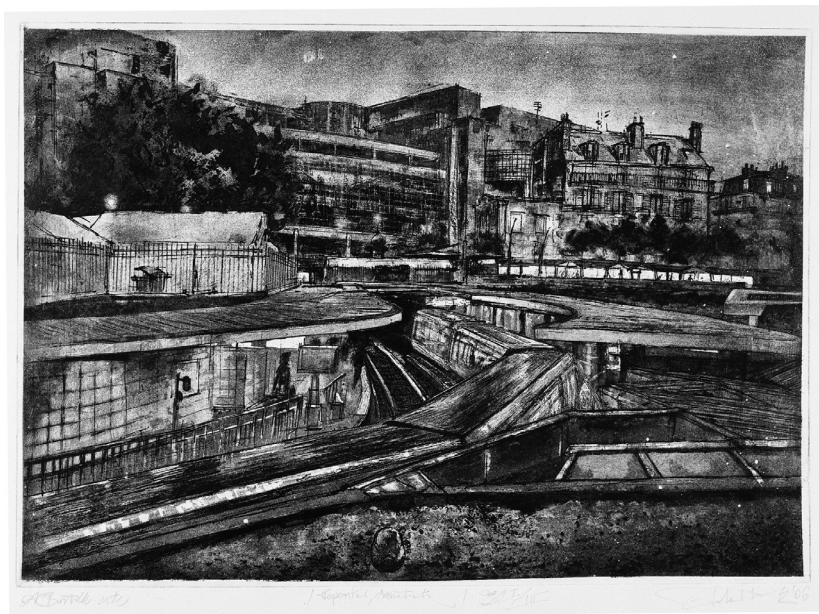
a végenincs mondandóját?

Ez az idős, kleopátrafrizurás nő nyilván még lopás közben is megjegyzéseket tesz, kritizál, hozzáfűz, megállapít, mit ne mondjak, kinyilatkoztat, hogy így meg úgy és akkor amit mond, abban benne is van minden.

Monologizálás alatt is lehet lopni, csak kicsit veszélyesebb.

A rohadékok, a szemetek, az átkozottak, szar alakok, még lopni se lehet tőlük, mindjárt jönnek, ölni akarnak, reszeli hangosan, és közben ellop mindent.

Semmit.

Bastille este, 2006
(35 x 50 cm, repesztés, aquatinta)

Juhász Róbert

GÁZLÓ

A folyóba lépek, nem kell nagyot,
elenyésző a szintkülönbség.
Sóderágyon rohanó, hűvös és sekély
ár öleli lábszáramat.
Ez nem egy Kneipp-taposómedence,
élettani hatásait lehetetlen megjósolni.

Méla akt, ruhában, tódul lefelé.
A csontok folyékonyá válnak a mozdulatban.
Indiánregényekben a főhős így téveszti
meg üldözőit. Ami a nyomomban jár,
nem éri be ennyivel.
Lehúznám talpamról a ragacos árnyékot,
ott ér hozzám, amit
a fényből kiszorítani bírtam.

A simára csiszolt ágak felszíne bőrt
formáz. Néhányan közülük a monotonitás
súlya alatt derékba törtek, s elakadtak
az áramlásban, ott ütemre bólogatnak,
mintha azt mondanák:
tudom, mit érzel.

A halak értetlenül tátognak a sodrásban
csoszogó ember láttán, ki a partra vetődött
emlősöket siratja.
Nem mindig van torkolat. Előfordul, hogy
a szomjas, poros anyaföld egyszerűen minden
folyadékot nyomtalanul elnyel.

KÖTŐDÉSEK

ha a csendet kerestem
nagyjából akkora lehetett
volna mint egy avokádó
talán 85 gramm

bennem növekedett szemhéja
továbbra is csukva volt
ennek ellenére képes lehetett érzékelni
a kívülről érkező fényt
falevélen át így kell az égboltot nézni

még nem szerethetett engem
elsodródott tőlem
a folyamba mártott ujjaim között
pisztrángok sebesednek azóta
dühösen kaparom róluk a vart

nyakam bőrébe égnek a ráncok
az idő rajtuk súlyos medál
gyerekek ölelik a lábamat
vajon már kötődnek hozzám
vagy csak a testemet emelik
hogy ne vágja torkomat
a hurok

A GOMBOLYAG VÉGE

egy madzagot markolva állt a mosdó előtt
ez már a gombolyag vége
téged nem lehet szeretni
feleselt a képmás
az emeletről jött ott még
komoly köteg fonál volt kezében

ahogy lefele haladt kétszer is
megkerült mindent hurkot vetve
a biztosnak tűnő pontokra

baseballütőt tartott az ágy alatt
s éjjel harcra készen ugrott talpra
a laminált padló egyetlen roppanására

nem voltak tanúk
csak a szekrényekben tolongó
haszontalan kerámiák melyekre
lerakódtak az elmúlt évek

a fürdő ajtaja beszakítva
a fojtogató gőz a tükröt ellepte
mögötte halovány árnyék alakja

ráfogta a hajszárítót mintha fegyverét
a forró légáram akár egy távcső központi
élességállítója lassan fente meg vonásait

mikor elég tisztán látta önmagát
a bal válla fölött hajította hátra a készüléket
megrántotta a spárgát a dominó elindult
a kádban pedig sikítva rángatóztak
szerepeibe szorult emlékei.

Mesterházy Balázs

A MEDITERRÁN-ÁLLANDÓ¹

A fehérre meszelt házak előtti padokon úgy ültek, végig sorban, akár a fecskék, csupa idősebb, napvájta, cserzett bőrű férfi, szürke, fekete és fehér kötött pulóverben, botra támasztott állal vagy a falnak dőlve, az augusztusi, rikító melegben. Ahogy elhaladtunk előttük, hangosan köszöntünk, éreztük, hogy ezt kívánja a helyzet, ők komolyan vették az aktust, bólintottak, úgy köszöntek vissza. Ha akkor, a déli partokra tartva, nem romlik el a busz, ha nem szállunk le róla és nem stoppolunk, sohasem látjuk Raposeirát. A kis képeslapfalut. Ahogy a színes ablaktáblákat és a rikító muskátlikat magunk mögött hagytuk, a házak közül kijutva a kopott, vibráló tájba, mindenütt kőfalak, olivák, gránátalma-fák. Én nem mertem, de te hoztál az egyik fáról néhány almát, és a kis kőfal tövében, egy bokor alatt, poros, hátizsákos évák, éppen visszafogadva a Paradicsomba, téptük kézzel a gránátalmák bordó, vastos héját, a rubin lé lassan, ragacsosan csorgott le az állunkon. Éhesek voltunk, nagyrészt a drágaköcsomagokat elválasztó, keserű, sárga falat is megettük. A szántásokból szállt ki az agyagos föld szaga, a levegő pedig úgy remegett felettünk a száraz hőségben, mint valami örült, kék délibáb. Az egyik legjobb lakoma volt ez addigi életünkben, és talán, azóta is csak kevés jobb volt. Mikor végeztünk, a kabócás, remegő melegben visszagyalogoltunk a faluba. A kis főtér kocsmájában kikértünk két pohár vörösbort, amit persze jó lett volna magához az almához inni, de megbeszéltük, majd úgy meséljük, hogy úgy volt.

*

Addig élőben nem láttunk ilyen fát. Tudtuk, hogy van, de csak fület, olivát és gyümölcsfákat láttunk. A vonat majdnem fél órája szaladt a furcsa, monoton tájban és még mindig tartott, a sín pár mindkét oldalán, jobb kéz és bal kéz felől egyaránt parafák, a parafamező. Agyagos, vörös porfelhő, göcsörtös, rémült meredés. Szomorú, lépni

1 Részletek a szerző következő, készülő verseskötetéből.

képtelen vágóállat, haszonnövény. A fát meghámozzák, a kérget, a burkolatát letépi. A sebeket kenőccsel kenik, ecsettel, kislapáttal, akár a vakolatot a falra. Majd néhány évtizedig hagyják visszazonni, minden nap ugyanaz a por van, és ha elég vastag már, letépi újra. Pusztai Sziszüphoszok. Lombos, ősi, mozdulatlan birkák. Finom bőrű óriások. A kérgeket egymásra hordják, úgy dobálják, akár a szőnyeget. Fa nélküli farakás.

*

Ahogy a hullámok belenyálnak a partba, nyúlós üveg, sós fólia, kihordanak a homokra egy teljes tengeri ábécét. Kagylót, hínárt, haltetemet, rákpáncélt, gömbölyűre csiszolt követ, szivacsot és színét vesztett medúzát. Egy olyan nyelv darabjait, amelyet mindig is beszéltünk.

*

Sinesben nem volt szállásunk, úgyhogy este lementünk a tengerpartra, ott pakoltunk le. Vasco da Gama szülővárosa, ennyit tudtunk róla. A víztől jó ötven méterre raktuk le a hálósákokat, a sziklafal tövében, de még a homokon. Te voltál távolabb a víztől, a szikla felé, én közvetlenül melletted, de ez elég volt, mekkora nagy is egy méter, ennyin múltott, merthogy arra ébredtem, hogy vízben fekszem, hogy lötyög a víz a fejem alatt. Felébresztettelek, a te részed száraz maradt, rémület volt, nem láttam korábban ilyet, nem ismertem ekkora árapályt. Tengerekhez szoktunk, az óceánt, a méreteit nem ismertük. Nem is arról volt szó, hogy alábecsültük, mert nem becsültünk mi semmit alá, csak nem értettük, kérdésként sem merült fel, igazán nem, hogy éjszaka ennyire kijöhet a víz, hogy ilyen szélesre nyúlik és ránk tör.

Medgyesi Emese

LOLLIPOP, LOLLIPOP...

Hiába hagyták tárva-nyitva az ablakokat, a poshadt levegő már a folyóson beszorult az izzadt falak közé. A fáradtan berregő ventilátorok propellerjeire is hasztalan aggattak ragasztócsíkos légyfogókat, lassú volt a „csüngős forgó”, stagnált a levegő, a kerge legyek zavartalanul cikáztak a félhomályban. Kétoldalt, a falakon, európai és román zászlók sorakoztak; égiszűk alatt foltokban dacolt az olajfestékkal, penészt virágzott a talajvíz. Felhólyagzott, kristályformát öltött – kreatív fantáziával féldomborműnek vélhetted. Fejmagasságig ért.

Az impozáns méretű hivatal, ahova betereltek, műteremnek is alkalmas csarnok-féle volt. Hazai, olfaktív emlékek elevenedtek fel bennem, ismerős attribútumok fogadtak: ismerős cujka, izzadt emberek és fokhagyma szaga keveredtek. Reggel még iskolás rendben sorakozhattak a minimál-berendezés szedett-vedett elemei, agg székek között különböző méretű és stílusú asztalok, de mikorra mi sorra kerültünk, szétcincálta őket a publikum, szanaszét hevertek. Kefefrizurás, szakállas, ősz férfi ült a bejárattal szemközt, merev tartással, szúrós tekintettel vett számba bennünket. Ő a szolgálatos *dascäl* – gondoltam Creangă után szabadon. Tartásával és tekintetével azt üzenté: ránk várt! Nem tartozott a követség kötelékébe, bukaresti jóváhagyással saját zsebére dolgozott, kérvényeket fogalmazott, formanyomtatványokat töltött ki, fénymásolt, sokszorosított. Ha kellett, eligazított. Szolgáltatásait fizetség ellenében vehették igénybe a nagyközönség fizetőképes rászorulói. Egyenruhás hazai rendőr védelmében hozta többek között ezt is tudomásunkra az az elegáns, lenvászón kosztümös, középkorú férfi, aki a bejáratnál jó hangosan üdvözölt bennünket, majd tagoltan, fennhangon ismertette a hivatal működésrendjét. Ahhoz tartsuk magunkat! Másként nem tehattünk, ő húzta meg mögöttünk a „sorsvonalat”; intésére bezárták hátunk mögött a főkaput. Szerencsénk volt, hogy aznap sorra kerültünk. Akik kint rekedtek, két nap múlva próbálkozhattak újra. A hivatalnokok kiosztották a szükséges formanyomtatványokat, majd visszavonultak. Tette

készen váraoztak a nyilvánosságtól üveglapokkal elválasztott térben. Amint kitöltött íveikkel a váraozók rendre a kasszapulthoz járultak, a konzul csengetésére sorra visszatértek a színre, átvették a gondjaikra bízott dossziékat, majd visszavonultak a „színfalak” mögé, intézkedni.

Rendíthetetlen volt a főnök figyelme. Bevonulásunk zaja, az unalomtól, hőségtől elcsigázott gyermekek hisztériája, az élénkebb apróságok ide-oda rohangálása, kisbabák sírása, hangos beszéd, hirtelen összeszó-lalkozások – minden lepergett róla. Higgadtan hallgatta ügyfeleit, türelmesen, feltűnően udvariasan beszélt mindenkivel. Zavartalanul, gyakorlottan inkasszált, határozott tapintattal, magabiztosan rendelkezett. Bár nem érthettük utasításait, a folyamatos, szervezett munka-menet láttán a tömeg mintha fegyelmezettebben várt volna sorára.

Saját ügyemben pusztán két ívet kellett kitöltenem, mert a „handy american” segítségével – Richard így becézte a családi Macintosht – iratainkat még Aubais-ban lefordítottam, és ki is nyomtattam. Két-két példányt hoztam magammal, próba-szerencse alapon alkudozásra készültem: ha sikerül párosával hitelesíttetnem őket, mentesülök egy újabb hivatali ostrom kötelezettsége alól. Tudtam, hogy tartózkodási engedélyem megszerzése majd külön ügyvitel tárgyát képezi.

Valamelyik nagy öregjük intésére igazíthatták úgy a helyzetet spon-tán pártfogóim, a Bara nemzetség tagjai, hogy kifejezetten jó állapotú, kényelmes széken ültem, ők pedig körém telepedtek. Elöttem tucatnyi kinyitott, szakadozott *buletin* hevert halomban, hazai okmánybélyegek-kei ellátott házasságlevelek, ideiglenes születési igazolványokkal, ve-gyesen. Két asszony – feltűnően hasonlítottak egymásra – velem szemben ülve szoptatott, tekintetüket felváltva a gyermekeik arcán, az enyémen, illetve soros irományomon pihentették. Egy másik rokon a bőfiző ikercsecsemőit mint golycsba göngyölt tömlőcskéket, vállának támasztva paskolta gyengéden. Ő célirányosan silabizálta a kézírásomat, mialatt babáinak emésztését könnyítette, de az apróságok között is akadt, akit ugyancsak lenyűgöztem írnoiki ténykedésemmel: kalapos, tömzsi legényke volt – Krisztinkával egyidősnek véltem –, aki az asztal szélére támaszkodva csimpaszkodott, hogy jobban lásson. Nem jutott minden gyermeknek ennyire kedvező pozíció, néhányan lökdösődéssel próbáltak javítani látószögükön. Fejünk fölött, állva, körös-körül férfiak, a teljes nemzetség; a fiatalabbak ölében porontyaik, a korosabb nemzedékbeliek inkább csak magukban.

Rám zárult az embergyűrű – bal karomnak nem is maradt hely az asztalon, csak kézfejemmel formáltam kis védőernyőt az esetleges lökések, írásbalesetek ellen. Irattartómat és táskámat a lábam közé szorítva helyeztem biztonságba. Ha nem értettem a kérdéseimre adott válaszokat, a többiek hangosabban és relében-szólabban megismételtek – mintha egy modern kori erünnisz kórust faggattam volna.

Közösségi ténykedésünket váratlanul megzavarta Richard telefonjának hangja. *What a pity! Work in progress interrupted* – diszkréten kommentált volna, ha ott lett volna közelünkben.

Táskámból szólamonként lopakodott elő, fokozatosan erősödött, és hamar maximális hangerővel tarolt az ötvenes évek slágerének dallama, a *lollipop-lollipop!* Igényesen feldolgozott, korális változatánál soha vidámabb csengőhangot! Felélénkült hallatán a csarnok, gyermekek lolli-lolli-lollipopozni kezdtek, hajladoztak-kacarásztak-hadonásztak, még a felnőttek körében is mozgolódás támadt. Egyértelműen a friss zajforrásra reagált a konzul hivatalos-udvarias rendreutasítással:

– *Vă rog, foarte mult!* (Kérem szépen!)

Hosszasan kotorásztam, míg táskám mélyéről sikerült kihalásznom a készüléket: „*Than I haven't got a chance... I call him...*” Mire megkaparintottam, megnyílt körülöttem honfitársaim gyűrűje, kifele igyekeztem, de félúton már megnyomtam a zöld gombot, nehogy túloldalt letegyék a kagylót. Mi történhetett...?! Miért hívnak...?! Feszélyezett a nyilvánosság is – ha Krisztinka kezébe adják a kagylót, milyen fogadtatása lesz itt a magyar szónak...?!

Elaine sietősen köszöntött. A *How are you?* nála nem kérdés, hanem verbális reflex, direkt stílusának kifejezőeszköze. Már megtanultam, választ nem vár rá, most is csak közölte, hogy adja Krisztinát.

– Máminka, szervusz! – csengett Mókuskám hangocskája. – Szántszándékkal komédiáztam Elaine mamának. De ne búsulj, utána jó kislány lettem – vette elejét kérdezősködésemnek. – Elutaztunk Aubais-ból. Kitalárod, hol vagyunk?

„Akkora a baj, hogy...? Utánam kellett hozzák...?! Helyi hívás ez? Itt volnának, Párizsban?...”

– Nem tudom, édesem. Inkább áruld gyorsan el! Megadom magam! – siettettem kíméletesen. – Gondolkozz!... Játékból próbáld meg! Szépen kérlek!...

- Tényleg nem tudom, édesem. Játékból is, abszolút komolyan is megadom magam! - kapacitáltam.

- Azzal kezdődött, hogy óóóriásit autóztunk! Bam Buzerájnak hívják, ahol most vagyunk. Reggel rögtön felültünk a vonatra. Fekete füstös mozdony húzta, Richardnak a *friend*-je vezette! - bocsátkozott részletekbe gyermekem.

- Jaj, nagyon örülök! - csatlakoztam lelkesedéséhez, de kíváncsi voltam, hogyhogy mégis elutaztak? Arról volt szó, a kánikula miatt a birtokon maradnak egész héten.

- Jó kislány voltál? - puhatolóztam.

- Hát persze!

- Hogy aludtál?

- Jól.

- Nem sírtál?

- De. Pedig mondtam magamnak, hogy nagy kislány vagyok, de szart se ért, a sálad se segített. Úgyhogy ügyesen villanyt gyújtottam, hogy ne féljek, mikor átrappoltam Richardékhoz. Brumi maci jött velem, ott maradtunk a nagy ágyban.

Azt gondolhatta, legyen elég nekem ennyi infó. Szerepet cserélt, ő kérdezett. A legnehezebbet.

- Sietsz vissza?

- Nagyon.

- Kézzel-lábbal?

- Ööö... Vonattal.

- Mikor jössz?

- Még hármat alszunk, csak utána mehetek.

- De ahogy lehet, rögtön indulsz?

...

- Máris, ugye?

- Hát...

- Abban a percben. Reggelire itt leszel?

- Kicsit később. De holnapra még ne várj, Mókuskám. Három szundi szükséges péntekig, délelőtt majd játszol, biztos, úszni is fogtok. Csak ebéd és a szieszta után indultok értem Nîmes-be.

- Jó, akkor megüdvözöllek békavirággal. Ha akarod, verset is mondok - fogadkozott.

- Köszönöm szépen, édesem.

- De Máminka... Vettél új meséskönyveket? - játszotta ki utolsó kártyáját.

Elaine nem értette szavainkat, de Krisztina elcsukló hangjában nagyanya-antennái tragédia, vihar szelét, sírás veszélyét érzékelhették. Nem vette ki a kagylót védenca kezéből, inkább tapintatosan bekapcsolódott kommunikációnkba. Óvatosan ösztökélte a gyermeket, búcsúzzon el. *By-by by now, Mommy!* Igyekeznük kell, hallhattam a magyarázatot, nehogy túl későre érjenek a vendéglőbe! Mi lesz, ha elfogy a *bouillabaisse*...? A *crème brûlée*-t is sokan szerethetik - hivatkozott csöppségem kedvenceire.

Ebédidő volt. Kicsi lányom éhes lehetett, mert azonnal eleget tett az elvárásnak:

- Cupp-cupp, Máminka, cupp-cupp - ismételtette lelkesen. Gondolom, szokása szerint közben integetett is, mialatt Elaine átvette tőle a telefont, hogy megnyugtasson:

- *No worries, everything is fine. She came to sleep with us. Meglepődtünk, you should have seen it! It was really an amazing situation! Ki feltételezte volna Richardról, hogy Krisztina kedvéért képes egy jákékmackót puszilgatni! He did it! Hajnalban, az ő korában! Incredible! Keveset aludtunk, mégis garantáltan fit-ek vagyunk! Igyekszünk a legjobbbat adni magunkból. A real challenge, but a happy one!* Nem értjük, hogy nem jelzett a bébicsősz? Valamelyikünk csak meghallotta volna! Arra ébredtünk, kicsapódik a szobánk ajtaja, a folyosó fényéből bemenekült hozzánk Krisztina. Nyakában a sáladdal, hozott magával minden sleeping-kelléket: Brumit, kispárnát. Elfészkelődött közöttünk, *Richard was kindly requested to kiss her Teddy bear*, azzal nyugalom lett reggel 7-ig - mesélte nevetve.

Átmenet nélkül kérdezte meg tőlem:

- Hogy viselkedtek veled a románok?

Erősen fülemre szorítottam a készüléket, mintha gesztusommal tompíthatnám szavainak életét. Tehetetlenségemben csupasz vállal neki-dőltem a folyosó falának; odébb nem lökhettem, a teret nem tágíthat-tam, hogy meg ne hallják válaszomat a bentiek. Felhorzsolta bőrömet a penész-kristály. Hullott-porlott csupasz lábfejemre a véres penész s a falfesték pikkelyeinek keveréke, mintha az atomkorszak valamelyik tiltott zónájában rekedtem volna, az elmúlást szimbolizálva.

Jövendő anyósom semmit nem észlelt zavaromból. Hadarta, mint számonkérést: márpedig ő azt hitte, mindent elintéztem! Nagyot nyeltem, zavaromban a dokumentumokról nyekeregtem.

- Valamit nem jól csináltatok Richarddal? - tudakolta olyan nyugtalanul, hogy szinte a felső C-ig kúszott hangsúlya.

- Majd elmesélem...

- *Go on*, mondhatod nyugodtan! Úgyis mi fizetjük - tette hozzá, hogy bátorítson.

Megszokta, hogy a nagyvilágban szerteszét élő gyermekeiknek hógylétéről a saját költségrek tájékozódnak.

- Nem pénz kérdése - vágtam rá az udvariatlanság kockázatával. - Folyik az ügyfélfogadás.

- *Oh, dear! Sorry-sorry!* Azt hittük, végeztél a honfitársaidal, és már valami jobb helyen ebédelsz - mentegetőzött. Mégsem tágított, hanem méltatlankodni kezdett, érdekeben lendült támadásba:

- Dél elmúlt; miféle emberek azok ott?... Nem éhesek?!

Összevissza hebegtem, hogy időt nyerjek a szinesztéziás feszültségben. Adja fel, kérdezzen valami mást! Vagy szakadjon meg a vonal! Attól félttem, angol-francia beszélgetésfoszlányaink sem enyhítenek magyar mondataim vétken, sőt!

Szerencsémre, Richard szólította. Krisztinka is csatlakozott:

- *Come on, Gran'ma! Bouillabaisse!... Crème brûlée!*

Visszaosontam a nagy terembe. Összébb húzta szemöldökét a dascäl, amint meglátott - tekintetében célkereszt voltam, metszéspontja a homlokom közepére esett. Mentemben ösztönösen a halántékomhoz kaptam. „Elhappoltam a megrendelőit” - esett le a tantusz.

Minden-mindegy alapon rogytam le az írnoiki székebe.

- Gyer' ide, te! - rángatta volna közelebb magához a csimpaszkodós legénykét az anyja, de nem járt sikerrel. Némi dulakodás után feladta.

- Nehogy meglökd a naccságát, mert...! - kapott jobb híján taslival nyomatékosított, preventív figyelmeztetést a picike akarnok, de rá se rántott.

- Lollipop, lollipop! - énekelte kacagva, hogy az van, amit ő akar.

- Oh, lolli-lolli-lolli-lollipop!

Erdei L. Tamás
NEM BESZÉLNI

Szól a rádió, mindig szól, nem figyelsz oda, rendszerint nem figyelsz oda. Kérlek, hogy ne légy olyan bántóan rendezetlen. Letörnek a körtefa ágai, nem a szélvihar vagy a szomszéd kisgyerek labdája miatt, túl sok a termése. Önmagát kasztrálja, veszélyes magára a gyümölcsseivel, túlterem, önpusztító fa.

Mondom, vagy csak gondolom kiabálva, zavaróan közepszerű vagy, kiszámíthatóan minőségvesztett, mint a langyos sör. Visszaléptél, föladtad, megereszkedtél. Nem figyelsz. Mutatom, mondom, nem érted. Zölden esnek le a körték, potyognak a földre, hullik a ballaszt, de ez kevés, a fát nem menti meg. Napról napra több terhet hord, ahogy súlyosbodik rajta a gyümölcs. Idegesít, hogy nem tudok beállni alá a kocsival, mert egyre lejjebb konyulnak az ágak, de nincs szívem levágni őket. Inkább lefestem a körtefát a földig konyuló ágaival. Szénnel megrajzolom merített papíron, aztán készítek egy tusrajzot róla, és olajjal is megfestem agóniáját.

Anyámmal mindig szájról olvasva értettük egymást legjobban. Nem tanította; általában semmit sem tanított, mintha lenne ilyen, általános semmi; csak figyeltem és valahogy ráéreztem. Eltúlozva kell formálni a szavakat, hang nélkül; a másik koncentrál, a szemével hall, némán válaszol. Jól szórakoztam, milyen gördülékenyen működik ez a kétszemélyes kommunikáció a legnagyobb zajban is, társas összejövetel, tömegrendezvény, másoknak fel se tűnt, mindent meg tudtunk beszélni így. Megéreztem, mikor van mondanivalója – figyeltem az anyámra.

Kopognak a körték az autó tetején, ahogy alátolatok, tépi a tükör, az antenna a leveleket, gallyakat. Nem tudom rászánni magam, hogy megmentsem, műtetre van szüksége, hol fogjak hozzá. Figyelned kellene, nem tudsz, mondanám, hisztizel, hogy miért nem beszélek, elkezdem, aztán egy pillanat múlva már elkalandozol, süketnémák dialógusa. Írnám, hogy olvasd, nem olvasod, mutatom, nem érted, ha igen, még rosszabb. A körték kérik, hogy valaki áldozza föl őket a fáért, nem hallom. Ösztönösen át akartam vinni rád a szájról olvasást, sosem ment. Nem figyeltél, nem értetted, nem értettem. Tátogtam, mint egy

dilis hal, integettem a fejemmel, észre se vetted. Egy idő után föladtam, nem vagy az anyám.

Nyarakon a tetőtérben elviselhetetlen meleg van a házunkban, úgy értem: irgalmatlan. Felülről jól látszik a körtefa, mintha térdre borulna a földön. Menekülök az alsóbb szobákba, redőnyök védelme mögé, egy Notebook nevű notebookkal birkózom. Irgalom. A megingót, a zuhanásban lévő néha meg kell tartani, felelősség, ilyesmi. *Irgalom atyja, ne hagyj el!* Felelős az, aki felel. Avagy őrizője? Felele Káin, az irgalmatlan, kérdezett vissza pimaszul, Ábel hallgatott. Káin kérdez, az Úr válaszol. Kuss, nem kérdezel, felelős vagy, neked nem oszték lapot, stb.

Ezen a ponton érthető lenne az óhaj, mondhatni sürgető vágy, hogy a szerző venné fel végre az elbeszélés fonalát, úgyszólván mondja el végre, mit akar. Felveszem tehát. Volt a suliban egy srác, Furák Csaba, Csocsó, nevezzük így a történeti hűség kedvéért, mi így neveztük. Nem olyan történeti, persze, csak afféle efféle, most érjük be ennyivel, úgyszólván legyen elég. Csocsó már az első naptól feltűnt, mit fel, *kitűnt* feltűnő, nem épp kitűnő viselkedésével az osztályban. Harsány volt és erőszakos, túlzottan is, de beverném a pofáját, később bevertem, esetleg a legjobb barátom lett, esetleg átment egy másik iskolába...

Esetleg esetleg. Nem kezdünk itt anekdotázni, még mit nem.

Aki irodalmi szövegek olvasására adja a fejét, vállalja a kockázatot. Kockára tesz, vagy nyer, vagy veszít, reszkiroz. Kockázik, tehát szerencsejátékos. Aki olvas, hazardíroz: az olvasó egy hazardőr. Mindent feltesz egy (több) lapra. Vagy-vagy. Elmész mellettem, elmegyek melletted. Visszanézel rám vagy nem nézel vissza. Mindig döntened kell. Én meg, aki írok, elvesztem a szálát, mintha szórakozott lennék, esetleg direkt gonoszkodásból. Írom, nem folytatom, nem írom le, a kocka fordul, nyer vagy veszít. Bejön, nem jön be, bosszantó. Micsoda kiszolgáltatottság, irgalom atyja. *Ki kezd, kikezd, ki...?* Ne gyötörj, olvasó, gondolkozz!

A zölden lehullott körték már sohasem érnek be. Szánom a fát, szánom a termést, szánom a száját, mely nem eszik az édes gyümölcsből. *És látta Éva, hogy kívánatos a gyümölcs, és szakított a fáról, majd adott vele lévő férjének is.* És megnyilatkozott, irgalom. Mindig ugyanazt a történetet mondjuk. Mondom, nem érted, mutatom, nem érted, mondom, mutatom, nem érted, nem érted, irgalom.

ISMÉTLÉS NÉLKÜL (BELEMEGY)

Az ember egyszer megtanult két lábon járni. Már nem emlékszik, mikor, egyszer, valamikor, biztos. Véget ért a hosszú négykézláb korszak, nagy volt az öröm. Felemelkedett, ha nem is a felnőttfejek magasságába, legalábbis a legtöbb játék és háziállat fölé. Megváltozott a nézőpont, kinyílt a világ. Régi fotókon még látszik itt-ott a túlzott elégedettség az arcán, a büszke vigyor, ahogy bezsebeli az elragadtatott örömujjongásokat. Később eldugta ezeket a képeket, kínosnak érezte. Aztán amikor már nem volt kínos, újra elővette, mulatott rajta, tanulmányozta, ahogy uralkodik a környezetén, a családtagjain. Ezek a fekete-fehér papírképek időről időre előjöttek a megsárgult albumokból. Homályos tükrök, elmúlt pillanatok őrzői, beleíródnak a személyes életidő különböző szakaszaiba. Előveszi egyedül, megnézi, elteszi. Előveszi kérésre, megmutatja, megnézi, elteszi. Szereti, nem szereti, meghallgatja, mások hogyan látják az ő szemén keresztül őt magát, akinek látszott egykor. Elfogadja, nem fogadja el. Hallgat, hümmög, beszéljünk másról, mondja. A fotókat kidobja, megtartja. Újra elsüllyeszti az albumba, vissza a polcra, a fiókba, íróasztalba.

Képek – visszaigazolnak vagy átírnak emlékeket.

Állt, nézett, vigyorgott. Amikor nem érezte elég lelkesnek az ünnepelést, várakozón nézett körbe. Néha még a karját is fölemelte, a fehér kezeslábasában, nemcsak az egyensúly miatt, hanem hogy látványosabb legyen, hol is van ő, ha nem vennék észre. Beemelte magát, jelen lett az odafigyelésre érdemes dolgok világában.

Ezek a folyamatok nem láthatók az állóképeken, csak a folyamatok szegmentumai, egyes pillanatai. A családi meg a személyes emlékezet kerekíti ki, színezi, torzítja a képekre írt, rögzített valóságot. Anyai történetek. Mindig ugyanazzal a hangsúllyal mesélve, tudod, amikor. Jóval később bizonyos nőknek megmutatta a fényképeket, szemérmesen. A nők vonásai ellágyultak, meg akarták simogatni az arcát. Elhúzódott, nem értette, attól tartott, hogy félreértik őt, a bizalom gesztusaként veszik. Többnyire félreértették, ettől működtek a kapcsó-

latai. Beleértettek és beleéreztek a mondataiba, gesztusaiba, pillantásaiba olyanokat, amik nem voltak benne. A kommunikációt és a kapcsolatokat olykor a félreértés működteti. Elmozdít a holtpontról, újabb holtpontokra állít. A fotókon megörökített öröm egyértelmű. Talán sohasem volt semmi ennyire egyértelmű.

Akkor még nem akart semmit elmagyarázni senkinek. Állt büszkén, tartással.

Erre emlékszik, hogy öröm volt. Már nem kellett a kiságy az egyensúlyozáshoz, a székeket is csak a felegyenesedés másodperceiben használta, trükközve. Lehet ezt olyan elegánsan is csinálni, ahogy a nagypapa a rézféjú sétatálcájával: mintha csak kellék volna, egy jellegzetes megkülönböztető jegy. A mozdulatnak azt kell sugallania, hogy az embernek nincs szüksége az eszközre – hanyagul, könnyedén a hatalmában tartja, mintegy szórakozásképp. Elleste.

A többieknek nem kellett szék a felálláshoz, ezért ő is igyekezett úgy tenni, mintha nem volna rá szüksége; mellékes gesztus, kicsi kapaszkodás, balanszátétel. Próbálja elcsalni a kapaszkodást. Ül a parkettázott padlón jólfésülten és jóllakottan, a puha kezeslábasában, alatta fehér garbó, és fel akar kelni. Mindig fel akar kelni, rengeteg az energia a reggeli banánturmixtól meg a babapiskótától, új Duracell elem van benne. A babapiskótát napközben is el tudja rágszálni szárazon, ha megtalálja a kis tálkában. Fűrészporszár, ezért sok nyál kell hozzá, de azért megoldható. Körülnéz, maga alá húzza fűzős, fehér bőr cipőbe bújtatott lábait, gyors mászás a legközelebbi konyhaszékhöz, hátha nem látja senki. Ez egy korábbi törzsfajlódási korszak, ő már túl van rajta, de néha még kell egy kicsit emlékezni. Megfogja a széklábat, megemeli becsomagolt ülepét, felrúg a lábával, és közben két kézzel húzza magát a székhöz. Felbillen a hokedli, nincs rendben. Újra kell kezdeni az egészet. Ezért alkalmatlan például a műanyag pilleszék, de teljesen. Se láb, se súly, se kapaszkodó. Hiába színes és jól gurítható; ha felborul, a felállásban nem segít. Tehát rájön, hogy a régi, súlyos faszékek a jók. Megtanulja, középtájon kell ráfogni két kézzel, a kereszttrúd alatt, ahol a legstabilabb. Esetleg magát a kereszttrúdat megmarkolni, de az kockázatos, megbillenhet az egész. Szép sima felület, kék vagy zöld festés, esetleg fehér zománc, kicsit pattogzik. Lefelé kell nyomni a kapaszkodás közben, nem egyszerű. Ha össze tudja hangolni a húzóerőt elől és a tolonyomatékot hátul, simán felkel. Felemelkedik, áll, enyhén

imbolyogva, mint aki épp azon gondolkodik, lehuppanjon-e a becsomagtolt fenekére. Úgy tesz, mint aki mindig is itt állt, szilárdan és megvesztegethetetlenül, mint egy hajóskapitány a tatfedélzeten a kormánykerék mögött. Az is kapaszkodik egy fadarabba és ő is imbolyog. Az imbolygás menő. A kapaszkodás is. A hajóskapitány fogalmát hamar, a tatfedélzetet csak később tanulja meg.

A szék sima ülőlapja fent jól csattog, ha hozzáveri a kifeszített tenyerét.

Akkor most elindulna a kapitány az orrárbóc felé, megvizsgálni az elszabadult orrvitorlákot ott a sütő környékén a konyhában, ahonnan azok a csiklandós illatok jönnek. Erősen csapkodnak a vitorlák. Kicsit megtartja az egyensúlyt, a súlypontját átteszi a jobb lábára, épp csak annyira, hogy a bal megemelhető legyen. Gyakorlat kérdése, ismételni kell. Ha sikerül stabil talajt fognia a bal lábával, nem túl apró, nem is elnagyolt a lépés, akkor arra kerül át a testsúly, a jobbat dobja előre. Valahogy így csinálja a kapitány is a viharban a csúszós fedélzeten. Látta azt a hajós filmet a tévében, a többiek azt mondták, ez az Onedin család. A fehér pofaszakállas nagyon tetszik neki. Később, sokkal később, amikor újranezi, már tudja, hogy ez az első sorozat, amit a televízióban vetítettek, és hogy a fehér pofaszakállas neve Mr. Baines. Még most is kedveli, de a kedvence Jessica Benton, akkori idő szerint a legszebb nő a világon. A legszebb nő kategória aztán sűrűn változik.

A járás tanulása ellesés. Meg kell figyelni, hogy csinálják mások, elcsenni a tudásukat, kopírozni, ellesni, utánozni. Sokat ismételni. Tetszik neki a tengerészjárás, mintha ők is folyton tanulnák. A darabos, ingatag mozgás menő, mondjuk, egy tengerészsapka jól jönne. Ha elvész egy pillanatra az egyensúly, akkor kalimpálás van a karokkal, és huppanás a fenekére, rosszabb esetben zöttyenés. Akkor még egy nyögés is kiszakad a száján, pedig nem akarja. Dühöng ezen az ember, kezdheti előlről az egészet, már ha akad egy szék a közelben. Meg kellene már kötni azokat a vitorlákot. A süteményillat a konyhában húzza előre. Ilyenkor nem jó felemelt anyai ujjakat látni, meg tudja törni a lendületet, kibillentheti. A segítő kezek pedig automatikusan madárszerű verdesést váltanak ki belőle a karjaival. Baines kapitánynak egyedül kell megküzdenie az elemekkel. Hosszú a fedélzet. A figyelem jó, a nevetés nem. A figyelmes tekintetek kellene, a hajó legénysége engedelmesen hallgasson a parancsnokára. Elindul, min-

denki kövesse, de csak tisztas távolból, a szaván csüggve. Tolják félre az akadályokat például az orrárbóc felé vezető úton. Esetleg nyissák ki a sütőajtót, de az nem olyan fontos, az egyedül is menni fog, mint a piskóta elmajszolása. Az is rendben van, ha leveszik ilyenkor a cipőt-zoknit a lábáról, a csupasz talpa ugyanis jobban tapad a sima parkettán, de a konyha mozaikpadlóján is.

Az ismétlés nagy gyönyörűség, *ismétlés nélkül sok minden nincs is*. Újra és újra felteszel bizonyos kérdéseket, jönnek válaszok, nem jönnek válaszok. A csendből sokat tanulhatsz. Különös módon nem lesz világosabb semmi. Előbb egyszerű válaszokat kapsz egyszerű kérdésekre, és megszokod, hogy elfogadd őket. Azt hiszed, ez a megértés, de nem. Később, amikor már nem elég elfogadni, rá kell kérdezni keményen, kiderül, nem. Erősebben kérdezel, erre a válaszok elkezdenek kibomlani és bonyolódni. Aztán egyszer csak összeállni látszik minden, nagyjából az első igazi eszmélésed környékén. Kerek, azt gondolod, vagy inkább gömb. A gömbszerűség jó. Ott vagy a közepén, és minden ugyanannyira van, egyenlő távolságra a gömb sugara mentén, elérhető, leemelhető, kivehető, visszailleszthető. Egy gömb alakú könyvtár belülről. Élvezettel rakosgatod: egy gömbcikk innen, egy szelet oda. Rendezed – te rendezed, ki-be, azt teszel a könyveiddel, amit akarsz. Uralod a teret, élvezed a hatalmad, valahogy úgy, mint régen a konyhaszékkal és a begyűjtött örömkurjantásokkal. Azt gondolod, ez már mindig így lesz, ami elindult a járással, most ér célba. A gömb a tökéletes térforma volt az ókori püthagoreusok szerint. Azt hiszed, elérted a tökéletességet.

Először fel sem tűnik a kicsi részecske, ami kívülről érkezik elemi erővel, de alig észrevehetőn. Utólag fogod csak fel és rakod össze a becsapódást. A detonációt. Berobban, és szétrepesztí az egészet. Nem látod a hajszálrepedéseket, csak valahogy homályosabb lesz az optika, elvesznek az éles kontúrok, opálosodik a felület. Mint amikor megreped egy kristálypohár, erek hálózják be a vésett felületet. Csak akkor veszed észre, amikor megint elindul egy mozdulat belülről, a rutinos kiveszemvisszarakom-megoldom-élvezem dinamika, és nem működik. Megszűnt a támaszték, semmivé omlik a kohéziós erő, meginog és darabjaira hullik az egész. Nem is érted, mi történt, fel nem fogod, hogy már nem működik és sosem lesz semmi ugyanolyan többé. Darabok vannak, szilánkok, forgácsok. Töredékesedés, törmelékké-válás. Eltűnik a távol-

ság, a sugár értelmét veszti, nincs többé honnan kivenni, hová visszarakni, nincs középpont; csak ott állsz valahogy ferdén, egyensúlytalanul a semmiben, görbe vállakkal.

Meredten állsz. Kéne egy hokedli, de nincs a közelben egy sem. Nincs rézfejú sétatápca, amin megtámaszkodj. És akkor nagyon kell figyelned, hogy egy repesz beléd ne hatoljon. Vissza kell fordulni magadban a dolgokhoz, számba venni, jól megnézni újra, gondosan és hosszan, folytatólagosan, mert már csak ott vannak, sehol máshol. Hosszan kell nézni. Csendesen. És ügyelni, hogy ne gondolj közben semmire, csak állj egyenesen, mint fa az erdőn. *Kapnod kell néhány hosszú, unalmas délutánt, hogy folytathasd abbahagyott életed.* Kegyelmi pillanatokra van szükséged olyankor.

Ismétlés nélkül nem megy.

Az ember sosem unja meg például az egyik lábát a másik elé tenni, akárhányszor körbejárta már a földet életében. És sokszor körbejárja, automatikusan, oda sem figyelve, közben beszélget, nézelődik, telefonál, él. Nem unja meg az evést, akármennyit evett már. Ez azért nem biztos, hogy mindig így lesz. A dédnagymama például megunta az evést kilencvenöt évesen, és nem evett három hétig, mint az indiánok. Izgalmas. Hogyan lehet három hétig nem enni. Nem tüntetett és nem tiltakozott vele semmi ellen. Magának nem evett. Ritkán fordul elő, hogy az ember nem akar élni. Többnyire a végén. Amikor már nem akarja egyik lábát a másik elé tenni, és nem akar több babapiskótát rekvirálni a kamrából. Nincs szüksége hokedlikre. Nem akar már többé kapitány sem lenni, és megkötni a csapkodó orrvitorlákát. Amikor úgy tűnik, a legénység mindent tud már, és egyedül is elirányítja azt a hajót. Meg lehet nyugodni, megy ez nélküle is, nincs nagy baj, haladunk szépen előre. Ha nem kormányoz, akkor is. Lehet egy félreeső kikötőt keresni, hogy ott kiszállhasson, ne kelljen többet lábra állni, járni és étkezni. Csak lenni. Belelenni a nemlétebe. Amikor először két lábra áll, még nem sejtí ezt, csak a célt látja, azt a repkedő orrvitorlát. Elindul, megy, megáll. Belemegy.

Lövétei Lázár László

NOTESZLAPOK

TURGENYEV TÖLGYFÁJA

I.

*„...a group in Brussels disqualified
Russia's candidate – an oak tree
said to have been planted 198 years ago
by the novelist Ivan Turgenev – from the
European Tree of the Year competition.”
(nytimes.com, March 24, 2022)*

kiszáradt a
Turgenyevék
kétszázéves
tölgyfája
jó emberek
lelkes hada
gyújtott tüzet
alája

nem lesz többé
rügye-lombja
nem lesz több új
hajtása
szegény tölgyfa!
így lettél a
szép új világ
csodája

II.

„A fenyőfa nem ember, az sokáig
változatlan marad, Alekszej Fjodorovics...”
(F. M. Dosztojevszkij: A Karamazov testvérek)

Sokáig azt hittem, hogy a tölgyfa sem ember.
De lám, most kiderült, hogy igenis változhat
a jelleme. És szenvednie kell az apák és fiúk
bűne miatt.

Aztán eszembe jut gyermekkorom tölgyfája
Ózeresztőben. Legalább százéves volt ő is,
egy álló napon át fűrészeltük apámmal, míg
sikerült földre dönteni – komoly, megbízható,
kemény jellemű foszni tölgyfa deszka kellett
állataink alá az istállóba...

Ó, gyermekkorom tölgyfája! Bocsáss meg,
bátyuska, bocsáss meg nekünk!

Budapest, 2022. április 6.

EGY LAIKUS PRÉDIKÁCIÓJA

Testvéreim!

Lehet, hogy furcsán hangzik az én számból,
de van remény! Igenis, van még remény! Íme,
a bizonyíték:

Meseíró versenyen vesz részt az egyik felcsíki
faluban egy tízéves kisdíák. Mindegy, hogy miről
szól a mese, mindegy, hogy kap-e díjat érte –
a lényeg: fel is kell olvasnia a mesét általános iskolás
kollégái előtt.

Másnap, hazafelé az iskolából, hozzácsapódik
egy nyolcéves gyerek. Látja a tízéves, hogy ifjabb
kollégája nagyon fogalmaz magában valamit.
Végül a nyolcéves kiböki a kérdést: – Azt a mesét
tényleg *maga* írta?

Mi ez, testvéreim, ha nem az élő- és írott szó iránti mélységes tisztelet és alázat?! Egy elsős kisdíák *lemagázza* harmadikos kollégáját, csak azért, mert annak volt bátorsága mesét írni és fel is olvasni azt!

Testvéreim!

Ugye hogy mégiscsak van remény? Feltámadunk!

2022. április 12-én, Nagykedden

VELENCE, HEKTÁRNYI TINTORETTO

Ennyi csodától végül hányingert kap az embert – – –
 némi „avantgárd” i
 kéne ilyenkor – m n
 tiszta szerencse, hogy erre korábban á t
 s e
 i g
 s ö
 g t
 o l
 n d e ö
 d z t t
 o e t e
 l k n v
 t l y l
 m e e
 á s
 r

2022. április 24.

Borsodi L. László

FÖLDMINTÁK

- 1.

Befedjük a mai napot.
Ma az egyik felét.
Holnap a másik felét.

0.

*Azt akartuk, maradj még.
Azt mondtad, te is.
Azt mondtad, nem lehet.
Sehol sem vagyok.*

1.

Még felülsz, még egy korty víz,
de harcba száll lélekkel a test,
s mi úgy ölelünk magunkhoz,
mint anyja megtört gyermekét.

2.

Először szép körmondataid
zsugorodtak tómondatokká,
majd félmondatok, mondat-
törmelékek szóródtak közénk,
és szavak, szótagok szilánkjai.
És mindent befalazott a csend.

3.

A légzésedet figyelem,
veled veszem a levegőt.
Két lélegzetvétel között
egyek voltunk, leszünk
a paradicsomban.

4.
Ma éjjel azt álmodtam, hogy élsz.
5.
Egyik éjszaka álomban
egy öregember elesett.
Megöleltem. Felsegítettem.
Rám nézett, nem szólt.
Azt hittem, Te vagy.
6.
Mindennap úgy élek, hogy nem vagy.
7.
Azon tűnődöm,
vajon mit csinálsz
a föld alatt.
8.
Milyen lehet neked a sötét,
a bezártság, a föld szaga,
neked, ki klausztofóbiás voltál?
9.
Feküdtök egymás mellett a föld alatt.
Milyen lehet most nektek egymás közelsége?
10.
Feküdtök egymás mellett a föld alatt.
Milyennek láhattok minket, a talpuktól fölfelé?
11.
Nem tudok elszakadni az arcodtól:
az arcodtól, aki már nem te vagy,
csak őrzi azt, aki voltál és nem leszel.

12.

Mindig azt hittem, rajtad nem fog ki az idő,
azt hittem, te sérthetetlen vagy, örök öreg.
Végül is azt hittem, *mindenek* fölött élsz.
Ma már tudom, olyan vagy, mint az Isten:
rendíthetetlen, láthatatlan, elérhetetlen, néma.

13.

Mert csak a testnek van súlya,
csak az üres ágy mozdulatlan.
A földbe minták rajzolódnak.
Nincs távolság, csak a léleké.

14.

Te már tudod, hogy jut ki a lélek a testből.
Te már tudod test és természet találkozását.
Te már ismered a lélek végtelen köreit.
Én nem látok semmit. Nem látlak a földtől.

15.

Nyolcvankilenc év, nyolcvankilenc lépés
az anyaméhtől a föld ölégig, az égi ölelésig.

16.

Ott nincs, csak a némaság.
Ott nincs, csak a nagy kék.
Végtelen a vasárnap.
Jó lesz útra kelni.

17.

Valaki tán előttem jár,
tán valaki jön mögöttem.
Nem néz vissza, nem ér utol.
Lehet, már bennem lépked.
Nem tör össze, nem győzhetek.
Nem felel a szívverésre.

(17+)
 s
 sí
 sír
 sírk
 sírkő
 sírköv
 sírköve
 sírkövek
 között lépkedek
 hangtalan
 hangtala
 hangtal
 hangta
 hangt
 hang
 han
 ha
 h

ÉDES. KESERŰ. ÉDES.

(zsoltárparafrázis 136., 138.)

Hogy egy burokban megmozdultam,
 s ott élhettem kilenc évszázadon át,
 kedvemre lubickolva a sötét melegben –
 hogy egy napon fényre fordulhattam, szárazra,
 s bár tátogtam halul, majd ordítottam élve,
 idegenek közt enyém maradt hangja, keze, arca –
 hogy ágyamat rázhattam, félve hozzá bújhattam,
 elmondhattam, mit bántam meg, mért nem,
 mért nézek vissza, ha újra nincsen semmim –
 hogy nem sírt, mikor sírni támadt kedve,
 de velem örült, mikor nem volt rá oka,

mert látta, merre tartok majd nélküle –
hogy csitította bennem irántad haragom,
mert nem akartam, elvidd, engem becsapj,
s hogy a csendjét hagyta rám, fényedet –

Lehajtom nagy fejem. Uram, nem kiáltok.

CSENDBE CSUKLIK

(zsoltárparafrázis 19.)

Nem adja tovább a szót egyik a másiknak,
a hírről hallgat, ki éjjel érkezik, s reggel továbbáll.
Nem tudják, mi beszéd, nem tudják, mi a szó,
kérdésed csendbe csuklik, visszhangod sem hallható.
Hiába sírsz, hiába siratod, kik téged szerettek,
hiába ámitod őket, magadat, hogy egyszer, mégis,
nincsen hatalmad fölöttük, ők is elengedtek,
nem kelnek ki a föld sarából a kedvedért.
Fekszenek. Porlanak. Ismeretlen úrra várnak.

Máté 10:38, 2002

(31,5 x 43 cm, repesztés, aquatinta, rézkarc)

Demeter Arnold

TÚZIJÁTÉK

A halál tűzijáték annak ki nézi¹

Tehetetlenül állsz.

Voltaképp az öregkor monológja a magány,
s amint a lélektani pont a helyére kerül,
rájössz, annyira múltó az élet, hogy
senkinek se szól.

Lehet, hogy a sok satöbbiben van a lélek,²
és amit mind-mind a túlvilágról meséltek,
valós, mint a lemondás egy omladozó házról,
a megszürcült, egykoron fekete kutyáról vagy
a tyúkkertben kapirgáló ürességről.

Elfogynak támpontjai, s ráncai kisimulnak,
mint gyűrött anyag, ha szorongása véget ér.
Utolsó nap pedig már nem kérdez, és nem beszél.

Csupán a tükörben figyeli a kialvó fényeket.

EGYÉBKÉNT MEG LEVÁGATTUK A LOVAT IS

(Bárbeszédék faluban 2.)

Furcsán hörgött, mintha téged szólítana utoljára.

Kiscsikóként kockacukorral édesgettük magunkhoz,
barátunkká fogadtuk – falun már csak így megy ez.

1 Károlyi Amy
2 Lövétéi Lázár László

A karám előtt álltunk – *tutti, avanti!* – szólt a mészáros,
s majd elkacagta magát, jó volt, hogy ezt nem hallottad,
késve értél oda.

Emlékszem, a nagy sárga teherautóktól félt.
Megszökte magát, az is előfordult, hogy lerohant az útról.
Te akkor is úgy nyugtattad, mint most, nyakát simogatva,
végzete előtt. Mintha csak abrakra várna.

Majd lesújtott a balta, koponyád úgy repedt ketté,
mint a régi porcelánok, majd így szólt a hóhér:
– *Első az, akinek hiányozna majd utána az állat.*

CSONKA ILONA HAZATÉR

*„Az én nyugodalmam, otthonom.”
Siklódi Mária*

Takaród megtöröd. Így látják végre felejtőid,
itt pihentél a titkokat sejtő éjszakákban.
Magad varrta ruhádat megrázod, mintha táncba
lépnél be, és egész odáig, amíg senki se lát,
időd van helyrehozni az elfelejtett gyűrődéseket.
Körbenézel, felismered a falu határát, és ahogy
nyakadhoz érsz, megérted, miért itt kaptál nyughelyet.

De ez számodra érthető – odaát sem engedtek tovább,
pár évi gondolkodás után, visszahúzott otthonod,
mely üldöződ volt s első szerelmeid színhelye, a gyermeké,
kit nevetve tettél ágyba, s majd sírva temettél el, mint
apját, kinek karjában magad is lánykaként hulltál először
oltalomra.

Még mindig a tied a ház, mely fölött a füst halványan
száll a kökény éjszakában, s két zárt ablaka, mint a lehuny

szemmel gondolkodó apád tekintete, aki csak dologgal tudott szeretni, akár csak babonái között fel-feljajduló anyád.

Hazavártak ide, hogy végre elköszönhessenek.

HAGYATÉK

Dudek Szymon – a gyász

*Altasd el fiad, kinek holdja földre termett s napja
testvére volt.*

*Altasd el fiad, kivel bölcsőt faragtattál s majd
koporsót.*

*Altasd el fiad, azt, ki egy öltő alatt embert ölt
és megsiratta.*

*Altasd el fiad, aki gyermekként félt téged és hozzád
tér meg vigaszra.*

Körülvették őt.

Mint megboldogult kísértetek, a házban nem értek semmihez.
Búcsúra indult egy falu, kézen fogva vitték a legapróbbakat,
hogy lássák, álomra tér egyszer, ki vajúdás közt jött a világra.

*Altasd el fiad, kinek holdja földre termett s napja
testvére volt.*

*Altasd el fiad, kivel bölcsőt faragtattál s majd
koporsót.*

*Altasd el fiad, azt, ki egy öltő alatt embert ölt
és megsiratta.*

*Altasd el fiad, aki gyermekként félt téged és hozzád
tér meg vigaszra.*

Eljöttek érte legkedvesebb halottjai.

Ahogy arcát simítják, a mezők barnasága télre vált.

Bajusza alatt a csend,

akár a fák tövében nyugvó halott madarak.

*Altasd el fiad, kinek holdja földre termett s napja
testvére volt.*

*Altasd el fiad, kivel bölcsőt faragtattál s majd
koporsót.*

*Altasd el fiad, azt, ki egy öltő alatt embert ölt
és megsiratta.*

*Altasd el fiad, aki gyermekként félt téged és hozzád
tér meg vigaszra.*

*Hazatérés II., 2003
(35 x 50 cm, repesztés, aquatinta)*

Csász Gergő
HARMATPONT

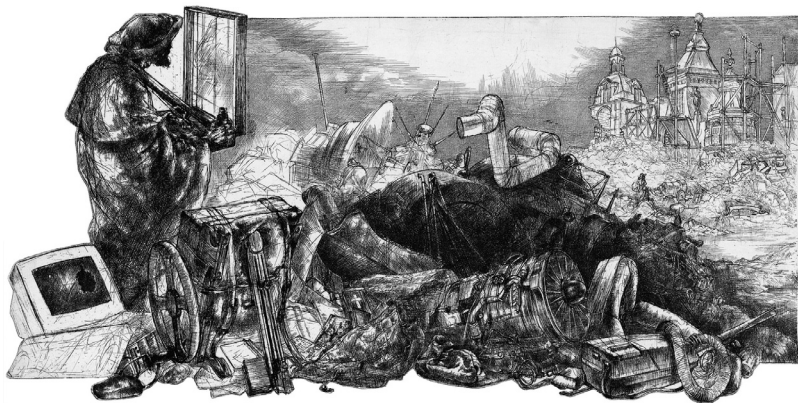
felhő-e vagy köd,
ami falja a kiserdőt meg odaát a völgyet,
báránnyfelhők felett járunk, monddod,
ide jönnek a városból aludni,
a csúcs közelébe, rejtve a világtól
nyújtóznak el patina lankákon,
még a lábujj is belebizsereg,
szerintem a hideg miatt lehet, lejtőköd,
mely tanácstalanul üli meg a tájat,
a google szerint nincsen nagy különbség

HIDEG

Milyen kedves itt, nem?
– kérded, és még félig visszafordulsz,
mielőtt eltűnnél végleg
a bokrok sűrűjében, csipkebogyó
szemed sarkában kondenzcsík,
arcodon friss karmolások,
tüskék szagatják kabátod,
vattacafat jelzi utad fel a dombra,
megállok, a rekettye összezárul,
fagyott göröngyök, vörös fű térdig,
fent pedig púderkék
tagadás, nem, nem az, kiáltom,
nem, nem az, kiáltom megint,
de senki sem válaszol

PUFFER

térdpárnákról beszélgetünk,
alvás közben ki melyet használ,
apám a hengerre esküszik,
anyámnak van speciális,
én csak behazudom, ahogy szoktam,
mint a többi megnyugtató dolgot,
rendes élet, kapcsolat, karrier, érzelmek,
csupa lelki támaszték, kupacokban, tudatosan,
körben, ígéretcsomókkal, más tollával tömve,
csont se koppan, fog se koccan,
puha álom azon nyomban.
pedig alvási zavarokkal küzdök
évek óta, a rendezettséget
kényszeresen kerülöm
a hétköznapokban, sőt,
azokat is kerülöm, szüleim is
csak ünnepekkor látnak,
de ezt mégsem mondhatom.

*A vándor rézkarcoló kalandjai I. (T. M. úr X-ben), 1998
(20 x 39 cm, rézkarc)*

Galántai Zoltán
A BUDAPESTEK

VIHAROS SZERELEM

üres levegő hajlítja meg
a presszó előtti fákat
odébb tolom a poharam
(ez is egynyári varázslat)

amikor majd kiömlik az eső
nagy kortyokban iszik a táj
az évszak pedig félig teli
vagy félig üres borospohár

mint amikor veled együtt –
szerelmes pest felett a vihar
részeg szomorú ügyetlen
és kilöttyinti de sebj

a fák is megint sóhajtanak
és az ég ó igen az ég
ujjával rajzolja a kiömlött borba
a nyár vagy valaki nevét

DERÜLT ŐSZI NAP

a belvárosi fák
meztelen aranyszobrok
kék szél ingatja
a lövölde téri bokrot

a nyilvános wc mellett
magasba párállanak

a csupasz tűz
ház meg téglafalak

az ég pedig a magas ég
a 78-as vonalán
fénylő és törékeny
az idők végéig és azután

a járdaszegélynél
lebbenő gyomok
mind és mind
az öröklétről csacsog

AZ UTOLSÓ KÖNYV

majd ha belekezek egy utolsó könyvbe
(csillagkozmológiák és hőhalál-korszak)
de aztán sosem fejezem be és nem tudom
ha újjászületnék egy akkori csillagon
milyen teréz körútról álmodom majd este
ahol a sáros fűbe nőnek bele a holtak
és a múltnak nincs ideje csak vége
míg a nyugatinál figyeltem a holdat
és a nagy szavak: például a szerelmek
a költészetben a versek az a pillanat
amikor a saját nevem meg a pesti eget
is elfelejtem: már úgysem számítanak

Makó Ágnes
DÖMDÖMM DÍRAPP

Kicsit görnyedek, húzódik a nyakam, de majd kimozgom. Mozogj, mozogj, a karjaim járnak, ezzel nincs semmi gond, de mi lesz a nyakkal, bólogatok, igen, igen, de mégsem, nem, nem, inkább ráznám a fejem, ráznám a hajam, bár nem sok maradt, de ami van, azt rázd-rázd-rázd.

Á, kit áztatok! Inkább csak a karok. A karjaim járnak, de hogy is járnának, hova járnak, én nem járok, ülök, nem áztatok senkit, a lábaim nyugszanak, várják a sorukat a pedálon. Gázt neki! Tam-tam-tam-tam pirappa pararara dumm! A karjaiban még nem csalódtam, járnak, mint a gép, na de milyen gép az, ami jár, birodalmi lépegető exkavátor, de annak is a lába jár. A kezed járjon, ne a szád, édes fiam! Tanító néninek tisztelettel jelentem.

Jelentem, hiába vettem fel a legjobb pólómat és mostam meg a maradék hajam, kitakar ez a segg énekes, már megint totál kitakar, hátulról tényleg csak egy nagy segg az egész, de előlről is, nem tudom, miért nem látják ezt a nézők, mit látnak egyáltalán, hé, haver, mit nézel?

Simul a kézbe a verő, mit verő, verőfény, fényesre ütöm-verem, aki másnak ássa, az a magáét verje, laza csuklóval pörgetem, pergetem, a pergő pereg, az idő pereg, pararara rararara prr tt prr tt trrrrrr. Odaver rendesen.

Ott, ott, jó nő az első sorban, most a második sorban, megint első, na, elé is odaállnak, kitakarják, már megint kitakarják, tuti összepasszolunk. De lát engem onnan is? Fel kellene dobnom, mit dobnom, dobálnom a verőket, pörgetve, csak lazán, közben a szemébe nézni, majd a refrén végén, nem, mégsem, tuti leesnek, na, majd a következő refrénnél, hú, basszus, lassulok, grimaszol a ritmusgitáros, bocs, bocs! Hol a nő, már megint kitakarják, mindegy, úgyis csak a segget látja, előlről, és az övé vajon milyen hátulról? Huhh, most meg gyorsulok, figyelni kellene, nyugi, bejön a lábdob, döndöndöndön dödődő dömmm, ez rohadt jó, bár érzem a tegnapi vádligörccs nyomát, amikor éjjel felriadtam, pont háromnegyed három volt, álmomban háromnegyede

üldöztek, biztos magnéziumhiány, vagy stressz, vízben oldódó, mint a magnéziumtabletta, menni kellene úszni, de el vagyok úszva, hé, hol tartunk?

Mindegy, ez nagyon ott van, figyelj csak, dömdömm dírápp, papparappa tssz, dödödödö dírápp, papparappa pramm! Ott van, mert odatettem, kész.

Jöhet egy adag cin, csak finoman, ssz cc ssz cc ssz cc sssssz, hú, de beütném a crash-t, durva lenne most, a verze közepén, de a csaj tuti felfigyelne, hmm, megérné? Na, na, bírjál már magaddal, a melók, a jövő, a csapatmunka, huhh, de imádom ezt az új cint, de nem viheti el az egészszet, nyugi, csak visszafogottan, na, ez is túl erős volt, rohadt erős, na jó, nem baj, max egy kicsit elnyomja a basszust, meg a gitárt, meg az éneket, na és, úgyis kitakarnak. A beütő cin iszonyat be fog ütni holnapra, csak lenne ott a csaj is, összedobok neki egy rántottát, pararara dunndunndunn, ssz cc ssz cc ssz cc sssssz, ezek a cinek cinalankodnak, gyerünk, mindjárt jön a vége, bepörög, bepörög, cineket ide, most aztán nem kell szégyenlősködni, marokra fogom, beütő és crash, teljes erőből odavágom, rezeg a plafon, rezeg a segg, rezeg a sok hülye néző, kiszakad az agyam, bevágom a verőket a nép közé, huhh, eltaláltam a csajt.

ÖNVÉDELEM

Szia, én vagyok, muszáj beszélnünk. Megöltem egy cápát. Miközben nyolc éve értük küzdök. Miattuk jöttem fel a legmélyebb sötétségből. Te vagy a tanú rá, hogy nyolc éve minden napomat a cápáknak szentelem. Soha nem leszek képes eléggé megköszönni, hogy beajánlottál az alapítványhoz. Te és a cápák mentettetek meg. Most megöltem egyet a megmentőim közül, és nem tudom, mi lesz velem.

A cápaetetéses előadásaimon folyton azt magyarázom a bűvároknak, hogy a cápák jámbor lények, szinte csak tévedésből ölnek embert, ez összvisz évi nyolc-tíz eset, az ember meg milliószámra gyilkolja őket. Még a kuttyák és a szúnyogok is több halálesetet okoznak, mégis a cápákat tartják gyilkológépek. Baromság. Rengeteg félreértés övezi

őket és totál kiszolgáltatottak a rossz hírük ellenére, vagy pont amiatt. Tőlem is ok nélkül félték, emlékszel? A feleségem, a gyerekek, pedig soha nem bántottam őket. És az a pasas, aki rám támadt és önvédelemre hivatkozott. Hozzá sem értem. Rám nézett, gondolt rólam valamit és azonnal ütött. Önvédelem? Most már legalább tudom, mit jelent ez a szó.

Soha nem féltem a vízben. Túl vagyok a nyolcszázadik expedíciós merülésemen, évente legalább százötven napot töltök cápamegfigyeléssel, de ilyen kemény helyzetbe még nem kerültem. A halászoktól sokszor hallottam, hogy azt a cápát, ami megharap, nem látod. Olyan szögből érkezik. Egyszer csak ott van és kész. Aznap először hárman merültünk, másodszer egyedül mentem. Tudom, ezerszer mondtad, hogy társak nélkül nem lehet túlélni. Majdnem igazad lett. Félúton sem voltam lefelé, amikor előbukkant a semmiből. Hátról elkapta a karomat és csak ment, ment, vitt magával, süvítettünk a vízben, mint a torpedó. Nem értettem, mi történik. Azt hittem, soha nem áll meg, de egyszer csak elengedett és eltűnt a homályban. Kezdtet kitisztulni a fejem, lassabban lélegeztem és közben forogtam körbe, hogy lássam, amikor visszajön. Visszajött. Fiatal tigriscápa. Láttam, hogy alulról fog támadni, de nem volt időm felkészülni, a másodperc törtrésze alatt ott termett, kitátotta a száját, kavargott a víz, csak fehérséget láttam. Elkapta a lábamat, ráharapott, a fogai a combcsontomig hatoltak, és elkezdte rázni a fejét. Visszatartottam a lélegzetemet, miközben úgy rázott, mint egy kutya a játékát. Hallottam a szívem dobogását és egy hangot a fejemben, ami azt mondta, nem halsz meg. Nem ma. De tenned kell érte. Te döntesz, élni akarsz vagy meghalni. Emlékszel, a gyűléseken mennyiszor elmondtuk ezt? Utána eszembe villant, hogy én is veszélyeztetett alfajhoz tartozom, többször visszafordultam már a kihalás széléről. Az óceánban, a cápa fogai közt rongybabaként lógva megint úgy döntöttem, visszafordulok, és rámarkoltam a késemre.

Amikor egy pillanatnyi szünetet tartott és nem rángatott ide-oda, felé tudtam fordulni. Egy hatalmas szem bámult az arcomba közvetlen közről. Feldühödtem. Teljes erőmből szemem ütöttem, aztán előrántottam a késemet és belevágtam a kopoltyúja mellett a fejébe. Azonnal elengedett. Süllyedni kezdett, buborékok szálltak fel a sebből, és meghallottam, hogy szomorkás hangon beszél hozzám.

- Minek jöttél ide, kis ember? Mit keresel itt a bonyolult felszereléssel? Az óceánban meztelenül kell úszni. Oxigénpalack nélkül, kés nélkül.

A késemmel együtt elsüllyedt. Nem emlékszem, hogy jutottam a felszínre. A hajón élesztgettek egy darabig. Utána innom kellett. Ezért hívtalak. Fél üveg vodka eltűnt húzóra, mielőtt felfogtam volna, mit csinálok. Most megint ugyanott vagyok, a startvonalnál. A cápa magával vitte a mélybe a háromezer-kilencvenöt tiszta napomat. Mit tegyek?

KEREK

Harmincnyolc év, az felkerekítve harminckilenc. A harmincadik születésnapomon ünnepélyes borzalommal töltöttem el, hogy nem leszek többé huszonéves, de a harmincegyedik már a nem kerek évforduló megkönnyebbült önfeledtségében telt. Azóta tart a lendület, de attól tartok, egyre kerekőbbek az évtizedek. Pedig hol van még a száz!

Legalább a torta lehetne háromszögletű.

A jobb térdem húszéves korában jelentette be, hogy korkedvezményes nyugdíjba megy. A gyógytornán nem akarták elhinni a síelésből hazatért idősebb szalagszakadtak, hogy porckopásom van. A bal térdem tizenéves frissessége húz ki minket a bajból, de profi edzők simán kiszúrják az egyenetlen terhelést.

A szememből viszont a jobb a jobb, ő mindent lát a bal helyett is. Így vagyok egyensúlyban, mint egy nagy iksz.

A hátam görbe. Tizenkét évesen még közösségi élmény volt a gerincferdülés, a gyógytési összehozta a menőket és strébereket. Húzd ki magad! – szoltak rám, de nem elégszer. Harmincnyolc évesen már senki nem szól, csak fáj.

Harmincnyolc év nem volt elég arra, hogy rájöjjenek, hogyan kell azt mondani, hogy most inkább pihennék, hogy boc, de nem érek rá, sőt, ugyan ráérnék, de nem szeretnék elmenni a negyedik esküvődre vagy a jachtavatódra.

Évek óta arra gyúrok, hogy elhiggyem, menni fog. Miközben megy. Hogy a szembejövő kéretlen jótanácsoktól ne érezzem a tökhülye vagyok ökölbe szorult dühét. Hogy le tudjam rázni mindazt, ami nem a vállamra való.

Az idő nem mulasztotta el a szorongást. Régen félttem, amikor fel kellett hívni valakit, most a klímakatasztrófától rettegek. Meg az atomháborútól. Meg attól, hogy fel kell hívni valakit.

Tizenévesen azt hittem, a párkapcsolat lesz az univerzális megoldás minden bajomra. Aztán kiderült, a pár is ember. Lábujjakkal. Hónaljjal. Problémákkal, amikre magamban azt mondtam, ez nem az én bajom. Erre jól fejbe kólintott egy keserű hang az agytekevényeim közül, hohó, de mennyire, hogy a tiéd! Nem mintha bármit is tettem volna a helyzet kialakításáért, de a helyzetben így is együtt csücsülünk. Hajrá, lehet evezni! Csakis egy hajóban. Körülöttünk a sima víztükör.

Huszonévesen azt hittem, a gyerek lesz az univerzális megoldás minden bajomra. Aztán kiderült, a gyerek is ember. Fogakkal. Hangszálakkal. Állandó küzdelemben, amit a valóság ellen vív, négyzetcentiről négyzetcentire. Napok százai, ezrei, magyarázó, kérlelő mondatok tízezrei csapódnak le benne lassacskán, mire rájön, hogy nincs menekvés, nincs varázslat, nincs mese, csak a kell van, meg a fogkefe, meg az irány az ágy. Pedig hol van még a tíz!

Tömény munkanapok végén az irodából kitámolyogva mindig azt hittem, a játszótérre járás egy permanens vakáció, amit sok év munkával és egy szüléssel érdemelnek ki a nők. Most munkaidőben a hinta mellett állok, az agyam kocsonyás, a hátam fáj, és nagyon vágyom arra, hogy legyenek gondolataim.

Tízévesen matekóra közben kibámultam az ablakon és irigyeltem az utcán sétáló felnőttek korlátlan szabadságát. Minden dimenzióban maguk döntöttek, még fel is repülhettek, ha akartak. Végtelen számú matekóra kellett hozzá, hogy én is utcán sétáló felnőtté váljak, és kiderüljön, hogy egyetlen dimenzióban mozdulhatok, arra, amerre mennem kell. Közben néha bepillantok az iskolám ablakán, hátha összenézek valamelyik tízévesssel és akkor felrepülhetek.

Sztaskó Richard

TOLAKODÁS

Mire válaszolhatnék a kérdésre („Szabad itt egy hely?”), már le is ül mellém megköszönve előzékenységet. Igyekszem úgy tenni, mintha mi sem történt volna, erősen koncentrálok a nemrég elkezdett novellára.

Amikor hetekig tartó munkánk volt valahol, nem mentünk haza a hét végén sem. Nem várt ránk senki. Mindig volt egy jó öltönyünk, és estéinket a helyi zenés presszóban töltöttük. Legalább olyan jól néztünk ki, mint a biztosítási vagy képügynökök, vagy mint egy kisváros focicsapatának játékosai, mégis gyakran előfordult, hogy holmi kis bugris adminisztrátor-nők elnéztek fölöttünk.

A vonat ütemes zakatolása sorról sorra vándorol. Odakint falvak és szántóföldek váltják egymást; közömbösek velünk, sínen robogókkal, s közülünk is csak az figyelő érdeklődéssel a tájat, aki észben tartja, hol és mikor kell leszállnia. Nekem édesmindegy, végállomástól végállomásig utazom, s még legalább másfél óra, mire leszállhatok – a szinte kötelező késésről már nem is beszélve.

Ilyenkor elkezdtünk szénlefordó modorban társalogni, és általában készenlétben vártuk a lekezelést. Miközben esetlenkedtünk, ravaszul félrevigyorogtunk egy láthatatlan társaságra, akik jól tudták, kik vagyunk valójában. Csellengtünk a pályaudvaron. Nyomába eredtünk egy fehér ruhás lánynak. Én fedeztem fel, mert bukok a kifinomult tündérekre, de

– Ne haragudjon, hogy megzavarom – fordul felém fülketársam. Nem pillantok rá, a periférián is látom erősen viharvert arcát, ez a sokat szenvedett ábrázat jó néhány kocsmai mosdó tükréből és kisvendéglő kirakatablakából nézett vissza már rám. Le is játszódom előttem a röpke jelenet: pénzt kér majd italra, vagy cigarettát, vagy bármi más egyebet, ami vélt vagy valós kínját pillanatnyilag enyhíthetné. Én pedig szabadkozom majd, miért nem tudok segíteni, pont elfogyott az apróm (ez nem igaz), már nem dohányzom (ez tény), s akármennyire is nemes a szándék (valóban?), ezt a szándékot tettekre jelen helyzetben nem tudom váltani. Így marad a kínos feszengés, és a remény: dolgavégezetlenül föláll, hogy szerencsét próbáljon a szomszéd fülkében.

– Engedje meg, kérem, hogy elmeséljek valamit – folytatja, és ránéz a kezemben szorongatott könyvre. – Sajnálom, ha megzavartam, de az a kellemes történet mindig ott lesz magának, én viszont a következőnél leszálok, s nekem *lélekbe vágóan* fontos, hogy szólhassak; tudja, ameddig odafönt engedik. Ígérem, nem bánja meg. Az egész egy nyomasztó álommal kezdődött, pontosabban csak egy álommal. És ha maga nyomasztónak vagy éppenséggel semmitmondónak tartja, ki vagyok én, hogy ítélkezzem.

Az álom, amit elmesél: ott áll egy parányi híd közepén, alatta folyó, fölötte ég, s a hídon dolgukra igyekvőket figyeli. Erős késztetést érez, hogy embertársai szemébe nézzen, de akiket lát, mind arc és tekintet nélküli alakok. Mintha nem is ebből a világból valóak lennének. Idegennek érzi magát ennyi idegen között. Ott áll a híd közepén, s nem tud semerre sem mozdulni, pedig az akarat és az elszánás megvan benne, de lábai ólomnehezek – odagyökereztek a híd aszfaltfelületére. Amikor egy óvatlannak tűnő pillanatban kezére pillant, észleli, ujjairól (vagy *-ból?*, ezt maga sem tudja) csöpög a vér, s ahová lecsöppen, ott tócsává növekszik. Teljesen indokolt a kérdés, ami ennek kapcsán eszébe villan: vajon mennyi idő kell a bíbortavacsának a lába mellett, míg teljesen megalvad? Míg ezen morfondírozik, lassan szólítgatni kezdi az ébrenlét az arc és tekintet nélküli emberek sűrű forgatagában. Kedves érintéssel érkezik, nem dadogva-hadarva, hanem hártyaafinom simogatással.

Az első tiszta gondolat elemi erővel sújt le rá, ha gondolom, nagyon szívesen megosztja velem ezt is. Kérdőn húzza fel szemöldökét, engednem kell, így hamarabb „szabadulok” tőle, s van abban igazság, amit korábban említett, a könyv és a novella megvár. Szóval – folytatja, s nem tudom eldönteni, ital szagát érzem-e rajta, vagy csak képzelődöm, mindenesetre felé fordulva feszülten figyelek – ébredés után azt érezte, neki tennie kell valamit, mégpedig hasznos dolgot, olyasfélé, amivel embertársain és önmagán is segíthet, amivel minden ismeretlen eredetű fájdalom enyhíthető. Először arra gondolt, lánggra lobbantja magát egy kanna benzinnel és egy égő gyufaszál segítségével valami sűrűn látogatott helyen, hogy testének melegével fázó embertársait s tulajdonképpen az egész világot fölmelegítse. Ezt az ötletet aztán elvetette, valószínűleg közfelháborodást váltana ki, félreértenék nemes szándékát, ráadásul pont azok, akiken „föltétlen és haladéktalan” segíteni

óhajt. Ekkor jutott eszébe az az önellentmondásos gondolat, amitől azóta sem tud szabadulni – szeretni nem tudok, de érzem: muszáj. Könyörtelen beleégett ez a hat szó a tudatába, és maga se tudja, pontosan honnan jött és miért, és hogy kevés dolgot érez ennyire igaznak a világból magára vonatkozóan. Ha netán ezt közölné másokkal, reményt adhatna azoknak, akik „hasonló cipőben járnak”, mint ő.

- Érti már?

Bizonytalan biccentéssel jelzem, nem igazán. Ekkor előhúzza eddig zesebben tartott jobb kezét, s elborzaszt a látvány: egyszerű konyhai kést szorongat, de a hegye csorba, fülketársam ujjai pedig pirosak, de nem a vértől, hanem valami száraz, festékszerű anyagtól.

- Ne ijedjen meg, nem akarom bántani – hörgi messzi tartományból érkező hangon. Egyáltalában nem nyugtat meg a rám villantott eszelős tekintet, de mire teljesen elmerülhetnék ebben a gondolatban, a fülke ablaka alá csavarozott asztallapba karistolni kezd a késsel. Gyors és határozott mozdulattal dolgozik. Egy-két elkészült véset után ráfúj a „munkaterületre”, forgács és por száll fel a levegőbe. A tekintet eszelőssége szemernyit sem csökken, míg el nem készül. Döbbenet figyelek, mást nem is tudnék tenni; fülketársamat pedig hidegen hagyja, bárki beléphet (új felszálló, aki végre helyet talál a vonaton, vagy esetleg a kalauz – tényleg, nem kéne már jönnie, villan eszembe a könyvjelzőként használt jegy egy részletének láttán, kilóg a könyvből, mint lihegő kutya nyelve), csak vés, aztán fúj, vés, aztán fúj. Még el se készül, de már pontosan tudom, mit ír: az iménti mondatát, ami beleégett a tudatába. Azt a hat szót. Amit mindenáron közölni akar embertársaival, hogy segítsen a szenvedőkön.

- Eddig ötszázharmincegyszer véstem ezzel a késsel valamilyen felületbe ezt a mondatot, ez lesz az ötszázharminckettedik. Nem tudok leállni. És nem is szeretnék. Ha végleg elkopik a késem hegye, szerzek egy újat és azzal folytatom. Ha elfognak és lecsuknak, a körmeimmel folytatom, cellafal, priccs, bármi jöhet, érzem, nincs előttem akadály. De ne aggódjon, ártatlan vagyok, senkit se tudnék bántani. Bennem a tiszta szándékok legtisztábbika dolgozik, percről percre, napról napra. Ez ritka kincs, minden lélegzetvételemmel azon vagyok, hogy méltóképpen megbecsüljem. Egyébként a legkönnyebben „megmunkálható” felület a betonpadok vérpiros támlái. Mintha vajba mártanám a kés hegyét, finom-puhán születnek alatta a betűk. Látja, ez is kész.

Ötszázharminckettő, s már érzem, feszít valami belülről, hogy kezdjek neki a következőnek. S hol van még a nap vége...

...És akkor a szabályosan kattogó vonatkerekek staccatójában megjelent előttem egy napsütötte park és az innenső felén húzódó, murvával felszórt sétány egyik padja. Fülketársam pedig ott áll, egy sóhaj, egy mosoly, egy hús fuvallat, egy lágy szellő, s valahol a háta mögött a város zaja, villamos a síneken, s az autók kérlelhetetlen sodra, az arcán sose tapasztalt elégedettség, nézi a betonpadot, a betonpad vérpiros támláját, a vérpiros támla megkopott színét, s a frissen vésett felirat eddig elkészült részeit, még öt perc és végez, igen, ezt a kevéske időt is teljes egészében ragadja meg, nem siet, nem kapkod, ügyel a sortartásra, ne remegjen a késsel dolgozó kéz, s ha meglátják, ha lebukik, akkor a lehető legtermészetesebben viselkedjen, mindenféle gyávaság nélkül, hiszen nincs jelen pillanatban senki sem a széles nagyvilágban, aki magabiztosabb lenne nála, előrszegett állal, büszkén halad előre, céljától eltántoríthatatlan, s a vérpiros támlával eggyé lettek, s a vérpiros támlába vésett betűk elválaszthatatlanok tőle, ha végez, leül a szemközti betonpadra, s figyelni fogja a sétányon elhaladókat, mit szólnak majd, ha elkészült, mert szótlán senki sem maradhat, nem véletlen, eddig még nem illették elismerő tekintettel, de majd eztán, a lényeg, ne siessen, ne kapkodjon, csak haladjon előre azzal a precizitással, amellyel eddig is haladt előre kitűzött célja felé tántoríthatatlan, a nemrég elkészült betűt nézi, ennél tökéletesebb már nem is lehetne ez a Z, közelebb lép, odahajol, ráfúj egyet, nézi, aztán ráfúj még egyet, fölsóhajt, a levegőt bent tartva az utolsó betű mellé illeszti a kés hegyét, majd egy gyengéd mozdulatot követően vézni kezd, izmai megfeszülnek, a halántékán verejtékcsepp jelenik meg, imbolyogva leszalad az arcán, a késhegy belemélyed a vérpiros támlába, s a vésés szürkésbarna barázdává mélyül, koncentráltan dolgozik, nem kapkod, még két-három mozdulat, és el is készül, egy sóhaj, egy mosoly, egy hús fuvallat, egy lágy szellő, s valahol a háta mögött a város zaja, villamos a síneken, s az autók kérlelhetetlen sodra, az arcán sose tapasztalt elégedettség, nézi a betonpadot, a betonpad vérpiros támláját, a vérpiros támla megkopott színét, s a frissen vésett felirat eddig elkészült részeit, még három perc és végez, igen, ezt a kevéske időt is teljes egészében ragadja meg, nem siet, nem kapkod, ügyel a sortartásra, ne remegjen a késsel dolgozó kéz, s ha meglátják, ha lebukik,

akkor a lehető legtermészetesebben viselkedjen, mindenféle gyávaság nélkül, hiszen nincs jelen pillanatban senki sem a széles nagyvilágban, aki magabiztosabb lenne nála, előre szegett állal, büszkén halad előre, céljától eltántoríthatatlan, s a vérpiros támlával eggyé lettek, s a vérpiros támlába vésett betűk elválaszthatatlanok tőle, ha végez, leül a szemközi betonpadra, s figyelni fogja a sétányon elhaladókat, mit szólnak majd, ha elkészült, mert szótlán senki sem maradhat, nem véletlen, eddig még nem illették elismerő tekintettel, de majd eztán, a lényeg, ne siessen, ne kapkodjon, csak haladjon előre azzal a precizitással, amellyel eddig is haladt előre kitűzött célja felé tántorítatlan, a nemrég elkészült betűt nézi, ennél tökéletesebb már nem is lehetne ez az Á, közelebb lép, odahajol, ráfúj egyet, nézi, aztán ráfúj még egyet, fölsóhajt, a levegőt bent tartva az utolsó betű mellé illeszti a kés hegyét, majd egy gyengéd mozdulatot követően vézni kezd, izmai megfeszülnek, a halántékán verejtékcsepp jelenik meg, imbolyogva leszalad az arcán, a késhegy belemélyed a vérpiros támlába – –

– Elnézését kérem, ha megbántottam tolakodásommal. Nem állt szándékomban. Tudja, a belső kényszer, vagy minek is nevezzem. Itt viszont le kell szállnom.

Nem tudom, mit feleljek. Föláll, biccent, majd kilép a fülkéből, s elindul a vonat vége felé. Két dologban vagyok jelen pillanatban biztos (minden mást nálamnál hatalmasabb erők a valóságatlanság ködébe burkoltak): még legalább másfél óra, mire leszállok, s akármennyire is szeretném folytatni az olvasást, képtelen lennék rá. Az egymásra és egymás alá dobált betűk közül úgyis ez az iménti furcsa találkozás nézne vissza rám, s nem is a szememet, hanem a homlokom mögötti tartományt fürkészné: kíméletlen őszinteséggel. Mire ocsúdok, már előttem áll a kalauz, s a kölletlen ábrázat azután se tűnik el az arcáról, hogy illedelmesen megköszönöm visszakapott és lekezelt jegyemet.

Szilágyi-Nagy Ildikó

LEVEGŐT!

- A nyolcszázhármast zárkában démonúszást hajtottak végre a hétvégén. Sikertelenül - jelentette ki Peti, aki épp meglátogatta az öccsét, aki szintén smasszer volt Baracskán, és bátyjával váltott műszakban követték a fogvatartottak életét. Ha Peti öccse volt szolgálatban, akkor Peti volt az öccse feleségével, ha Peti volt szolgálatban, akkor az öccse volt a saját feleségével, ha véletlenül mindketten szabadnaposak voltak, akkor Peti sziklakertet épített az öccse feleségének. Már nem csak az előkert, de a ház körben, a kocsibejáró és a hátsó udvar is csupa kő volt. Peti csak hordta a sziklát, a kövirózsát meg a varjúháját, mert okos ember volt, és jól tudta, a házat sziklára kell építeni, hogy ha *szakad a zápor, ömlik az ár, süvít a szél, és nekizúdul a háznak*, akkor se dőljön össze.

Mióta Ani nem csak a Hospice-ban dolgozott az élőhalottakkal, hanem élő emberekbe próbált életerőt varázsolni, a saját életereje még jobban restaurálásra szorult esténként. Ha ehhez nem jött a jó kőműves, Béla, akkor Aninak magának kellett megrepedezett szómája és pszichéje háza táján söprögetni.

Időnként az ablakhoz sietett, szinte felszakította:

- Levegőt!

Hogy a friss levegő beáramolhasson a szobába, a tüdejébe, a mellkasába, a szívébe.

Levegő helyett viszont gyakran csak a szomszédok zaja áramlott be. Rossz esetben Erzsike ordítva kínozza a gyerekeit, vagy a szembe-szomszédjánál koldult macskatápra. Jó esetben Ani csak néhány történettel lett gazdagabb a jövő-menő utcaszomszédok beszélgetéséből.

- Aztán meg nem sikerült a cellából kiűzni a démont - fűzte tovább Peti, de az öccse közbevágott:

- Hogy nem sikerült?

- Egy fogvatartott üvöltve fölolvastott a Bibliából. De mindegy is, mert a fetregőt megnézte hétfőn a pszichológus, aztán kiderült, hogy meg sem szállta a démon, csak tette.

- Miért tettetne valaki ilyet?
- Hat hónap kényszergyógykezelést akart.
- Ja - mondta Peti öccse, aki jóra való, lassú észjárású, mackós testalkatú férfi volt.
- Ma megint kihallgatást kért a démonos ember, állítólag azt mondta a pszichológusnak, hangokat hall.
- A démonúzás nem a börtönlelkészhez tartozna?
- Szerintem is, Öcsi, de a lelkész nem volt bent, csak a pszichológus, és nagy spanok, nem fognak összemarakodni a démonon.
- És mit mondott a pszichológus?
- Hogy hangosítsa föl a rádiót.

Hogy a friss levegő beáramolhasson, Ani most is fölszakította az ablakot, és még örült, hogy most a jobbik eset áll fenn. Sosem árt tudni, mi a démonhelyzet Baracskán. Sajnos a börtönstortit félbeszakította Erzsike, aki kitüremkedett az utcára, cikázott néhányat az aszfalton, közben ezt ordította:

- Nem ez a tizenhárom éves hülyegyerek fogja nekem megmondani, hogy az osztályfőnökének igaza van! Mindig nekem van igazam! Mondom neki, mi a kurva anyám volt az iskolában! Erre azzal jön, hogy a tanárnak volt igaza. Nekem van igazam! Az a hülyegyerek azt akarja, hogy megint agyonverjem! - bolyongott Erzsike az aszfalton pár rövid kört, majd megtért otthonába, elővette a fiatalabb gyerekét, mert attól még nem volt féltő, hogy visszaüt, és megtépte a haját. Erzsike tudta, mit szabad, és mit nem. Aminek nyoma marad, azt nem szabad, csak hosszabb iskolai szünetek előtt.

Aki korpa közé keveredik, az ne csodálkozzon, ha felzabálják a disznók. Ani pedig gyakran keveredett korpa közé, és az évtizedek során meggyőződésévé vált, hogy az a küldetése, hogy a korpát zabáló disznókat kiemelje a moslékból, ha csak egyet-egyét is. Hivatást is így választott, és ki is tartott, bár már évek óta belátta, hogy a küldetés reménytelen. Mégis végezte a munkát, csak úgy, meg azért is, mert valami értelmességgel csak el kellett tölteni az időt, ha már élt.

Persze nagyon jól el tudta volna tölteni az időt más, értelmes és egyben kellemes dolgokkal is. Például sütemények majszolása Bélával, és hasonló kellemességek. De az egzisztenciális kényszer megnyirbálta az amúgy is csak huszonnégy órából álló napot.

Ani időnként úgy gondolta, hogy egyszer, ha sok pénze lesz, felvásárolja a körülötte álló házakat, leromboltatja őket, és nagy, csöndes parkot építtet a helyükre. Mivel ez úgyis csak álmodozás volt, Ani időnként azzal kísérletezett, hogy nagyobbát álmodjon: az egész falut megveszi, leromboltatja, és csöndes parkot építtet a helyére.

Először úgy gondolta, sóval szórhatja föl, de aztán megsajnálta a talajban lakó életközösség milliárdnyi apró tagját, akik évtizedek óta szenvednek a falun végigsöprő betonozási, majd térkövezési hullám miatt. Sőt, nem csak a mikroorganizmusokat sajnálta meg, hanem félretette a fejéből az egész gondolatkört, és pozitív agymosásra indult a faluban. Több tevékenységet is pozitív agymosásnak nevezett, a sétát is.

Sétálni egy ideje autóval indult. Több helyet, ahol sétálni lehetett, már vagy bekerítettek, vagy az odajutás útvonala volt kellemetlen vagy hosszadalmas.

Ha már autóba ült, süteményről is gondoskodott. Útba ejtette a Torta cukrászdát a korzón, mivel már ez lett a legközelebbi cukrászda, mióta a Verebi Kebabos, ami az Akác helyén nyitott, rögtön, miután az bezárt, végül szintén bezárt, mielőtt a cukrászdarészleget megnyitották volna. Béla és Ani hiányolta az Akác hangulatát, azt, hogy ott megbízhatóan soha nem történt semmi, csak a pizzafutár jött-ment tizenötpercenként. A Torta a tóparton volt, a strand és a pláza határolta keskeny sávon, ahol legalább három hangszóró ütközött a Velencei-tó nádasának madárzajával. Az édességekhez méltatlan körülményeket csak a Verebi Kebabos pultosa enyhítette. Mivel a Verebi Kebabos az Akác helyén nyitott, így a Verebi Kebabos lett az Akác a törzsközönség szemében, és mivel az Akác pultosa szolgált fel a Tortában, sokan úgy emlegették a Torta cukrászdát, hogy az Akác. Annak ellenére, hogy három faluval arrébb nyitott.

Ani kikanyarodott a Gesztenye presszó előtt, hogy a lehető legegyszerűsebb úton érjen az Akácba, ami, mióta a Tortát hívta így a nép ajka, pont ellenkező irányban volt, mint hajdan a Verebi Kebabos. Pizza a Gesztenyében is volt, mióta a faluban felfutott az olasz konyha. Nándi bácsi vasárnaponként rendszeresen megjelent a Geszti teraszán egy korsó sörrel, és egy magyaros pizzával. Most is ott ült, magyaros pizza nélkül, mert azt csak vasárnap rendelte. Hétköznapra pocskéolás lett volna, mikor van még a disznótorosból, ha meg az elfogy, a fagyasztóból vesz ki húst, így összeérnek a disznóvágások.

A Fő utca szinte legközpontibb házában lakott Zsombor, a régi ácsmesterének a feleségével. Vagyis jó ideje már az ő felesége, ami Zsombornak az ács karrierjébe került, mert Pitykó szétkürtölte az egész kistérségben, hogy Zsombor mekmester. Zsombor egzisztenciáját ez nem ingatta meg, mert jóban volt a Prikolics cigánnal, a helyi keresztapával, és tehetséges autószerelő volt, jó üzletember, és emberséges munkaadó. Kivetnivalót még a NAV kommandósai sem találtak Zsombor becsületén, amikor feltúrták a lakást, mert Ani lábszomszédja, a Facebook réme, Ági néni bejelentette a rendőrségen, hogy Zsombor fegyvert árul, legalábbis ezt hallotta *az unokája szeretője gyerekének, óvodástársának az édesanyjának a sógorától*. Zsombor épp az utcán állt két kollégájával, és egy oldtimer Mercedes motorteret fürkészte gondterhelten.

A másik Zsombor, a Szabó Zsombor háza is errefelé állt, de közelebb a templomhoz. Mióta Szabó Zsombor meghalt, Ani nem is járt arra, azt sem tudta, kik lakják a szép portát, amit Zsombor fiának sikerült gyorsan eladnia. Zsombor szerszámai Anihoz kerültek, épp most engedte el az egyik kapa a nyelét, be kellett volna menni a Tápos Melindához venni, de ahhoz kellett volna hozni a kapát, mert nem szabványos, régi darab, rá kell próbálni a nyélre.

Ani időnként kis kitérőt tett a Fő utcával párhuzamos Kossuth utcába. Ani utcája után ez volt a legkátyúsabb hely a faluban, és itt lakott a Sárkánygyík, meg a kiherélt gázszerelő, akinek a portáját Ani mindig borzongva szemlélte. Az esetet azóta sem tudta felgöngyölíteni a rendőrség, egyesek a Mária-vonalat, meg Isten ostorát emlegették, mások, köztük Ani is, arra hajlottak, hogy a gázszerelőnek egyszerűen lelki problémái vannak. Utóbbi igazolódni látszott, amikor a szaki a kocsmában arról szónokolt, hogy ő mennyire szerelmes Aniba, majd felhívta őt telefonon, és pénzt követelt. Amikor nem kapott, akkor csalódottságát éjszakai temetői sétába fojtotta, ahonnan hajnalban tért haza, fölverte álmából a feleségét, fojtogatta, majd az asszony, miután levegőhöz jutott, ráhívta a mentőket, akik a helyi kórház pszichiátriájára szállították. Meglehet ezek után, rebesgették a helyiek, hogy a gázszerelő annak idején maga szúrta le a lovait, kiherélte saját magát, és a szerveket a tyúkoknak dobta – csak hogy az elkésett munkáit palástolja.

Annus néni és Nusi mama az utcán ácsorogtak, mindkettő Gyula bácsit várta, az egyik szántani, a másik vetni. Minden tavasszal és

összel learatják azt az örömet, amit az idős úriember társasága jelent, aztán hetekig beszélnek, hogyan szántott vagy vetett, még most is, az öreg.

A busz a Fő utcán megy végig, az utolsó megállóban Feri bácsi tacsakója várakozik. Mióta a faluban, sok éve, bezárt a fagyizó, a kutya megtanulta, hogy elbussozzon Velencére, a Korzón, a Torta cukrászda teraszán addig ugasson, amíg adnak neki fagyit, aztán hazabussozzon. Csak Feri bácsinak bonyolultabb ez, átmenni Velencére, hogy rendezze a számlát, több idő, mint mikor csak pár utcányira kellett elszaladnia a kuttyája fogyasztását kiegyenlíteni. A megállóban a tacsón kívül Károly ácsorgott. Mióta Etel, a felesége öngyilkos lett, már nem csak délutántól, hanem reggeltől iszik. Föltette magát Badoo-ra, de a nők elmenekülnek tőle, amint élőben meglátják.

Ani a férje sírja felé is elkanyarodott, hiába tervezte, hogy egyenesen a cukrászdába megy, csak vonzotta, hogy egy pillantást vessen a sírra. Az utca másik végén kanyarodott ki, ahol a Franciamamáék laktak, akik örök szomszédháborút vívtak Pálinkás nénival. Pálinkás néninél még álltak a táblák, amelyekre óriási falloszokat festett, és a szomszédasszonya kertjére néző ablakok elé állította őket. Így elfogták a nem kívánt belátást, és Pálinkás néninek egyben borsot is sikerült törni a szomszédok orra alá. Most éppen egy óriási hímveszőt állíttatott a hátsó kertjébe, oda, ahová a Franciamama a hátsó teraszáról lát. Bhutáni minta alapján készítette egy sírkőfaragóval, akit felvilágosított, hogy a pénisz a védelem szimbóluma Bhutánban, a világ legboldogabb országában. „Ha olyan messze bevált, a közelben még inkább beválik” – összegezte Pálinkás néni, és máris boldognak érezte magát, ahogy elképzelte bosszankodó szomszédját.

Ani elhaladt az egyik helyi burkoló háza előtt, a fiú épp kint tárgyalt Szilviával. Szilvia, miközben folyt a válása Ábristól, már építette a saját házát szép, erdőszéli, panorámás telekre, a férje pénzén, mert volt érzéke az üzlethez, és szerinte a házasság és a válás nem több mint üzlet.

A szembejövő autóból Németh Erika integetett, aki asszisztensként az állandóságot képviselte a falu orvosi rendelőjében a sokat változó háziorvosok mellett, és Béla egyik állandó „egyetlen nagy szerelme” volt, neki állított először májusfát.

A következő autó örült tempóban közeledett a szembesávban, Cinege ült a kormánynál, a műszerfalon hatalmas, ódivatú pisztoly, ebből

lehetett sejteni, hogy éppen találkára siet csapodár felesége valamelyik szeretőjével.

Cinege után kényelmesen közeledett az egyik futárcég furgonja, amelyben a futár tizenhárom év óta változatlan. Tizenkét év után egyszer csak bemutatkozott Aninak:

- Szia! Milán vagyok.

Ani nem mutatkozott be, a fiú több százszor látta már a nevét a csomagok címzésén.

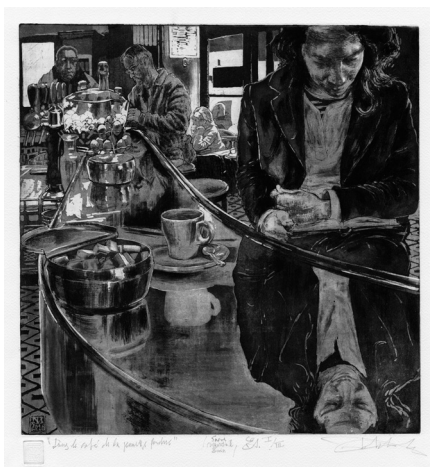
Milán mosolyogva integetett, amikor az autók elhaladtak egymás mellett.

A cukrászdában meglepő módon Roza mamába botlott, nem tudni, ki hozta át. A rejtély megoldódott, amikor Lajos bácsi megjelent két süteménnyel. Ezek mellett kellemesen elbeszélgettek arról, hogy vajon az internet és a wifi ugyanaz-e, és miért nem ért ide soha a gyors internet, amit földkábelben ástak, pedig a levegőben terjed üvegszálalás fényvel. Amikor Ani távozott a süteményekkel, még hallotta, ahogy Lajos bácsi Roza mamához fordul:

- Minek ennek sütemény, ha csak fényt eszik?

Roza mama leintette, mert jól ismerte Anit:

- Nem úgy van az! A fény mellé is kell az édesség.

*Kőr dáma (hommage a Patrick Modiano), 2016
(40 x 40 cm, repesztés, aquatinta, metszet)*

Vermesser Levente

BIZONYOSSÁG

csak üldögélni
egy nagypénteki mólón
és hagyni
hogy az alkony vérhulláma
a pupilládig érjen
a tanítványok úgysem
segíthetnek
jöllaktak alszanak már
fent az olajfák mellett
távol igencsak távol
de még mindig
egy szelíd mellékbolygó
fénykörében
vajon mit hoz a jövő
kint és vasszöveget
irgalmas tengerhullámot
nem tudjuk de Te
mosolyogsz lent a mólón
mert elmennek cserbenhagynak
ugyan a tanítványok
de majd visszajönnék
és ha nem jönnének vissza
akkor is emlékezni fognak
és elmondják majd
azt ami Veled történt
egy újabb csillagórán
a halpikkelyes tenger
halk moraja mellett

ADAGIETTO

Égővörös madarak
az alkony kifutóján,
egy hibridháború
sűrűn kattogó sötétje,
aztán a csend, ami a
hiperútból ugrik át erre
a bolygóra és órákon át
velünk szendereg, hajnalra várva.

Egy mágus palantírra lel,
málnaillattal ébredő kertek
odabenn, és egy szeplős kisfiú,
aki a barátjával játszik,
valaki talán majd elmenti
az időt, ahol dermedten bámulunk
a másik, a boldog valóságra.

*Vásárcsarnok, 2004
(repszés, rézkarc, aquatinta)*

Balázs K. Attila

[BÚN]

Te voltál az, ki más.
Hátad a Plútónak
nekivetve, szívedbe
karmol a remény.
Feléd suhog a fény,
akár a fejsze.

[EGY RESZKETŐ]

Egy reszkető kis véres szerkezet
hátrál a tárgyak közötti résben.

Vörös-kéken felragyog az ég:
honnan ez az akarás mégis, lenni

az, kit kézen fog
ez az ajándékba kapott

délelőtt. Végül itt hagyott szavaid
szeretnék felfeszegetni, de kiderül:

csupán ivó legyek egy megvert
ló szemében. Szikla-

peremről zsákba varrva hullsz,
saját arcába harapó, őrzöngő szörnyeteggel.

[ÖNARCKÉP III.]

Egy puha állat verdes a vaksötétben,
egy kötél vége a kezemhez ér.

Mibe kerülne állni a verőfényben,
odébb lökni véletlen csodákat.

Megsimogatni kételyek lánctalpait.
Alattuk ráncos felmenők szégyene lüktet.

Most néhány szó fordul ki belőlem,
mint fehérlő koponyacsontok a felázott avarból.

[BÚNHÓDÉS]

Talán kár volt odadobni az első álmot,
s most, hogy a Plútón túl vagyok,

hátamba kapaszkodik a fény.
Egy ismeretlen állat zsigereiből

ideszivárognak a versek, s mintha
gyerekeim neszezése is ott rezegne

az értelmetlen jövőben. A csend
tányéraknáitól alól combomba

vágódik az emlékek vasgolyója.
Aztán rovarok kitin-zizegésében

a feledés ideboruló oszlopai.
Egy jéghideg mondatom mezejében állok.

A vándor rézkarcoló, 1998
(23 x 33 cm, rézkarc)

Bálint Tamás
MÁJ HAGYMALEKVÁRRAL

34.

A rengeteg, különféle forrásból eredő
ricsaj ellenére szokatlanul nyugodt a délután.

Mint egy furcsa trip, éles és erős hangok,
érdekes fényjáték soroz minden irányból,
mégis a bizalmatlanság helyett nyugalom,
a kapkodó, zilált fürkészés, a fárasztó,
erőltetett koncentráció ellenében pedig
sima lebegés járja át az elmét, miközben
a testet mintha lágy szellő kényeztetné
egy alig mozduló puha függőágyban.

Baljós jelek, amelyek nem hatnak meg,
senkit nem érdeklő vihar előtti csend,
olyan harc előszelei, melyeket nincs
ahogyan, amikor és értelem sem megívni.

35.

Az ablakban könyöklük Dezsőbá – leszázalékolták.
Nem az áruházban a lejárandó termékekhez hasonlóan,
melyek a szegények sarkának hívott részen gyűlnek,
hanem az orvossal összekacsintós módon,
a végeredmény ugyanaz...

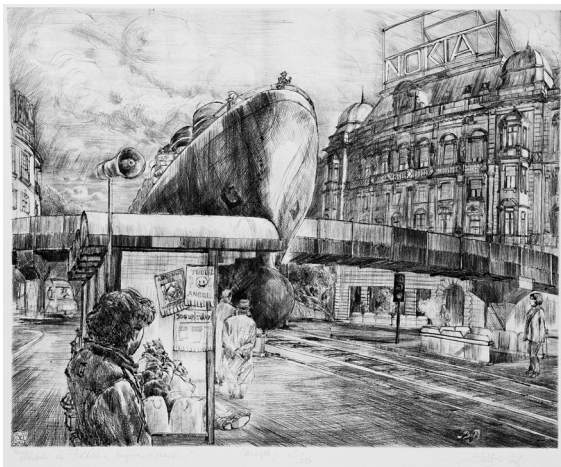
Májfolt kandikál ki a valaha fehér izoming dekoltázsából,
kicsit lennebb ugyanaz szétkenve a gamat anyagon is.
Aznapi vagy a hét elejéről származó ebéd maradéka,
szinte szemmel látható búz keretezi a délutáni sziesztát,
a párkányra támaszkodva csak semmittevés, lesés,
várakozás a semmire, egy senkire...
Valaki valakitől valamit állandóan irigyel -

aki otthon tesped az elsumákolt rokkantnyugdíjával,
az az izgalmat, programokat, történéseket –
aki állandóan lótfut, lóg a bele s a nyelve,
az az unalmas, elképzelhetetlen nyugalmat –
akinek családja van, az felettébb érdeklődve
hallgatja a facér haver mindenheti hódításait,
holott amaz a békés családi életet,
a moderált gyermekzsivajt hiányolja.
Szerencsére van, aki fentről nézheti le
ezeket a pórias dolgokat, mindenhatóan,
az ablakából könyökölve, báméskodva,
és egyre halkabban kommentálva...

36.

Demeter Piroska roppant kedves öreg hölgy,
amolyan igazi mamatípus. Naftalinszagú,
lilás, rövid, dauerolt frizurát visel, imád főzni.

Hatalmas mosollyal várja az egész Kis családot
vendégségbe egy csésze finom, gőzölgő bürökteára.

*Winkler és Eldée a Körúton, 2001
(40 x 50 cm, hidegtű)*

Vida Krisztina

MESÉLJ VALAMIT, CSAK NEKEM

A mikor megszólalt az első kolomp, mindenki tudta, hogy azonnal be kell zárni ajtót, ablakot, és egy pillanatra sem szabad kinézni az utcára, míg a nyáj át nem vonul a falun. Egy egész éjszaka, sötétedéstől napkeltéig hallatszik mindenhol a bégetés, ugatás, kurjongatás, aztán egy évre eltűnnek a hegyek között.

Nem szabad kimenni, kiabálják a szülők, aki kimegy, azt elviszi a juhász. A gyerekek reszketve bújnak a paplan alá, a felnőttek bezárják a kaput, elhúzzák a sötétítőket és várnak, míg elmúlik a veszély.

Péterke bebújt az ágy mögé, az asztal alá, a kamrába, a szekrénybe, de bárhová bújt, mindenütt nagyon félt. Végül az apja ölje vette, és a fülébe súgta, hogy bátorság, aki szót fogad és nem néz ki, annak nem eshet bántódása.

- Hazajön ma Sanyika? - kérdezte a kisfiú, nagy barna szemével reménykedve nézett hol az apjára, hol az anyjára.

- Hazajön, drágám, hazajön - mondta halkán, szinte suttogva az anyja barátságos kerek arcán boldog mosollyal.

A juhok egy hideg őszi estén érkeztek. Senki nem tudta, mikor jöttek először, így volt ez emberemlékezet óta, néha felbukkantak, majd hosszú évekre eltűntek. Zsuzsa éppen vacsorát főzött, amikor meghalotta a zajt. Sötétedik, be kéne már jöjjön a gyerek, gondolta, és sietős léptekkel kifelé indult. Sanyika ott állt a kapu előtt és megbabonázva nézte a fehér gyapjútengert. Gyerünk befelé, késő van már, szólt az anyja. Az állatok mögött jött a juhász, egy hatalmas termetű, bajuszos férfi. Nem szólt, csak biccentett a fejével. Mikor Zsuzsa ránézett, hirtelen úgy érezte, megfagy az ereiben a vér, megmagyarázhatatlan rettegés fogta el. Érezte, hogy a gyerek is fél, olyan erősen szorította a kezét, mint még soha. Gyorsan köszönt egy jó estét, majd befordult az udvarra és becsapta maga mögött a kaput.

- Ki volt ez a bácsi? - kérdezte reszkető hangon a kisfiú.

- Egy juhász, nem bánt, ne félj tőle - felelte Zsuzsa, mert maga sem értette, mitől rémült meg ennyire. Megsimogatta Sanyika borzos,

göndör fejét, és a fiú lassan megnyugodott. Közben a kisebbik gyerek, Péterke is felébredt a délutáni alvásból, és vidáman mondogatta, hogy bájánya, hol van a bájánya. Próbált kinézni, de hiába nyújtózkodott, nem érte el az ablakot. Mikor az apjuk hazaért a munkából, a juhok még mindig ott voltak a faluban. Vacsora után a szülők lefektették a gyerekeket, majd ők is aludni tértek, de Zsuzsa többször is felriadt éjszaka. Eszébe jutott egy régi történet. Még a nagyanya mesélte neki kiskorában, hogy van egy juhász, aki minden gyereket elvisz, aki csak ránéz. Akkor nagyon megijedt, és valahányszor legelésző bárányokat látott, mindig eltakarta a szemét. De a juhász nem jött, ő pedig a városba került. Az iskolában jól kinevették a többiek, micsoda hülyeségekben hiszel, te Zsuzsika. Ez csak egy legenda. Csak egy legenda, ismételte magában, amíg végül elnyomta az álom.

Reggel fáradtan, mégis vidáman ébredt, kávéfőzőt, szendvicset csomagolt, majd benyitott Sanyika szobájába, hogy felébressze és iskolába küldje a kislányt.

De Sanyika nem volt az ágyában, nem volt a szobában, nem volt sehol a házban. Hiába keresték a kertben, az udvaron, a faluban, senki nem látta. Az emberek nekiindultak, összejárták a dombokat, az erdőt, a szomszéd falvakat, de nem került elő. Eltelt egy hét, majd kettő, egy hónap, majd kettő. Jöjjenek, keressük még, könyörgött Zsuzsa, de az emberek csak a fejüket csóválták, nem jön az már haza többet. Péterke látta, hogy anya és apa többet nem nevetnek, nem mosolyognak. Jöttek a szomszédok, fojtott hangon beszélgettek, részvétem, nagyon sajnálom, mondogatták. Zsuzsa minden este meggyújtott egy gyertyát a konyhaasztalon, és várt. Eltelt egy év. Egy hideg őszi estén újra megérkezett az idegen nyáj. Korán lefeküdtek, de nem tudott elaludni, csak forgolódott. Hallotta, hogy a férje sem alszik, ő is izgatott, mintha várna valamire.

Éjfélkor kopogtak az ajtón. Egy bárány állt a küszöbön. A piszkosfehér gyapjában sár, bogáncs és tűlevelek. Magával hozta a távoli hegyek minden mocskát. Kíé lehet ez az állatka, fordult a férjéhez Zsuzsa, de mire visszanézett, a bárány eltűnt. Az ajtóban Sanyika állt. Soványan és sápadtan, de egyébként sértetlenül. Annyi kérdés lett volna, de a szülők szólni sem tudtak, csak ölelték a gyermeküket és sírtak. Péterke félve elhúzódott egy sarokba, csak nagy sokára jött rá, hogy ez az idegen az ő testvére. Aztán megnyugodott, látta, hogy anya és apa

nevetnek, mosolyognak. Ez a fiú hasonlít anyára, éppen olyan kerek arca, éppen olyan meleg barna szemei vannak, és olyan, mint apa, éppen olyan borzos a haja, a rakoncátlan sötét fürtök éppen olyan játékosan lógnak az arcába, majdnem olyan magas és erős, nyugodt, lágy hangon mesél, semmitől nem kell félni, míg itt van.

- Nem maradhatok sokáig, reggel továbbmegy a nyáj, mondta Sanyika, de ma éjjel itt leszek. És mesélt a távoli hegyekről, sziklákról, perzselő napsütésről, kemény fagyokról, hóviharokról, medvékről, farkasokról.

Péterke hamarosan elaludt az ölében. Sanyika bevitte a szobájába. Mikor ki akart menni, a kicsi felébredt.

- Mesélj még valamit, csak nekem - kérte Péterke.

- Már mindent elmeséltem - felelte Sanyika.

- Ne menj még el! - motyogta álmosan Péterke.

- Most mennem kell, de jövőre itt leszek - felelte mosolyogva Sanyika. Aztán hirtelen elkomorodott, és a legszigorúbb hangján szólt a kisöccséhez. - Jól jegyezd meg, soha nem szabad kinézned, amikor a nyáj itt van, soha!

Ahogy a hajnal első fényei felderengtek, a fiúból ismét báránka lett, és elment a nyájjal a hegyek közé. Aznap más családokból is tűntek el gyerekek. Itt lesznek jövőre, látják még őket, vigasztalta Zsuzsa a kétségbeesett szülőket.

Így telt el egy újabb év, mindenki csak arra az egy napra várt, mintha nem létezne többet a faluban karácsony, újév, vakáció, szabadság. És ősszel valóban jöttek a gyerekek. Éjfélkor érkeztek, napkeltekor távoztak. Azt beszélték, hogy a juhász maga az ördög. De semmi nem segített, aminek az ördög ellen működnie kellett volna. Hiába minden szentkép és kereszt, hiába jött a pap és mondott imát, a nyáj egyre csak duzzadt, növekedett.

Megjött Sanyika is, és csak mesélt, mesélt egész éjjel. Szép helyeken jártak, zöld mezőkön legelésztek, hús patakokból ittak, nem volt sok farkas, ritkán jöttek vadállatok. Péterke eldöntötte, hogy nem alszik el, de akárhogy igyekezett, egy egész éjszakát nem bírt átvirrasztani.

- Mesélj valamit, csak nekem - kérte lefekvés előtt a bátyját.

- Már mindent elmeséltem - felelte Sanyika. Megvárta, míg Péterke elalszik, aztán kiment, hogy a maradék időt a szülőkkal töltsse. Amint reggel lett, magára öltötte a báránybőrt, és elment a hegyekbe.

Péterke hatéves lett, hamarosan iskolás. Megnyúlt, magasabb lett. Éppen olyan vagy, mint a bátyád, mondogatták neki a faluban. Úgy nőtt fel, hogy mindig is tudta, azon a fagyos őszi éjszakán nem szabad kinézni az ablakon. Tele van a világ szabállyal. Egyik bosszantóbb, mint a másik. Nem szabad a késhez nyúlni, tűzzel játszani, ollót a szájba venni, kóbor kutyákat simogatni. De ez valami más. Ezt a felnőttek nem csak úgy kitalálták. A szörnyeteg létezik, és nem csak a mesékben. Láttá, hogy akivel ma még együtt játszik, holnap már lehet, hogy nincs. Ha elvisznek a hegyekbe, te is egy leszel az állatok között. Hideg lesz, eső, hó és jég. Kíméletlenül hajtanak, amíg már lépni se tudsz, és ha mindez nem volna elég, éjjel se vagy biztonságban, bármikor jöhetnek a vadállatok. Ezt hallották a gyerekek otthon a szülőktől, a szomszédoktól, a tanítóktól. A felnőttek gondoskodtak róla, hogy egy pillanatra se felejtsek el a legfontosabb szabályt.

Ahogy nőtt, egyre messzebb csatangoltak a szomszéd gyerekekkel. Még világosban gyere haza, mondták a szülők, és ezt szépen be is tartotta. Egyszer aztán tovább maradt kint, már alkonyodott, amikor hazaért. Péterke még sosem látta ennyire félelmetesnek az anyját. Zsuzsa kiabált, sírt, egy hétig nem mehetsz sehová, de ha még egyszer ilyen későn jössz, akkor soha többet. Már a szobájából hallotta, hogy anya és apa vitatkoznak. Ha neki is valami baja esik, abba én belehalok, mondta anya. Tudom, de akkor sem tarthatod egész nap itthon, mondta erre apa.

Otthon alig-alig hangzott el Sanyika neve, mégis ott volt a reggeli kakaó illatában, a vacsora ízében, a hűvös reggelekben, a bárányok bégetésében, a kutyaugatásban. Vajon merre jár, nem esett-e baja, sóhajtotta Zsuzsa, valahányszor esténként együtt volt a család. Várjunk és reménykedjünk, nem tehetünk mást, felelte ilyenkor a férje.

A Mikulás, a karácsony és a születésnap mellé még egy nap került Péterke naptárába. Hányat kell még aludni, míg hazajön Sanyika, kérdezte lefekvés előtt, és akkor anyával és apával együtt áthúztak még egy kis fekete számot. Eggyel kevesebbet, mint tegnap.

- Én nem kérek bárányt. Soha többet - mondta Zsuzsa húsvétkor. Pedig nagyon szerette, és olyan csodálatos sültet és pörköltet tudott belőle készíteni, hogy még Péterke is evett belőle, pedig válogatós gyerek volt. Eltelt bárány nélkül is az ünnep, tojást festettek, ebédre

pedig főztek valami mást. De éjjel Péterke nem tudott aludni, csak forgolódott és valahányszor lekoppant a szeme, egy hatalmas üstöt látott, benne rotyogó pörkölt. Ott volt a szörnyeteg, éles fogak, villogó szemek, kavargatta, kóstolgatta a pörköltet. Amikor felriadt, eldöntötte, hogy nem fog többet aludni, de a fáradság mégis legyőzte, és akkor megint jött az álom. Aztán néhány hétig-hónapig nyugodtan aludt, de mikor már kezdte volna elfelejteni, a szörnyeteg ismét megjelent álmában.

Ahogy közeledett az ősz, a szülők egyre izgatottabban vártak. Jöttek a gyerekek, jött Sanyika. Amikor bekopogott, Péterke már szaladt is ajtót nyitni. Nahát, hogy megnőttél, csodálkozott Sanyika, és amikor Péterke szemébe nézett, látta, hogy az öccse már mindent ért.

- Ma mesélek valamit - mondta Sanyika -, csak neked - és elmondta, hogy a juhász valóban szörnyeteg, vannak éles fogak, villogó szemek, pont, mint a mesében. - És szereti a báránysültet. A pörköltet is, de valami mást is el kell még mondanom - tette hozzá -, a hegyi szörnyek néha összegyűlnek éjszaka inni. Egyszer, amikor már nagyon sokat ittak, a juhász elmondta a többieknek, hogy milyen ostobák ezek az emberek, még annyit sem tudnak, hogy ha hét nappal a nyáj érkezése előtt sót szórnak a küszöbre, többet nem fog a gyermekeken a varázslat. Én még nem aludtam, és mindent hallottam. Most már te is tudod, most már mindenki tudni fogja.

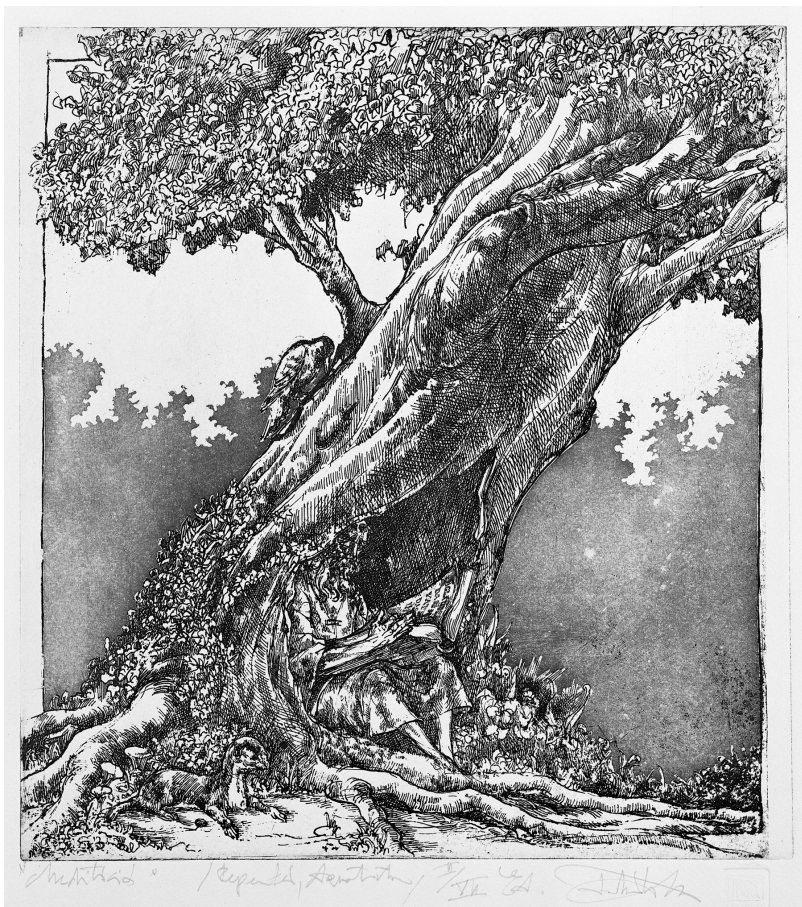
Az iskolával, a munkával és az otthoni tennivalókkal csaknem elrepült az év. Péterke betűket és számokat tanult, a szülők dolgoztak, éltek, ahogy tudtak. Lassan megszokták ezt az új rendet, tették a dolgukat. Mindenkiben feltámadt a remény. Ennyi, csak egyetlen apróságot kell tenni, és megszabadulnak ettől a rémálomtól.

Ősszel megjött a falu juhásza és mondta, hogy sok állatot elvittek a farkasok, a medve is minden éjjel rájuk járt. A Zsuzsáék hat birkája épségben hazaért, de a szomszédnak kettő is odaveszett. A mieink már itt vannak, suttoztak az emberek, hamarosan jön az a másik. Jött is, ahogy az első fagy megérkezett, felhangzott a kolompolás. Az emberek bezárkóztak, még a villanyt is eloltották. Ahol vártak valakit, csak ott égtek a lámpák.

- Hazajön ma Sanyika? - kérdezte Péterke.
- Hazajön, drágám, hazajön - felelte az anyja.

Megtették, amit kellett, leszórták a sót. Most már nem csak hazajön, el se megy többé.

Nem feküdt le senki, lesték, figyelték, mikor érkezik a bárány. Eltelt egy óra, eltelt kettő, eltelt három. Éjfélkor felhangzott egy magányos farkasüvöltés.

Meditáció, 2002

(30 x 40 cm, repesztés, aquatinta)

„A SZERENCSE FOGALMÁT
MEGHATÁROZNI NEHÉZ,
MINDIG TENNI KELL ÉRTE VALAMIT!”

- *Mirk Szidónia-Kata beszélgetése dr. Szatmári Sebestyén
ny. szülész-nőgyógyász főorvossal -*

- *Ön 1938-ban született Csíkszeredában. Hová nyúlnak vissza a gyökerei?*

- 1938. január 20-án, Sebestyén napján születtem. Apám fehér ingében fogtak ki, hogy szerencsés legyek életemben. Szülőházam, némi átalakítással, túlélte a városrombolás idejét, fekhelyem ma is abban a szobában van, ahol megláttam a napvilágot. Apámtól inkább tapasztalatot, mint vagyont örököltem. Egy csíkszépvízi hétgyermekes földművelő család legkisebb fia volt, aki egyedülként tanult tovább a családból. Teológiai tanulmányokat végzett, 1926-ban szentelték pappá, Kézdiszentkereszten, Baróton és Tordán szolgált. Három éves római katolikus papi szolgálat után – pápai felmentéssel – távozott az egyház kötelékéből, majd főjegyzőként, főszolgabíróként és ügyvédként folytatta pályáját. Ilyen apai örökség után könnyen elképzelhető sorsom alakulása.

dr. Szatmári Sebestyén

- *Beszélt önnek a papságból való kilépésének körülményeiről?*

- Nem, sohasem beszélt róla, később tudtam meg én is, hogy 1930-ban intézett beadványt a Szentszékhez, melyben visszahelyezését kérte a világiak sorába. Ugyanabban az évben beiratkozott a jogi fakultásra, ahol 1934-ben jogtudományi államvizsgát tett. Időközben, ha jól emlékszem, 1932-ben kapta meg a pápai felmentést, amely a pápi felszentelés érvényességének megállapítása mellett az erőszak és

megfélemlítésnek figyelembevételével a 214. kánon alapján eltiltotta a rendgyakorlástól és felmentette a renddel járó kötelezettségek alól. Így aztán olyan felmentést kapott, hogy azután is megtarthatta és gyakorolhatta volna a hivatást (fel is kérték a '60-as években, amikor paphiány volt), nyugodtan misézhetett volna. Tehát a papi szentséget nem vonták vissza tőle, de nőülhetett, családot alapíthatott, felvehette a házasság szentségét. Mindez nem jelentette azt, hogy elszakadt volna az egyháztól, sziklaszilárd hite végigkísérte egész életét.

– *Anyai ágon merre vezetnek a szálak?*

– Az anyai ág egy kicsit összetettebb: nagyanyám, Szabó Mária Székelyudvarhelyről származott, a híres-nevezetes Szabó Károly vendéglősnek¹ volt a testvére, nagyapám, Domokos Sándor pedig csik-somlyói volt. Udvarhelyre helyezték, ott ismerte meg nagyanyámat, és így jött össze ez a frigy. Egyébként ő is jogot végzett, árvaszéki ülnök² volt és a Csiki Magánjavak alapító tagja is. Az első világháború után még egy ideig tisztviselőként dolgozott, aztán hamar nyugdíjba ment, mert hát a román világban a berendezkedő új hatalom bizalmatlan volt azokkal szemben, akik közéleti tisztséget töltöttek be a magyar világban. Édesanyám egyedüli gyermek volt, nagyanyám korán meghalt, de a rokonságából első unokatestvérével, Rösler Károly festőművésszel tartottuk a kapcsolatot, akinek az édesanyja szintén Szabó lány volt. Gyermekkoromban többször is mentem át Udvarhelyre, aztán szentkeresztbányai éveim alatt gyakrabban, mert oda jártunk gyűlésekre. Ilyenkor mindig meglátogattam őket, felesége magyarországi származású orvosnő volt, Löwey Klári néni, a két fiukkal is nagyon jó kapcsolatban voltam. Rösler Karcsi bácsi lakásán és környezetében egy kicsit belepisloghattam Udvarhely kultúrájába, együtt preferanszozhattam Tomcsa Sándorral, Schwarz ügyvéd úrral, orvosokkal, értelmiségiekkel, ami nagyon sokat jelentett számomra.

– *Kisgyermekként élte meg a második világháború történéseit, mennyire emlékszik a háborús évekre, a magyar adminisztrációra?*

1 Székelyudvarhely központjában, a Kőkereszt téren még áll az 1910-es években épült vendéglő épülete, ma a városi könyvtár működik benne.

2 Az 1945 előtti közigazgatásban a megyei vagy a városi árvaszék tisztviselője, előadója, aki a gyámsági és gondnoksági ügyeket intézte.

- Emlékeim csak a menekülésről vannak. 1944 őszén bevagoníroztak, édesanyámmal és a Domokos nagyszülőkkel vagonba tettek, s egészen Szombathelyig vittek. Onnan aztán Balaton-Tapolcára irányítottak.

- *Az édesapja nem ment a családdal?*

- Nem, ő később csatlakozott hozzánk, mert 1940–44 között főszolgabíró volt Csíkszeredában, és az utolsók között hagyta el a várost a saját Skoda kocsijával. Az akkori református pap, Kováts Pali bácsi³ is társult hozzá, ketten jöttek hát utánunk Tapolcára. Édesapám ott szintén főszolgabíró lett, és még a nyilasok is meghurcolták, mert nem tette le Szálasira az esküt. Tehát ilyen háttere volt az ottani tevékenységének is.⁴ Tapolca egy gyönyörű városka volt, sok mindenre emlékszem, például a tavasbarlangra, de ott voltam első elemista is, magánúton jártam egy Klotild nevű nővérhez. Az oroszok bejövetelét ott éltük meg, emlékszem, egyszer amikor a nővértől jöttem hazafelé, a légítámadás miatt be kellett húzódnak egy kert mellé, mert mellettem egy méterre csapódtak be az úttestbe a géppuskagolyók a repülőről...

- *Mikor tért vissza a család Erdélybe?*

- Tapolcán egy-másfél esztendőt töltöttünk. A visszajövetel azért volt érdekes, mert édesapám először eljött egyedül '45 végén, hogy tájékozódjon, mi is a helyzet itthon, de rögtön letartóztatták, és hathetes

3 Kováts Pál református lelkész 1935–1970 között szolgált Csíkszeredában. 1973-ban hunyt el.

4 Érdekes szócikkre bukkantam a Tapolcai Életrajzi Lexikonban: „SZATMÁRI JÓZSEF főszolgabíró: A háború alatt Erdélyből menekült közigazgatási tisztviselő volt. Valószínűleg Tapolca frontvonalba kerülése idején, elődje dr. Krasznay (Kurtz) István Nagykanizsára távozásával, 1945. március közepén helyezték Tapolcára. Közvetlenül a háború után járási főszolgabírói tisztségben fontos szerepet játszott Tapolca életében. Ő bábáskodott az 1945. április 11-én a koalíciós pártok képviselőiből Tapolcán is megalakult Nemzeti Bizottság megválasztásának szervezésénél, tevékenységének megindításánál. Pártatlanul korrekt, kiegyensúlyozó szereplését minden párt nagyra értékelte. Ellenállt a befolyásolására, sőt beszerzésére törekvők szándékainak. Tisztét, dr. Fehér János visszahelyezéséig, 1945. május 31-ig töltötte be. Népszerűségére jellemző, hogy a Tapolcai Sport Club alakuló közgyűlésén, 1945. június 10-én a klub díszelnökének választották. Információink szerint még 1945 őszén visszatment Erdélybe.” Forrás: <http://www.vktapolca.hu/eletrajz/nevek/S/> (Utolsó letöltés: 2022. május 12.)

vizsgálati fogságba helyezték Kolozsváron. Aztán végül tisztázták, a háborús bűnösségtől felmentették, és hat hét után visszaindult hozzánk. Akkor, ugye, nem volt telefon, nem tudtuk vagy két hónapig, hogy mi van vele. Nagypám azt mondta, hogy ott nem maradunk, az biztos, mert ő nem bírja ki tovább a somlyói borvíz nélkül, így vagonba ültünk és visszaindultunk anélkül, hogy tudtuk volna, apám hol van. És mi történt? Csodák csodájára a budapesti pályaudvaron összehaláloztunk vele. Emlékszem, vitatkoztak, mert apám kijelentette, hogy ő többet nem jön vissza Erdélybe, elege van ebből az új világból. S ha tudta volna még, hogy mi vár rá! Végül nagypáméknak sikerült meggyőzniük.

– *Miért tartóztatták le?*

– Hát azért, mert ugye, amikor a front közeledett Csíkszereda felé, akkor ő mint főszolgabíró beidézt egy csoport baloldali aktivistát. Pontosan már nem is tudom, hogy hány embert, talán vagy húszat behívatott a főszolgabírói hivatalába, és közölte velük, hogy sajnálja, de utasítást kapott, hogy az ilyen megbízhatatlan, baloldali, kommunista MADOSZ-tagokat át kell adja a rendőrségnek. 1946 februárjában tartóztatták le és vitték fel Kolozsvárra. Úgy tudom, hogy másokat is őrizetbe vettek akkor,⁵ többségüket felmentették, de volt olyan is, aki börtönbe került.⁶ Aztán szabadulása és a család visszatérte után ügyvédként dolgozott. De nem sokáig, mert 1948 végén, 1949 elején kizárták az ügyvédi kamarából.

5 A székelyföldi letartóztatások ügyében felvilágosító sajtónyilatkozatot adott ki a kolozsvári népügyészség. *Világosság*, III. évf. 39. szám, 1946. február 18.: „Letartóztattuk Csátó Arpád bankigazgatót (...), Kolumbán József ügyvédet (...), Erős Lajos közjegyzőt, aki több magyar demokratát és Szathmári József dr. volt csíkszeredai főszolgabírót, aki 13 székely MADOSZ-harcost internáltatott, Fejes Sándor kereskedőt, Kocsis Gyulát (...). A letartóztatottak között van Antal Áron és Antal István, akik Zalaegerszegen nyilas kormánybiztosok voltak.”

6 „Néptörvényszéki kihallgatás Zsiga ügyében. Két nap múlva elvitték őket Kolozsvárra (Eröss Péter, dr. Kolumbán József, Szathmári József, a borzsovai Antal Áron, Antal Pista és Zakariás Bandi). A rohadtak, már eladják a saját fajtájukat is!” In Vorzsák Anna: *Mérs naplója*. Csíkszereda, 2010, Csíki Műemlékvédő Egyesület, 62–63. p. Szerkesztette: Daczó Katalin és Ferencz Réka. (A szerk. megjegyzése szerint Kolumbán Józsefet a népbírószág négy évi szigorított börtönre ítélte.)

- *Mi történt 1948-ban?*

- Néhány éve sikerült kiderítenem, hogy mi is történt pontosan, addig csak annyit tudtam én is, hogy elvállalta egy papnak a védelmét, akit egy somlyói búcsús beszéde miatt tartóztattak le, s ezért zárták volna ki. Ferencz Ervin⁷ atya 2013-ban Szárhegyről Csíksomlyóra került és feltett szándéka volt, hogy rendtársa, jó barátja, páter Lukács Manszvét meghurcoltatásának történetét feltárja és nyilvánosságra hozza. Lukács Manszvétot, Erdély népmisszionáriusát 1948 májusában vették őrizetbe, azzal vádolva, hogy Somlyón és Szárhegyen mondott beszédeiben a fennálló demokratikus rendszer ellen uszította a több mint 2500 jelenlevőt, ami komoly veszélyt jelenthet az állambiztonságra. Ervin atya személyesen részt vett mindkét szentmisén, és ő fogadta fel édesapámat védőügyvédnek. Elmondása szerint senki más nem vállalta el Szeredában az ügyet. Sejthetjük, hogy mi lett a per kimenetele: Manszvét atyát két és fél év börtönbüntetésre ítélték, apámat meg kizárták az ügyvédi kamarából.

A ferences atyák közben kikérték Manszvét atya periratát, én pedig az édesapám megfigyelési doszárját a Szekuritáté Irattárát Vizsgáló Országos Tanácstól (CNSAS), melyekből rekonstruálni tudtuk pontosan a történeteket.⁸ Megtudtam azt is, hogy édesapám Manszvét ügye előtt elvállalta még egy lazarista szerzetes védelmét is, a jelentésben külön kitérnek az 1946-os letartóztatására, valamint az egyházzal és a ferences rendházzal való szoros kapcsolatára. Mindez elég volt akkor ahhoz, hogy kirúgják az ügyvédi kamarából, és soha többet ne gyakorolhassa hivatását. Nem sokkal halála előtt írt visszaemlékezésében így összegzett:

„Sok szép terv, kevés siker. Sok küzdelem, kevés győzelem. Sok megpróbáltatás, becsületes helytállás. (...) Sokszor gondolok arra, hogy a sors nem volt nagyon kegyes velem szemben. Nem vagyok elkeseredett. Tudom, hogy történelmet élünk. Az pedig egyeseket felemel, másokat megtör, és ismét másokat letipor, akár megérdemlik, akár nem.

7 P. Ferencz Béla Ervin OFM (Szarhegy, 1920 – Csíksomlyó, 2016) ferences szerzetes; életét az evangéliumért és az igazságért való kiállás jellemezte, amelyért a kommunizmus ideje alatt két alkalommal is bebörtönözték.

8 Lásd bővebben Mirk Szidónia-Kata: A kommunista pergár egyik első terméke. *Székelőföld*, XXI. évf. (2017. október) 10. sz. 153–176. p.

Büszke vagyok arra, hogy a múlt kötelezettségeinek eleget tettem. Felemelt fővel nézek embertársaim szemébe, mert példát mutattam, hogy mi a teendő fajtestvéreimmel kapcsolatban és vallási téren is. Hogy az előbbit mint fogják fel az emberek, nem érdekel. Az utóbbival kapcsolatban remélem, hogy az Úr irgalmas lesz szegény szolgájával szemben.

Ez vagyok én: Szatmári József.”

Sok mindent elárul róla ez a néhány sor: talpig becsületes, tisztességes, tartásos ember volt, a hitéhez, az egyházához, a nemzetéhez, a keresztény elvekhez való hűsége példaértékű lehetne még ma is.

- Hol folytatta az elemi iskolát?

- Volt a Kossuth utca sarkán egy elemi iskola (a '70-es években lebontották), itt jártam ki az alsó tagozat négy osztályát, majd a mai Petőfiben, az akkori polgári leányiskolában az öt-hat-hetediket. Kedves emlékként maradt meg bennem, amikor 1949-ben én köszönhettem a plébánián egy édesapám által írt verssel Márton Áron püspök urat, aki béрмаútiának első állomására, Szeredába érkezett.

Hetedik osztály végén felvételiztem a gimnáziumba, rendes felvételi volt, emlékszem, harmadiknak jutottam be, az első Gál Piri, a második Róth Ilonka volt, mindkettő orvos lett később. Így kerültem fel 1951-ben a mai Márton Áron Gimnáziumba, az akkori Magyar Tannyelvű Vegyes Liceumba.

- Amikor bekerült a gimnáziumba, koedukált osztályok voltak?

- Nem, három osztály volt: az A osztály fiú-, a B és a C pedig lányosztály volt.

- Kik tanították, ki volt az osztályfőnöke?

- Az osztályfőnököm Csiszér Jóska bácsi volt, régi somlyói tanár-ember. A matematikát Székely Mária (később Dávid Mária) csinos, fiatal tanárnő tanította. A Lőrinc lányoknál (Lőrinc Rita és Piri) lakott albérletben, a Zsidó utcában, és mint a C osztály osztályfőnöke kiváló házibulikat, jó zsürokat szervezett. Engem is ő tanított meg táncolni. Kintlakó társaimmal együtt házi feladatainkat a bentlakóktól másoltuk, a matekórak előtti szünetek alatt. A bentlakás „matekműhelyét” Hajdu Gábor osztálytársam irányította. Ki gondolta volna, hogy az egykori

„matekkoloszus” később kiváló jogásza, szenátora, majd reformalkotó egészségügyi minisztere lesz Romániának!

A kémiát kedvenc tanárom – később a fiúosztály tiszteletbeli osztályfőnöke –, Dávid Jóska bácsi tanította. Szimpatikus, atléta természetű, a vegyi kötések mellett az udvarlás technikáját is felismerő pedagógus volt (akkoriban hódította meg Székely Marika szívét). Bátor, reformjellelű módszerrel zárta le félév végén diákjait: őt nem érdekelt a félév alatti jegyátlag, amit feleltünk, hanem bement, hogy ő lezár, s lezárás előtt megkérdezte tanítványát, elégedett-e jegyével. Ha nem tetszett nekünk a jegy, akkor az egész negyedéves vagy féléves anyagból felelhettünk, s ha jobban tudtunk, akár ötöst is kaphattunk. A kémia olyan tantárgy, hogy tankönyvből is nehéz pótolni a hiányosságokat. Mint a város jégkorongcsapatának fiatal tagja, akkoriban többször hiányoztam az órákról, félév végén nem volt jegyem, és így letudtam ezzel a feleléssel. De mindig igyekeztem felkészülni annyira, hogy ne valljak szégyent, és többször sikerült ötösre is vizsgáznom. Gondolom, ma is alkalmas tudásmérő módszer lenne.

Egy megérdemelt testi fenyítés – még ha seggbe rúgás is – tisztelet és tartós barátság kiváltója lehet. Molnár Antal testnevelő tanárunk szigorú, következetes ember volt. Én mint jégkorongozó csemete úgy éreztem, hogy nekem már unalmas a bemelegítő gyakorlatok elvégzése, inkább a labdajátékokat kedveltem, ami az óra végére esett. Izomhúzódást jelentettem, és az óra kezdetén kényelmesen labdázgattam az öltözőben. Észrevette ezt „Moli tanár úr”, intett, hogy lépjek csak bennebb, és abban a pillanatban úgy fenéken billentett, hogy kirepültem a tornaterem ajtóján. Megérdemeltem! Azóta is emlegetem, többször megköszöntem Neki és igyekeztem kedves feleségének, Joci néninek és csinos leányainak megszolgálni a kissé szokatlan nevelési módot.

– *Milyen volt az érettségi vizsga?*

– Az akkori érettségi egyszerű osztályvizsgának tűnt, nem is emlékszem izgalmas pillanatokra, hogy egyáltalán érettségi drukkom lett volna, arra viszont igen, hogy akkor kaptam az első hosszú nadrágot, pantallómat.

Megjegyzem, hogy manapság oktatási reformokkal kísérleteznek, politikusaink etnikai, vallási és gazdasági érvekkel csatáznak, ahol a

vesztések csak a tanulók és az oktatók lehetnek. Mi is megtapasztaltuk annak idején az ötvenes évek tanügyi reformjának intézkedéseit, mert 1954-ben első alkalommal egyszerre érettségizett két évfolyam, a X. és a XI. osztályok! Ez azt jelentette, hogy az érettségire kinek három, kinek négy év alatt kellett felkészülnie. Nekünk, tízosztályosoknak például nem tanítottak latint, lélektant. Egy időben jelentkezünk különböző egyetemekre azonos értékű diplomával, de különböző tárgyszerűséggel. Azóta is néha kisebbségi érzéseim támadnak, főleg a családi ebédeken, mert sógornóm, Imets Nusi és sógorom, Fodor Pál, mindketten egy évvel felettem jártak. Mivel két generáció végzett egyszerre, nagyobb volt a konkurencia, nehezebb volt felkerülni egyetemre, és itt fontos szerepet játszhatott a piros diploma. Az érdemdiploma azt jelentette, hogy a gimnázium alatt végig színötös bizonyítványod kellett legyen. Tehát abban az időben is érdemes volt hajtani a jegyekért, mert az érdemdiplomás felvételi vizsga nélkül juthatott be bizonyos egyetemekre. A fiúosztályban senkinek nem volt ilyen egyhangú bizonyítványa, mert Puskás Piri néni (később Kozán Imréné) a fiúknak nem osztogatta az ötöst. A leányoknak inkább feküdt a magyar irodalom, többet olvastak, osztályonként 2-3 érdemdiplomás lány is akadt. Nekem általában négyesem volt nála, mert a regényekre nem volt időm, és csak a rezüméket olvastam el mindig. Tanári karunk felelősségérzetére utal azonban, hogy a „tanári-konferencia” döntése alapján ötösré emelték a magyar irodalom jegyét két A osztályos fiúnak (Bíró Gézának, a későbbi kórházigazgatónak, és nekem), és az így szerzett érdemdiplomával felvételi vizsga nélkül besétáltunk mindketten a marosvásárhelyi orvosi egyetemre. Csak jóval később jöttem rá arra, hogy Piri néni milyen cselesen tanította a magyar irodalmat együtt a magyar történelemmel, ami nem is szerepelt a tantervünkben.

– *Mielőtt rátérnénk a marosvásárhelyi egyetemi évekre, meséljen arról, hogyan kezdett el hokizni, milyen volt a hokiélet a városban az '50-es években.*

– Említettem már az elején, hogy édesapámat a negyvenes évek végén kizárták az ügyvédi kamarából, és két egyetemi diplomával a kezében, 1961 novemberében mint közönséges rönktéri segédmunkást

nyugdíjazták. Eközben dolgozott fizikai munkásként kőbányában, vasúti kocsik mellett mint rakodómunkás, volt erdei munkás és volt jégpályamunkás. Vagyis takarított a jégpályán. Oda járogattam vele, aztán 14-15 éves koromban kezdtem el hokizni. Az első korcsolyámat apám vette, pontosabban átvette Szabó Pista bácsitól a régi korcsolyáját, aki később az edzőm is lett. A hokibotomat pedig Czáka Dudától⁹ „örököltem”, az ő eltörött botját hoztuk haza, és megcsináltattuk Virág bácsinál, aki kicsi pléh darabokkal összefogta a botnak az ütőrészét, és azzal hokiztam sokáig az ifjúsági csapatban. Tehát így kezdődött a jégkorong. Aztán úgy alakult, hogy már tizedikes koromban kinéztek vagy kettőnket-hármunkat, s elvittek nyáron a tengerpartra a nagy csapattal edzőtáborba.

A régi hokipálya a mostani Fenyő szálló mögött volt, egy kis tribünnel és egy kis melegedővel, ahová a hokisták összegyűltek. Beválogattak az ifjúsági keretbe, de egy év után, tizedik osztály végén felkerültem az egyetemre. Vásárhelyen rögtön felvettem a kapcsolatot az ottani jégkorongcsapattal, ahol a három Incze testvér is hokizott többek között. És attól fogva, egész egyetemista korom alatt, hat éven keresztül a vásárhelyi Dinamo csapatában jégkorongoztam. Akkor körülbelül négy-öt hónapot hokiztunk egy szezonban, és erre az időszakra ellátást is biztosítottak. Emellett kézbe kaptam az akkori ösztöndíjamat, ami, emlékszem, 360 lej volt, plusz még 50 lej tanulmányi ösztöndíjat is kaptam az egyetemen, mert elég jó jegyeim voltak. Szóval hat éven keresztül a vásárhelyi jégkorongozókkal együtt én eléggé jó, felhőtlen életet éltem. Félévkor mindig előrehozott vizsgákat engedélyeztek nekem, úgyhogy egyedül vizsgázhattam a professzorokkal, akik gyakran 2-3 órát is elszórakoztak velem, hogy ismerem-e az anyagot vagy nem.

– *Miért választotta az orvosi pályát? Honnan jött az indíttatás? Nem merült fel, hogy kövesse édesapja hivatását és jogra felvételizzen?*

9 Czáka Zoltán (Csíkszereda, 1932 – Tusnádfürdő, 2013) kiváló sporttehetség volt, több sportágat is űzött, kézilabdázott, kosárlabdázott, atletizált, birkózott, bokszolt, egy idényben pedig még a Steaua leigazolt labdarúgója is volt, nagy sikereit mégis a jégkorong hozta meg, számos bajnoki címet nyert. Forrás: <https://csiki.hoki.rocks/wiki/czaka-zoltan/> (Utolsó letöltés: 2022. július 11.)

- Az érettségi után kedvem lett volna továbbra is jégkorongozni, hiszen ősszel esélyes voltam ifjúsági válogatottként egy NDK-beli edzőtáborozáson részt venni, ami abban az időben kecsegtetőbbnek tűnt, mint egy felvételi vizsga valamelyik egyetemre. Talán érthető, hiszen csak 16 és fél éves voltam. A kellemesen eltöltött nyári vakáció után döntöttem úgy, hogy mégis beiratkozom a vásárhelyi orvosi egyetemre, hiszen úgy hírlett, hogy az érdemdiplomával itt nem kell felvételi vizsgát tenni. Akkor nem minden egyetemre vettek fel piros diplomával. Édesanyám az egészségügyben dolgozott, és mindig volt egy olyan elképzelése, álma, hogy a kicsi fia orvos legyen, szóval nagyon szerette volna. És valószínű, hogy ez befolyásolta az én pályaválasztásomat. Édesapám nem bátoríthatott ilyen származással a jogi egyetemre, mert annak idején oda csak jól lekáderezett, megbízható, munkáspárti családból származó embereket vettek fel.

Vásárhelyen a felvételi amolyan kérdezz-felelek partinak tűnt, egyféle káderezésnek a felvételizető bizottság elnöke, Andrásosfzky Tibor rektor elvtárs előtt. Elvált szülők gyermekeként jelentkeztem, édesanyám ápolónő lévén, eleve jó pontnak számított. Apámról csak annyit mondtam, hogy tisztviselő, fizikai munkás. Ha az akkori káderpolitika éberebb, könnyen kiderült volna, hogy nyilatkozatom eléggé hézagos vele kapcsolatban. Lehet, fel sem vettek volna.

- *Csak magyar nyelven folyt az oktatás?*

- Igen. Én 1954 őszén kerültem fel, 1960-ban kellett volna végezzek. Az oktatási nyelv, az intézet eredeti rendeltetésének megfelelően, a magyar volt. 1962-ben vezették be a román nyelvet, az oktatás kétnyelvű lett, és 1963-ban, amikor exmatriculálásom után három évvel visszavettek hatodévre, a gyakorlat már kizárólagosan román nyelven folyt.

- *Miért zárták ki az egyetemről?*

- Hát, pont az említett hézagos nyilatkozatom miatt. Említettem, hogy amikor felvettek az egyetemre, szüleim már elváltak, s én csak azt nyilatkoztam, hogy édesanyám nevel, ő ápolónő, édesapám meg tisztviselő. Negyedéven aztán volt már egy ilyen verifikálás, amikor behívtak a káderosztályra, és kellett tisztáznom

apám múltját. Kértek tőle egy nyilatkozatot arról, hogy mit csinált, mit tevékenykedett, ebben aztán leírta, hogy felmentették, nem ítélték el, tehát nem nyomták rá a háborús bűnösi pecsétet. Ez volt neki a fő bűne. Úgy tűnt, elcsendesedik az ügy, de végül hatodév közepén kirúgtak.

1959. december 24-én, karácsony este, megérkezett Balló Béla szobatársam, nemrég elhunyt kedves barátom távirata, amelyben az állt: „Exmatriculáltak, gyere vissza, intézkedj!” Ez néhány hónappal az államvizsga előtt történt. Mi mást tehettem volna, karácsonyfára tűztem az ajándéktáviratot, de azóta is féltve őrzöm életpályám talán legfontosabb eseményének – már kissé sárguló – dokumentumát. Eközben Csíkszeredában jégkorongoztam a vásárhelyi Dinamo csapattal, melyben olyan neves sportemberekkel játszhattam, mint Incze (II.) Paci¹⁰, Nașca Petru – Pepi, Publik Anti, Varga Öcsi, Fülöp Gyuri bácsi (később a Bolyai líceum igazgatója). Sokak számára érthetetlennek tűnhet, de akkor nem éreztem elkeseredést, ijedséget (igaz, hogy akkor még nem volt divatos a pánikbetegség fogalma). Tehát nem estem pánikba, tovább hokizgattam az ünnepek alatt, és csak január 6-án utaztam vissza Vásárhelyre. 21 éves fejjel, majdnem orvosként benyitottam a rektori hivatal titkárságára és kértem a titkárnőt, hogy jelentsen be a rektor elvtársnak kihallgatásra, exmatriculálásom ügyében. A titkárnő be is lépett a kinyitott ajtón a rektor szobájába és bejelentett, de a „kisgonoszember” éppen kifele indult, és azt mondta, hogy most nincs ideje ilyen ügyekkel foglalkozni. Hokista módra az ajtó között útját álltam, és finoman az egyik ajtófélfához szorítottam, és rászóltam, hogy márpedig tessék velem szóba állni! (Az idő múlása megszépíti az emlékeket, de ez valóban így történt!) Kipirosodott, visszament íróasztalához, állva maradt, és röviden azt mondta, hogy ameddig osztályharc létezik, ilyen társadalmi háttérrel, származással nem lehetek orvos.

Ezzel a második Andrásosfszky-találkozóm be is fejeződött. Nem könnyező szemekkel jöttem ki az irodájából, hanem sportos önbizalom-

10 Az Incze testvérek (I. Gabi, II. László – Paci, III. Tuka) messze a legjobbak voltak abban az időben Romániában, olyan fölényrel vezették a jégkorong-bajnokság találatstervező listáját, hogy a többiek meg sem tudták őket közelíteni. Forrás: <https://szja.ro/hu/page/Tortenelem-51> (Utolsó letöltés: 2022. július 11.)

mal, mert meg voltam győződve arról, hogy aki öt és fél évet elvégzett már a medicinán, orvos lesz valamikor.

- *Mihez kezdett ezután?*

- Az exmatriculálási papírt és a leckekönyvet kézhez kapva, a mai szójárás szerint sommerként (munkanélküli) elmentem a rajoni főorvoshoz, Fenke Ferihez (Tanai Bella¹¹ akkori férjéhez), aki csiki jégkorongozó is volt.¹² Azt tanácsolta, hogy jobb lenne, ha nem Vásárhelyen, hanem valahol a környéken keresnék munkahelyet, és az is jó lenne, ha az egyetem káderosztálya olyan papírt adna, amelyben javasolná az egészségügyben való elhelyezkedésemet. Az egyetem káderese, Demeter elvtárs jóindulatának köszönhetően sikerült egy ilyen igazolást szerezni. Az említett jóindulatra nagyon is szükségem volt, mert a Csernik-ügy¹³ kapcsán kirúgott évfolyamtársaim (Szász Tasi, Katz Pali, Kiss Andris) nehéz fizikai munka végzése révén rehabilitálódtak.

Bizonyára sokak számára hihetetlennek tűnik, ha azt állítom, hogy életem, fiatalkorom legszebb három esztendejét Régenben töltöttem mint kizárt, hatodéves „szinte-orvos”. Persze ennek előzményei is vannak, hiszen negyedév végén a kötelező hathetes kórházi gyakorlatot a Vásárhelyhez közeli, négy nemzetiség lakta, patinás kisvárosban töltöttem, Zillmann Jenő és Teleky Levente társaságában. (Levente református papi család bohém fiúgyermeke volt, nyakkendőviselő ember. Tőle tanultam a háromszögű bogkötést, cserébe évek múlva én taníthattam a szülészet mesterségére ugyancsak kedves fiát, ifjú Teleky Leventét, így később is sokszor felidézhettem a régeni szép idők kalandjait.)

11 Tanai Bella (Csíkszereda, 1930 – Budapest, 2017) magyar színésznő.

12 Csíkszeredai születésű játékos, az első jégkorong dinasztia egyikének a tagja (apja is, testvére is sikeres jégkorongozók), legnagyobb sikereit a RATA Marosvásárhely csapatával érte el (országos bajnok, 1950), a román jégkorongsport első legendás csatársorát alkották az Incze testvérekkel, de kevesen tudják, hogy első sikereit – és egyetlen világbajnoki szereplését 1947-ben – Csíkszereda színeiben érte el. Később tagja volt a Termés bajnokcsapatának, a harmadik csiki bajnokcsapatnak (1956–57). Forrás: <https://csiki.hoki.rocks/wiki/dr-fenke-ferenc/> (Utolsó letöltés: 2022. június 22.)

13 Lásd bővebben Szász István Tas: *1956 ősze és annak 1959-es tavaszi következményei*. Forrás: <https://www.szasztasi.hu/cikkek/szasz-istvan-t-as-1956-osze-es-annak-1959-es-tavaszi-kovetkezesmenyei-2016-10-27/> (Utolsó letöltés: 2022. június 22.)

Ilyen események után, két év múlva mély együttérzéssel és szeretettel fogadott Hun Nándor belgyógyász főorvos¹⁴ és Puia Aurél kórházigazgató (akinek felesége kedves magyar asszony volt, és fiával, Sorinnal, aki nőgyógyász Bukarestben, ma is jó baráti kapcsolatban vagyok), s azonnal az egyik városi egészségügyi kör felcsereként alkalmaztak. Ezen a munkahelyen sohasem dolgoztam, ugyanis az történt, hogy ez csak a munkakönyvemben szerepelt, ténylegesen a belgyógyászati osztályon tevékenykedtem. Kórtermem és betegeim voltak, szakorvos kollégáim parafáját használhattam, havonta 5-6 ügyeletet is végeztem (persze az ő nevük jelent meg hivatalosan, de az ügyeleti pénzt nekem adták). Felcseri munkakönyv, belgyógyász-orvosi tevékenység, rajoni kórházi ügyelet feketén, törvénytelenül?!

Két év alatt annyit összegyűjtöttem, hogy tudtam venni egy motorbiciklit. Szóval a lényeg az volt, hogy bennem megbíztak, és én úgy dolgoztam, minthogyha diplomám lett volna, ügyeletezhettem, még a röntgenkészüléket is kezelhettem.

Így tengettem napjaimat alig 30 km-re egykori egyetememtől, ahol volt hatodéves kollégáim készültek államvizsgájukra és sokan az ország legelmaradottabb orvosi körzeteinek elfoglalására, ahová „szeretett” rektorunk irányította őket. Andrásófszky túteljesítette a párt románosítási politikáját, a tömeges moldvai kihelyezésekkel tehetséges magyar szakembereket szakított el az egyetemi központtól, és így több román oktatót tudott álláshoz juttatni.

A Régenben töltött három évem alatt kötöttem első – remélhetőleg utolsó – házasságomat Imets Katicával, aki azóta is emlegeti, hogy volt bátorsága egy kirúgott egyetemistához kötni életét. Úgy érzem, utólag döntését nem bánta meg, habár ezt szóban még soha nem erősítette meg. Esküvőnk rövid sztorija jól szemlélteti az akkori társadalmi körülményeket és az emberi alkalmazkodóképességet. Motorkerékpárral, helyenként 120 km/óra sebességgel, elmentünk Nagyernyébe, ahol megkerestem egykori hittantanáromat, Szilágyi István plébános urat, aki atyai szeretettel fogadott, és a római katolikus házassági szertartás szabályai szerint össze is adott bennünket. Miután a menyegzői egy

14 Hun Nándor (Budapest, 1919 – Szentendre, 1982) magyar orvos, belgyógyász. 1949-től a szászrégeni kórház főorvosa, később igazgatója. Jelentős szerepet vállalt a csíkszentmártoni kórház megszervezésében is. 1963-ban áttelepedett Magyarországra.

liter misebort elfogyasztottuk közösen a plébános úrral, csökkentett sebességgel hazamotoroztunk Régenbe. Természetesen, az események szüleink tudtával és beleegyezésével történtek, de abban az időben elképzelhető, hogy mi lett volna, ha Csíkszentsimonban fényes templomi esküvőt rendez Imets János ex-jegyző és Máthé Katalin pedagógus. Rendeztünk mi viszont Régenben egy olyan legénybúcsút, ami reggelig tartott, s a legénybúcsút követő napon délelőtt 11 órakor volt a polgári esküvő.

Katica 1961-ben végzett szülész-asszisztensként, Régen közelébe kérte a kihelyezését, és egy pár hónap múlva sikerült bekerülnie a régi kórház szülészeti műtőjébe.

Na, de szóljak a borúsabb napokról is! Jött szeptember, az egyetemi év kezdete. Megírtam az első kérvényt az egyetem rektorátusához. Az elutasító választ szintén Andrásófszky írta alá. Így történt ez a következő évben is, és csak a harmadik év őszen, 1962-ben, Pop D. Popa prorektorsága idején vettek vissza az általános kar hatodévére.

Egy évet töltöttem ezen az évfolyamon, együtt Katz Pali barátommal, akivel együtt kezdtük a medicinát, közben a Csernik-ügy kapcsán őt is kizárták az egyetemről. Az új évfolyam szeretettel fogadott, sok tartós barátság szövődött fiatalabb kollégáimmal. Úgyhogy jelenleg két évfolyam találkozóira járok, a legutóbbit én is szerveztem meg itt, Csíkszeredában.

- *Hányadéven lehetett szakosodni?*

- Abban az időben csak az egyetem elvégzése után lehetett szakosodni: három évig általában körorvosként dolgoztunk, ezután jelentkezhattunk a szekundár, alorvosi vizsgára, hogy szakképesítést szerezzünk a szakmán belül. A szekundáriátus is hároméves volt, utána lehettél már szakorvos. Ez azóta annyit változott, hogy bizonyos szakterületeken már nem elég a három, hanem öt évet kell alorvosként dolgozni.

Kivételt képeztek azok a hallgatók, akik az ún. „externátus-internátus” intézményébe bekapcsolódtak (általában a „jó származású” tanulók jelentkezettek), többet voltak orvosi gyakorlaton, ők már választhattak szakterületet és intern vizsgát tettek. Legtöbben közülük az egyetem kötelékében maradtak.

Egy fiatal orvosnak két lehetősége volt: vagy a gyakorlati orvosi ágazatot, vagy az elméletit választotta. A gyakorlati ágak általában a sebész szakmák voltak, és engem ez vonzott leginkább.

- *Miből írta az államvizsga dolgozatát?*

- A szászrégeni kórházba és a poliklinikára több belföldi és külföldi folyóirat is járt, így tájékozódni tudtam valamelyest az orvosi szakirodalomban. Felfigyeltem egy olyan cikkre az egyik amerikai lapban, amely az antibiogram meghatározás gyors módszeréről szólt: a levett váladékba egy TTC (trifenil-tetrazolium-klorid) festékanyagot tesznek, ezt laborban leoltják többféle antibiotikumba, és két-három nap helyett hat óra alatt megtudhatjuk az eredményt, hogy melyik antibiotikumra érzékeny az a kórokozó, amit levettünk. Az egyetemi laborban dolgozott egy ismerősöm, a gyermekosztályról szerzett anyagokat, abból megcsináltam ötven vizsgálatot, s ennek eredményeit közöltem a szakdolgozatomban. 10-est kaptam, Puskás professzor úr külön gratulált, hogy mennyire fel tudják használni ezt, főleg a gyermekgyógyászok.

- *Hogyan zajlott a kihelyezés?*

- Az államvizsga után a fiúkat három hónapos rövidített katonaság várta, és - ma ez is hihetetlennek tűnik - az októberi helyválasztások idejére nem engedtek haza bennünket. Nekem sikerült egy csellel háromnapos eltávozást szerezni: a feleségem táviratot küldött a régi szülészetről, hogy fiunk született (Zsolt fiam tényleg megszületett, de három héttel korábban), s a táviratot egyik szülész kollégám szignálta, jóindulatú okirathamisítással. Így jelenhettem meg bakaruhában a vásárhelyi helyválasztáson, és jól ismerve a környéki körzeteket, tanácsokat adhattam szülőknek, feleségeknek, hogy katonáskodó orvos fiuk-férfjuk helyett melyik kört válasszák. Én végül a szentkeresztbányai vasüzemi rendelőt választottam, tehát nem körzeti orvosként, hanem üzemorvosként kezdtem pályámat.

Szentegyházán kis vidéki kórház is volt, ami akkor alaposztályokkal működött, tehát volt sebészet, belgyógyászat, szülészet és gyerekgyógyászat, és engem ügyeletezni oda is betehettek. A festői környezetben levő városi kórház Vásárhelyen végzett orvosaival csodálatos éveket töltöttünk együtt (Bibó Sanyi, Weyda János és Erzsébet, Mezey Bandi, Kovács Sanyi), havonta négy-öt alkalommal ügyeleteztem.

Az 1963–67 közötti szentkeresztbányai időszak extraprofessionális ismereteim gyarapítására is szolgált. Sok mérnök, közgazdász és főként tanár barátot szereztem, akikkel megoszthattuk véleményeinket az akkori politikai vezetésről. Életre szóló barátságok kötődtek azokban az években. Ezek közé tartozik a Lászlófy Palival kötött barátság is, ami a mai napig él és virágzik, s ma is gyakran „vitatkozunk” azon, hogy ki kitől mit tanult?!

Szerencsés voltam, hogy nem három évvel korábban végeztem, és nem kerültem valamelyik moldvai körzetbe. 1967 tavaszán szekundár vizsgát hirdettek Vásárhelyen, ahol sikeresen vizsgáztam, második lettem a rangsorban, és olyan helyek közt választhattam, mint ATI-poszt az idegklinikán, nőgyógyász hely a kesztyűgyárban, szentkeresztbányai szüléset stb.

Abban az időben az ex-rektor, Andrásosfzky vezette az idegklinikát, így altatórvososa lehettem volna, de előbbi kalandjaink után, gondolom, érthető, lemondtam erről az állásról. A két másik közül pedig nem a vásárhelyi, hanem a bányai szülésetet választottam. Rokonságom megdöbbenet fogadta a hírt, különösen a feleségem emésztette meg nehezen döntésemet. A későbbi események viszont megint engem igazoltak, hiszen egy éven belül a kesztyűgyári nőgyógyász állást átírták Caracalba, ami azt jelentette, hogy szakvizsgám után oda kellett volna költöznünk. Na, még ez hiányzott volna!

Azért sem akartam Vásárhelyen maradni, mert tudtam, hogy szülész szeretnék lenni, és Szentkeresztbányán az lehettem, nem pedig reanimáló orvos.

– *Mikor kerültek vissza Csíkszeredába?*

– 1967-től mint szülész-nőgyógyász alorvos dolgoztam a szentegyházi kórházban egy fél évet, aztán a hároméves szekundáriátust már itt végeztem Csíkszeredában, a szülészeti osztályon, Bajkó Barabás főorvos keze alatt. Tudni kell, hogy az ötvenes évektől kezdve a klinikai központok mellett a csíkszeredai szülésetnek is szakorvosképző státusa volt, így a Bajkó Barabás alapította szüléset egy egész szülészorvos-generációt indított útjára. Bajkó főorvos emellett szülész- és szülészasszisztens-képzést is létesített a városban.

A szüléset akkor a törvényszékkel szemben, az egykori határőrségi kaszárnya, a mai fül-orr-gégészeti osztály épületében volt. Ez az időszak

egybeesett a megyésítési harccal, tüntetésekkel, melynek eredményeként 1968-ban Csíkszereda megyeszékhely lett, és ígéretet kaptunk egy új megyei kórház építésére. Én 1970-ben szakvizsgáztam Bukarestben, és 1971-től már ebben a frissen átadott kórházban dolgoztam.

A szentegyházi kórház lassan felszámolódott, az ott dolgozó orvosok többsége bekerült Szeredába, s ugyanez történt a szentmártoni kórházzal is. Abban a három évben bent laktam édesapámnál, hétvégeként mentem csak Szentegyházára. Emlékszem, akkor épült a vasúti felüljáró is, amit most újítanak fel, ugyanilyen körülményes volt Udvarhely felé a közlekedés, mint ma. A családom csak később költözött be a városba, időközben pedig megszületett a második fiam, Bendegúz is, 1968-ban.

A kórház átadása után a szülészeti osztály főorvosa Bajkó doktor lett, majd őt váltotta Jeszenszky Ferenc, aki egészen 1989 végéig vezette az osztályt.

- 1989 előtt volt-e lehetőségük az orvosoknak továbbképzéseken részt venni?

- Hogyne! Én például Kolozsvárra jártam fel, a Chiricuța Intézetbe, ahol főleg a korai méhnyakrákkal kapcsolatos problémákkal foglalkoztunk, és kaptam egy onkológiai, pontosabban nőgyógyászati-onkológiai minősítést is. És hát ez sokat jelentett itt, a megyei kórház szülészeti osztályán.

- Ön 1989 végén, 1990 elején lett osztályvezető a szülészeten, főorvosi vizsga is szükséges volt kinevezéséhez?

- 1989 vízváltató év volt a szakmai tevékenységemben: addig hiába volt meg a főorvosi vizsgám, poszt hiányában nem ismerték el. A '80-as években ugye, Jeszenszky volt az osztályvezető, aki egyébként jól felkészült, kiváló elméleti tudással rendelkező orvos volt, de nekem több volt a gyakorlati tapasztalatom és talán jobb volt a szakmai hírnevem. Ezért aztán az igazgatóval együtt valahogy úgy szerettek volna félvágányra tenni, hogy ne legyek állandóan az osztályon, hogy gyerek-, anya- és csecsemővédelmi inspektornak akartak kinevezni. Mondtam, hogy nem vagyok párttag, engem csak hagyjanak békén. Nem vállaltam. Aztán a következő évben Udvarhelyre akartak áthelyezni osztályvezetőnek, amikor meghalt Jakab Kálmán, ottani osztály-

vezető főorvos. Mondtam, én oda se megyek. Tehát többször megpróbáltak felfele buktatni, de végül nem sikerült nekik, és így böjtöltem ki '89-ig szakorvosként azt az időszakot. 1990 elején aztán elfogadták a főorvosi vizsgámat és kineveztek osztályvezetőnek. 14 éven keresztül vezettem az osztályt, egészen nyugdíjba vonulásomig.

– *Sohasem lett párttag?*

– Ami a párttagság kérdését illeti, nem kellett hősiess harcot folytatnom a felkérések ellen. Ezt egyesek visszautasíthatatlannak írják curriculum vitaeükben. Két alkalommal kísértett az ördög: a hetvenes évek közepén a megyei kórház alapszervezeti titkára a folyosón megszólított, és a rá jellemző modorossággal mondta: „Sebi kedves, be kellene lépnie a pártba.” Én erre azt feleltem: „Nézze, kedves Éva, amíg az orosz–kínai határviszály meg nem oldódik, én várok.” A határviszály megoldódott, én mégsem lettem párttag. Néhány évvel később Bíró Géza barátom vezető funkciót ajánlott, amihez párttagság szükségeltetett. Szerinte ez hamar ment volna. Géza – akivel egyazon évben és napon születünk, 10. osztályból érdemdiplomával érettségiztünk, majd közel 6 éven át évfolyamtársak voltunk – karrierjének csúcspontján mint megyei főorvos, barátságunkra való tekintettel igyekezett szakmai előmeneteletemet segíteni. Én megköszöntem a jó szándékot, de maradtam osztályos szakorvos.

Később egy olyan előnyös ajánlatot, kecsegtető, életvitelt javító lehetőséget utasítottam vissza, ami különleges kedvezményekkel járt volna: soron kívüli autócseré, nyugati országokba való utaztatások, stb. Ez úgy történt, hogy a '80-as évek elején, miközben a maroshévízi szülészeten Huszár Ernő, kiváló törvívó kollégámat helyettesítettem, egy fekete Volga jött értem, és bevitt az ottani rendőrségre. Először azt gondoltam, hogy valami abortusz-ügyben hívatnak, ami akkor divatos volt. Ehelyett Purle alezredes elvtárs fogadott és barátságosan elbeszélgetett velem vagy két óra hosszat. Ismerte exmatriculálásom történetét, megdicsért, hogy jó szakember vagyok, figyelmeztetett viszont arra, hogy apám, aki akkor egyházzogdnok volt a római katolikus plébánián, sok esetben államellenes színezetű tevékenységet folytat, amiből kellemetlenségem származhat. Azt is megemlítette, tudomása van róla, hogy olyan társaságokba járok, ahol politikailag megfigyelt személyek is vannak, és ha az ott elhangzottakról tájékoz-

tatnám őt, előnyeim származhatnának belőle. Nem könnyű ilyenkor nyilatkozni. Hasonló helyzetben lehetnek az olyan politikai bűnösök vagy csak gyanúsítottak, akiket besűgás, beépítés árán rehabilitáltak. Éppen az engem ért sérelmekre hivatkozva – miszerint önhibámon kívül zártak ki az egyetemről – diplomatikusan visszautasítottam együttműködési ajánlatát, ő mégis megadott egy telefonszámot, ha meggondolnám magam. Azóta sem jelentkeztem, de a számra ma is emlékszem: 11244.

- *A híres vagy inkább hírhedt 770/1966-os számú dekrétumot, az abortusztörvényt 1989-ben abrogálták.*

- Igen, elsőként helyezték ezt a törvényt hatályon kívül 1989 decemberében, ami mérföldkővet jelentett a szülészeti gyakorlatban. Szakterületünk az orvostudomány olyan ágazata, ahol a gyógyítási tevékenység nemcsak a beteg, az orvos, a gyógyítási protokoll monoton szintjén zajlik, hanem az időnként változó törvények keretei között is. És mi itt, Csíkszeredában – becsületére legyen válva mind Jeszenszky főorvosnak, mind a más szakosztályok vezetőinek –, ahol úgy láttuk, lehet segíteni, ahol az orvosi indikáció szóba jöhetett, próbáltuk megoldani, hogy ne kelljen más módszerekhez forduljanak a női pácienseink. A provokált abortuszok szövödményei miatt nagyon sok asszonyt elvesztettünk, és sokszor az ezt követő törvényszék előtti magyarázkodások, meghurcoltatások is gondot jelentettek számunkra. Ezeknek a befertőzött abortuszoknak bizony havonta legalább három-négy asszony volt az áldozata. Ma már az ismétlődő, kérésre történő terhességmegszakítások káros következményei jelentik ezen a területen a legtöbb gondot.

De külön öröm számomra, sikerélményként könyvelhetem el, hogy ismerőseim körében is többet rá tudtam beszélni a harmadik gyerekre (közülük kettőnek keresztapja is lettem!). És büszke vagyok arra is, hogy miután nyugdíjba mentem és a magánrendelőben még dolgoztam vagy tíz évet, soha egy abortuszt el nem végeztem, ott is próbáltam lebeszélni őket erről.

1990 után aztán megnyílt előttem is az út, hogy magyarországi továbbképzéseken, konferenciákon vegyek részt, szakmailag fejlődjek. Jó kapcsolataim alakultak ki orvoscsoportokkal, klinikákkal: elsőként a GyermeKmentő Szolgálat vezetőjével, Edvi Péterrel, majd Szepesi

Jánossal (aki egyébként a sportriporter Szepesi Györgynek a fia), és igyekeztem itthon is hasznosítani az ott szerzett tapasztalataimat, bevezetni olyan dolgokat, amelyek szakmai előrelépést jelentettek az osztálynak is. Például az első laparoszkópos nőgyógyászati műtétet az én irányításom alatt végeztük, Szepesi Jánossal és Holló Tünde doktornővel együtt. Ebben az időszakban vezettük be a programozott szülést és az apás szülést is. A programozott szülés azt jelenti, hogy ha megvan minden feltételed, folyamatos felügyelet mellett beindítod a szülést. Nem ugrassz neki egyből a császármetszésnek, mint manapság.

Alkalmam volt aztán egypár olyan onkológiai műtétet is még tökéletesíteni, amit Magyarországon láttam, és itt, az osztályon igyekeztem elvégezni vagy meghonosítani a 14 év alatt.

- *Ügyeleteket is vállalt osztályvezetősége alatt?*

- Igen, egyformán osztottuk el a kollégák között. 1990 előtt átlagban öt ügyelet jutott egy orvosra, de akkor létezett még az otthoni ügyelet is: rendelet volt arról, hogy egy szülész egyedül nem operálhat, tehát ha egy császármetszést vagy egy méhen kívüli terhességet kellett operálni, akkor a másik szülész otthonról be kellett menjen.

Én érdekességképpen kiszámoltam, hogy a 60 éves házasságom alatt hét kerek esztendőt nem aludtam otthon az ügyeletek miatt. Nem kevés...

- *Ha újrakezdhethné a pályáját, szintén ezt a hivatást választaná?*

- Igen, én azok közé a szerencsés emberek közé tartozom, akik megtalálták hivatásukat, most is orvos lennék, és szülész-nőgyógyász. Manapság már a szülészet-nőgyógyászat legalább 8-10 szakterületre tagozódik: van, aki soha el nem végez egy császármetszést, hanem bent ül egy rendelőben, szűrővizsgálatokat végez, leveszi a keneteket. Az orvosi szakterületeken belül a szülészeti-sebészeti szakmát egy jó kézműves szakmához szoktam hasonlítani: lehet valaki nagyon jól képzett, hogyha nincs meg a keze hozzá, mert a műtétet le kell vezetni, komplikáció esetén rövid idő alatt döntést kell hozni.

Szerencsések vagyunk, mert a mi szakmánkban az esetek többségében nem a halál kapujában találkozunk a beteggel, hanem végül is egy új élet születésének lehetünk tanúi, előtte pedig követjük 9 hónapon

át. Régebb még izgalmasabb volt a terhesség követése, mert akkor nem állt rendelkezésünkre ennyi modern diagnosztikai eszköz, és nagyon sok függött egy szülész tapasztalatától. Az onkológiai eseteknél is, hogyha elvégzünk egy műtétet, átadjuk a beteget az onkológusnak, a röntgenterápiásnak, tehát már nem követjük tovább, és ritka az a meg-rázó baleset vagy olyan haláleset, ami egy anyával vagy az újszülöttel történik.

Szóval ezért is lennék még egyszer szülész-nőgyógyász!

- '90 után az osztályvezetői funkciója mellett szerepet vállalt a városi és a megyei önkormányzatban is.

- Hát az úgy volt, hogy ugye '89 után Hajdu Gábor, későbbi egészségügyi miniszterünk, aki nekem egyik legjobb barátom és komám, belesöppent a politikába, és engem is megkeresett a megyei tanács megalakulásakor. Tehát az ő kérésére jelöltettem magam, és négy évig tevékenykedtem ott a szociális bizottságban. Utána jött a városi tanácsosi nyolc év, kétszer négy év Csedő Csaba polgármester-sége idején. Csedő Csaba szintén régi barátom, az édesapja keresztapám volt (két ügyvéd keresztapám volt, Gál Jóska bácsi és Csedő János bácsi). A lényeg az csupán, hogy két ciklusban voltam itt városi tanácsos, az első ciklusban mint RMDSZ-, a második ciklusban már mint független képviselő, ugyanis Csedő Csaba is már másodsorra függetlenként indult. A régi ismerősök összefogtak szavazatokat gyűjteni, azt hiszem hatszáz szavazatot kaptam egyéni listán, és úgy kerültem be ismét a városi tanácsba. Az az igazság, hogy nem vagyok politikusi alkat, sokkal fontosabb volt nekem akkor is a szakmám, de úgy gondoltam, illet, hogy ennyit vállaljak politikai téren is.

- Nyugdíjba vonulása után felkérték, hogy tanítson a Louis Pasteur Egészségügyi Posztliceumban is.

- Igen, 2005-től 12-13 éven keresztül tanítottam a harmadéveseket a szülészet-nőgyógyászatra. Ez egy hiánypótló és nagyon tanulságos időszak volt az életemben. Egy kicsit kihívás is volt, mert bizony utána kellett nézni, készülni az órákra, de úgy gondolom, nem vallottam szégyent. Manapság velem egykorú aktív orvoskolléga már nem nagyon van, talán nincs is, és jóleső érzés, ha a kórház felé járok (szerencsére ritkán), hogy az asszisztens tanítványaim rám köszönnek. Igaz, már

nem doktor úrnak, hanem tanár úrnak szólítanak. Az utóbbi két évben aztán kértem a vezetőket, a kedves kolléganőket, hogy keressenek helyettem valaki mást, mert azt vallom, hogy mindent idejében úgy kell abbahagyni, hogy ne legyél nevetséges. Lényeges dolog! Aztán két év után valahogy megoldódott, hála Istennek, és nagyon szép emlékeim vannak erről az oktatói időszakról.

- Nemsokára betölti a 85. életévét, de a sport még mindig fontos szerepet játszik az életében, hiszen heti rendszerességgel teniszezik, úszik, nyaranként pedig szinte naponta gombászik.

- Hát igen, a sport szeretete és művelése gyakorlatilag végigkísérte az életemet. Miután kizártak az egyetemről, egy évet még hokiztam a szeredai Avântulban, mert itt akkor bomlott fel a Voința csapata, amelyet Sprencz Pali bácsi edzett. Itt játszottak az ikrek, a két Szabó fiú, Ferencz Jancsika, Varga Dezső, ők mind elmentek, s a csíkszeredai hokiélet majdnem lebénult. Innen-onnan hozni kellett hokistákat, így kerültem vissza Csíkszeredába, ahol Takács Pistával és André Mikivel együtt hokiztam még egy évet. Utána még két esztendő a székelyudvarhelyi csapatnál is, a két Török testvérrel meg Tarcsi Bandival, de akkor már orvos voltam Szentkeresztbányán. Aztán, ahogy a jégkorongból kimaradtam, jött a labdarúgás. Azt, mondjuk, csak ilyen amatőr szinten űztem. Jó csapat állt össze, a csoporttagságot örökölték fiam, én már csak mint passzív tag veszek részt a csütörtöki összejöveteleiken. És hát itt van a tenisz, amit Szászrégenben próbáltam ki először, s ahogy visszakerültem Csíkszeredába, Eröss Pista bácsinak, az egyik régi haveromnak a jóvoltából folytathattam is. A tenisz szeretete átragadt a fiamra, mert ők is rendszeresen játszanak, ma már teniszpályát is üzemeltetnek, aztán a három lányunokámra is (Anna, Éva és Kata), s most akár családi bajnokságot is rendezhetnénk...

Az életmód, az életvitel három fontos pillére szerintem a megfelelő, kiegyensúlyozott táplálkozás, a rendszeres testmozgás és a természet szeretete. Ezt szoktam én a három T-elméletének nevezni. Egy nyolcvan körüli embernek 4-5 óra napi alvás elegendő (a hátralévő életünkben ne sokat szundikáljunk!), altatót, nyugtatókat, ha lehet, ne használjunk. Egyéni receptemhez pedig az utóbbi években hozzátartozik egy reggeli

éhgyomri cigaretta, babkávét és 1-2 deci gyümölcsbor. Tehát nikotín-kávét-alkohol – igazi könnyű drogok.

A gyökerekre visszatekintve, nincs szégyellnivalóm. Az, hogy minden olyan jól sikerült az életemben, a szerencsének tulajdonítom. A szerencse fogalmát meghatározni nehéz, mindig tenni kell érte valamit! Úgy érzem, ez nekem sikerült is, elégedett vagyok magammal, így könnyű lesz kilépni ebből az árnyékvilágból.

*G. Casanova és G. Gould Takáts Márton műtermében, 2004
(40 x 50 cm, repesztés, aquatinta)*

Magyarosi Sándor

„HOGY AZ ELLENSÉGRE ELŐNY,
SAJÁT HADERŐNKRE PEDIG
HÁTRÁNY HÁRAMOLJÉK”

1916. augusztus 27-én a mindaddig semleges Románia hadat üzent az Osztrák–Magyar Monarchiának, és a hadüzenet átadásával egy időben támadást indított a Monarchia, ezen belül pedig Erdély ellen. Az Erdélybe benyomuló három román hadsereggel eleinte mindössze az az Arz Arthur gyalogsági tábornok vezette osztrák–magyar 1. hadsereg gyenge erői álltak szemben, majd ezekhez csatlakozott a szeptember 9-én megalakult német 9. hadsereg. Az utóbbi parancsnokául a román támadást követően felmentett német vezérkari főnököt, Erich von Falkenhayn gyalogsági tábornokot nevezték ki. A központi hatalmak azonban először nem Erdélyben, hanem Románia déli határainál lendültek ellentámadásba: szeptember 3-án a bolgár 3. hadsereg megtámadta a Duna déli partján fekvő Turtucaiat – az erődítmény szeptember 5-én esett el –, szeptember 9-én pedig a szilisztrai hídfő is bolgár kézre került. A kialakult helyzet miatt a román hadvezetés Erdélyből több hadosztályt is átirányított az újonnan megnyílt arcvonatra, illetve kísérletet tett arra, hogy a román 3. hadsereg erőivel a Dunán átkelve a bolgárok hátába kerüljön. Végül október 3-án kénytelenek voltak leállítani a hadműveletet, időközben ugyanis Erdélyben is megindult az ellentámadás: a 9. hadsereg először Petrozsény környékéről szorította ki a román csapatokat, majd szeptember 26–29. között Nagyszebennél aratott győzelmet a román 1. hadsereg két hadosztálya fölött. Ezt követően a 9. hadsereg kelet felé, a román 2. hadsereg ellen fordult, amely megpróbált Brassó felé visszavonulni, de utóvédjei előbb a Persányi-hegységben szenvedtek vereséget, majd október 7. és 9. között Brassónál a főerők is csatát vesztek Falkenhayn csapataival szemben. A brassói harcokat követően a románok a Kárpátok szorosai irányába vonultak vissza, és hasonlóképpen járt el az osztrák–magyar 1. hadsereggel szemben álló

román 4. hadsereg is. Ezzel a román haderő tulajdonképpen kiszorult Erdély területéről.¹

A román megszállás meglehetősen rövid ideig – körülbelül hét-nyolc hétig – tartott, és javarészt csak Erdély határmenti területeire terjedt ki, azonban a veszélyeztetett zónák lakói tulajdonképpen már a támadás hírére pánikszerűen menekülni kezdtek. Végül augusztus 29-én a hatóságok is elrendelték a 11 leginkább érintett vármegye kiürítését. Természetesen nem mindenki menekült el. A otthon maradtak kisebb-nagyobb mértékben elszenvedői vagy részesei lettek mindazoknak az eseményeknek, amelyekre a megszállás időszakában sor került, de akadtak köztük olyanok is, akik így vagy úgy együttműködtek a román hadsereggel. A háborús viszonyok között az efféle együttműködés bizonyos formái olyan államellenes bűncselekménynek minősültek, amelyek a katonai büntetőbíróóságok hatáskörébe tartoztak. A következőkben részben a létező szakirodalom, részben pedig a fennmaradt levéltári források alapján egyetlen vármegye, nevezetesen Háromszék együttműködési ügyeit kívánjuk áttekinteni.²

*MENEKÜLŐK, HELYBEN MARADOTTAK ÉS ROMÁN
KATONÁK: SZÉKELYFÖLDI ÁLLAPOTOK A ROMÁN
MEGSZÁLLÁS IDEJÉN*

A korszakkal foglalkozó történészek nagyrészt egyetértenek abban, hogy nem csupán az osztrák–magyar hadvezetés hanyagolta el Erdély keleti és déli határainak védelmét, de a magyar kormány sem rendelkezett határozott tervvel arra vonatkozóan, hogy egy esetleges román támadás esetén mi történjen a veszélyeztetett területek lakosságával. A Belügyminisztérium 1916. augusztus 15-én kiadott rendeletével úgy úgy intézkedett, a polgári lakosságot nem kell arra utasítani, hogy otthonát elhagyja. Mindazok számára, akik mégis menni kívántak volna, lakhelyük szerint kijelölték azokat a megyéket, ahová menekülniük kellett. Ugyancsak augusztus 15-én megjelent egy másik rendelet is, amely értelmében a 17–55 év közötti férfiaknak az ellenség által

1 Hajdu Tibor – Pollman Ferenc: *A régi Magyarország utolsó háborúja*. Budapest, 2014, Osiris Kiadó, 226–230. p.

2 A levéltári források ebben az esetben nem az eredeti bírósági aktákat jelentik, hanem olyan, a vármegyei közigazgatás által termelt iratokat, amelyek az egyes esetek leírását, a meghozott ítéleteket, illetve bizonyos esetekben a vádlottak felmentése után foganatosított intézkedéseket tartalmazzák.

veszélyeztetett területről a mögöttes országrészbe kellett vonulniuk, hogy szükség esetén hadi szolgálatra igénybe vehetők legyenek.³ 1916. augusztus 27-én azonban, amikor valóban megindult az Erdély elleni román támadás, a dolgok korántsem alakultak a tervek szerint. A hadvezetőség és a kormány is más-más módon reagált a beállt helyzetre: míg a katonák azt szerették volna, ha teljesen kiüríthetik a Marostól délre fekvő területeket, a kormány erre nem adott engedélyt. Végül az a döntés született, hogy a határ menti megyéket csupán részlegesen evakuálják. Bár az intézkedés csak a hadianyagok kiürítésére, illetve a 17–55 év közötti férfiaknak a mögöttes területekre történő kivonására vonatkozott, a támadás híre pánikot idézett elő az érintett megyék lakossága körében, és sokan inkább azt választották, hogy javaikat hátrahagyva útra kelnek az ország belseje felé.

A menekülés mértékére vonatkozóan számos, egymástól jelentősen különböző adat maradt fenn: Betegh Miklós, az 1. hadsereg magyar kormánybiztosa úgy vélte, megközelítőleg egymillióan hagyhatták el korábbi lakóhelyüket. Ezzel szemben Sándor János, az akkori belügyminiszter, 4-500 000-re, az 1. hadsereg parancsnoksága pedig 1-200 000-re becsülte a menekülők számát.⁴ Csóti Csaba az 1910-es népszámlálás, illetve Betegh Miklós adataira támaszkodva úgy véli, Brassó vármegyét mintegy 30%-ban, Udvarhely vármegyét 21,14%-ban, Háromszék vármegyét 18,69%-ban, Csík vármegyét pedig 12,27%-ban hagyta el a lakosság. A legkevesebben – 3,5% körül – a döntően románok lakta Fogaras vármegyéből menekültek el.⁵ Mivel joggal feltételezhető, hogy a menekülés során kialakult zűrzavarban nem minden menekültet sikerült regisztrálni, a Csóti által megadott adatokat némi fenntartással kell kezelnünk. Nagy Botond szerint például Háromszék lakosságának több mint negyedrészt tették ki azok a polgári személyek, akik augusztus 28-át követően elmenekültek, és akik a következő két hétben már nem is tértek vissza. A határ közelsége

3 Gidó Csaba: Udvarhely megye a nagy háború és az impériumváltás sodrában. In Orbán Zsolt (szerk.): *Székegyföld és a nagy háború. Tanulmánykötet az első világháború centenáriuma alkalmából*. Csíkszereda, 2018, Csíkszereda Kiadóhivatal, 305. p.

4 Nagybacsoni Nagy Vilmos: *A Románia elleni hadjárat 1916–1917. Erdély*. Budapest, 1923, M. Kir. Honvédelmi Ministerium, 72–77. p.

5 Csóti öt vármegye esetén vetette össze az egyes vármegyék lakóinak számát a regisztrált menekültek számával. Bővebben lásd: Csóti Csaba: Az 1916. évi erdélyrészi háború és a Székelyföld. *Limes*, 2004. 61. sz. 56. p.

miatt legkevesebben – mintegy 10,4%-nyian – Kézdi járásból indultak az ország belseje felé. Orbai járásból a lakosság 18,1%-a, a miklósváriból 23,3%, Seps-i járásból pedig 32,2% távozott. Különösen a városokból mentek el sokan: Kézdivásárhelyről a lakosság 70,7%-a, Sepsiszentgyörgyről pedig az ott lakók 85,3%-a választotta azt, hogy elhagyja otthonát. Az összlétszám valamivel meghaladta a 40 000 főt.⁶ Voltak olyanok is, akik viszonylag rövid időn belül úgy döntöttek, hogy inkább hazatérnek, vállalva a megszállással járó kockázatokat. A Seps-i Református Egyházmegyéhez tartozó 39 településből például 30-ból menekült el a lakosság nagy része, hat településre azonban rövidesen visszatértek a menekülők, három településről pedig eleve sem mentek el nagyobb számban.⁷

A román hadsereg a Kézdi járáshoz tartozó településeket, illetve Seps-i járás nagyborosnyói kirendeltségének falvait szállta meg legkorábban. Mivel e két kistérség esett a legközelebb az Ojtozi-, illetve a Bodzai-átjáróhoz, ez már a hadba lépés másnapján megtörtént. Sepsiszentgyörgyre, illetve a Seps-i- és a Miklósvári járás falvainak nagyobb részébe csak szeptember 2-án vonultak be román csapatok, Szárazajtát, Bodost és Zalánpatakot viszont egyáltalán nem foglalták el. A megszállás nem tartott sokáig: 1916. október 6-a és 10-e között – megközelítőleg a brassói csatával egy időben – a románok kénytelenek voltak kiüríteni az elfoglalt területeket.⁸

A tárgyalt időszak kapcsán a magyar történetírás általában a a román hadsereg által kinevezett előljáróságokról, illetve a közbiztonság felborulásáról tesz említést, ahhoz azonban, hogy jobban megértsük a történeteket, érdemes ezeket a másik oldal szemszögéből is szemügyre vennünk. Glenn E. Torrey Románia első világháborús szerepvállalásáról szóló könyvében azt írja, hogy az Erdélybe benyomuló román hadsereg úgy járt el a megszállt területeken, mintha ezek végképp román fennhatóság alá kerültek volna: a magyar hivatalnokok helyét általuk kinevezett emberek vették át, hivatalos nyelvként a magyar helyett a románt tették kötelezővé, az osztrák–magyar szimbólumokat

6 Nagy Botond: *Közigazgatás Háromszéken 1900–1930*. In Orbán Zsolt (szerk.): *Székelyföld és a nagy háború. Tanulmánykötet az első világháború centenáriuma alkalmából*. Csíkszereda, 2018, Csíkszereda Kiadóhivatal, 259–260. p.

7 Nagy Szabolcs: *Az 1916. évi román betörés háromszéki hatásai*. In Nagy Szabolcs (szerk.): *Az ojtozi csata 1917–2017*. Budapest, 2019, Zrínyi Kiadó, 134. p.

8 Nagy Botond: i. m. 259. p.

román szimbólumokra cserélték, a Ferenc Józsefet ábrázoló képeket pedig Ferdinánd király képeivel váltották fel. Bevezették az ostromállapotot is: korlátozták a gyülekezési jogot, ellenőrzésük alá vonták a sajtót, és kilátásba helyezték, hogy a kémkedést halállal fogják büntetni.⁹ Az újonnan kinevezett előjárók elsősorban a helyi román nemzetiségűek köréből kerültek ki, de több településen a helyi magyarok is vállaltak ilyen szerepet.¹⁰

A megszállás során a legtöbb kárt az elmenekült lakosok, illetve a különféle gyárak és boltok tulajdonosai szenvedték el. A román katonaság elsősorban gabonát és szarvasmarhát rekvirált, emellett azonban gyakran került sor fosztogatásra, amiből a helyiek is kivették a részüket. Sepsiszentgyörgyön a szomszédos településekről származó, román nemzetiségű lakosokról jegyezték fel, hogy napokig fosztogattak, Kézdivásárhelyen Kászon vidékének magyar lakossága garázdálkodott, de számos más településen is került sor hasonló eseményekre. Ezek kapcsán a korabeli beszámolók szinte kivétel nélkül azt emelik ki, hogy a fosztogatást vagy maguk a román katonák kezdeményezték, vagy pedig ők bátorították erre a helyben maradtakat. A „civiliek fosztogatásait segítő, ösztönző katonák képe meglehetősen furcsa – írja ezzel kapcsolatban Nagy Szabolcs. – Ha nem is példa nélküli a jelenség, fegyelmezett hadseregben nem megszokott. A katonai alakulatok a hadművelleti területeken karhatalmi feladatokat is elláttak, így kötelességük volt tenni a rendbontások ellen.”¹¹ Nagynak bizonyos értelemben igaza van, és az Erdélybe benyomuló román csapatok is pontos utasításokkal rendelkeztek arra nézvést, hogy miként kell viszonyulniuk a tulajdon különféle formáihoz. Ezen utasítások értelmében a magyar állam vagyonát minden körülmények között el kellett kobozni, a magyar és német polgárok vagyonát pedig zárolni kellett, hogy (előre meg nem határozott szempontok szerint) a román állam használhassa azt. Ugyanez vonatkozott az egyházak és felekezeti iskolák vagyonára, leszámítva a görögkatolikus vagy görögkeleti egyházakat és felekezeti iskolákat, illetve a román intézményeket. Az

9 Glenn E. Torrey: *România în primul război mondial* [Románia az első világháborúban]. Bukarest, 2014, Meteor Publishing, 74–75. p

10 Nagy Botond: i. m. 262. p.

11 Nagy Szabolcs: i. m. 134. p.

utóbbiak vagyona érintetlen maradt.¹² Valószínűleg ezeknek az utasításoknak is tulajdonítható, hogy a közkatonák – és gyakran tisztjeik is – az ismertetett módon viszonyultak az elfoglalt területek lakóinak és különféle intézményeinek javaihoz.

A fosztogatások és rekvirálások okozta károk mellett a megszállás mintegy 40 halálos áldozatot is követelt – amint Nagy Botond írja, a megszállók minden településen erőszakoskodtak az otthonmaradottakkal –, a felégetett ingatlanok száma pedig meghaladta a kétszázat (a legtöbb kárt e tekintetben Bereck község szenvedte, ahol 189 lakóház és csűr semmisült meg). Végül azt is meg kell említenünk, hogy a román hadsereg visszavonulásakor a megye számos román nemzetiségű lakosa döntött úgy, hogy a visszavonulókkal tart, másokat viszont – többségükben magyarokat – a román hadsereg hurcolta el lakóhelyükről.¹³

FELELŐSSÉGRE VONÁS A MAGYAR HATÓSÁGOK VISSZATÉRÉSE UTÁN

Körülbelül egy hónappal a román hadsereg visszavonulása után, november elején az alispáni hivatal, a főszolgabírói hivatalok és a két város vezetése is visszatért Háromszék megyébe. Ezen intézmények már ekkor hozzáfogtak, hogy a román megszállás alatti eseményekről jelentéseket állítsanak össze, illetve hogy a különféle gazdasági szereplők által elszenvedett károkat felmérjék. A községek 1916. november folyamán készítették el az első erre vonatkozó jelentéseket, amelyeket aztán a főszolgabírói hivatalokban összesítettek.¹⁴ Kivizsgálták ugyanakkor azt is, hogy az otthon maradtak milyen magatartást tanúsítottak a román megszállás alatt. Az utóbbiak ellen felmerülő vádak részben arról szóltak, hogy bizonyos személyek nem vetették alá magukat a rájuk vonatkozó törvényeknek és rendeleteknek, részben pedig arról, hogy a helyiek egy része együttműködött az ellenséges hadsereggel. A háborús helyzetből adódóan ezekben az ügyekben a Kolozsvári Honvéd Hadosztálybíróság, illetve a Kolozsvári Honvéd Katonai Ügyészség brassói kiküldött ügyésze járt el. Háromszék vonatkozásában aránylag nagyobb mennyiségben maradtak fenn olyan

12 Torrey: i. m. 74–75. p.

13 Nagy Botond: i. m. 263–266. p.

14 Uo. 260–261. p.

iratok, amelyek a fenti, bűncselekménynek minősülő esetekkel foglalkoznak. Ezeket már idézett tanulmányában Nagy Szabolcs is feldolgozta, úgy véljük azonban, érdemes kissé részletesebben is áttekinteni, mi is történt az említett eljárások során. Amint Nagy is hangsúlyozza, a Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban fellelhető források nem az eredeti bírósági akták, hanem az eseteknek a vármegyei közigazgatás dokumentumaiban fennmaradt leiratai.¹⁵ Nem kizárt, hogy a legtöbb eljárásra az elmenekült, majd a megszállás végeztével visszatért lakosok feljelentései nyomán került sor.

Az említett forrásokban körülbelül 30 személyről történik említés, akik ügyein keresztül megközelítőleg tizenhét falu megszállás alatti történetét ismerhetjük meg több-kevesebb részletességgel. Az említett harminc személy néhány jól körülhatárolható csoportba sorolható:

a. Az első csoportba azok tartoznak, akik valamiféle előjárói tisztséget töltöttek be a megszállás idején, esetleg katonakötelesként nem tettek eleget a rájuk vonatkozó rendeleteknek.

b. A második csoporthoz tartozók többnyire tényleg részt vettek egy-egy település elmenekült vagy helyben maradt lakóinak kifosztásában, és ezt általában román katonák társaságában tették. Olyat is találunk közöttük, aki magyarellenes érzelmeinek nyilvánosan is hangot adott.

c. A harmadik kategóriába egyrészt azokat sorolhatjuk, akik valóban örömmel fogadták a román hadsereget, és örömeiket valamiféle módon ki is nyilvánították, másrészt pedig azokat, akik akár az osztrák–magyar katonák elleni harcban is hajlandóak voltak segítséget nyújtani a román hadsereg katonáinak. Ezek az emberek többnyire maguk is a román etnikumhoz tartoztak.

A következőkben az említett személyekkel kapcsolatos ügyek iratanyagát kívánjuk áttekinteni. Amint látni fogjuk, egy-egy eset nem feltétlenül ért véget a gyanúsított felmentésével. Bizonyulhatott valaki ártatlannak az ellene felhozott vádpontokban, ha azonban a helyi közigazgatás úgy vélte, jelenléte valamiféle biztonsági kockázattal jár, a felmentés ellenére is kérhettek rendőri intézkedést ellene. Ez többnyire abból állt, hogy az illetőt az ország másik részében fekvő

15 Ezek az iratok a Romániai Állami Levéltárak Kovászna megyei levéltárában, ismertebb nevén a Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban találhatóak a következő jelzet alatt: 9/2/a/156 fond.

településre internálták. Ennek megfelelően igyekeztünk bevonni vizsgálódásunk körébe azt az egy-két internálási esetet is, amely kapcsán sikerült valamiféle információt találnunk.

ELŐLJÁRÓK ÉS LEMARADÓK

Amint korábban már volt szó róla, a magyar közigazgatás visszatérése után számos olyan személy ellen indult vizsgálat, aki a román megszállás alatt előjárói tisztséget töltött be. Ennek részben az lehetett az oka, hogy a menekülésből visszatért lakosok és a hatóságok egyaránt bizalmatlanul viszonyultak azokhoz, akik valamilyen módon együttműködtek a román hadsereggel. Hasonlóképpen tekintettek azokra a katonaköteles korú férfiakra is, akik nem menekültek el a megszállás elől, bár a hatályos törvények alapján ez kötelességük lett volna.

Rusz Jánost, aki Sepsibükszádon önként vállalta el a bírói tisztséget, azzal vádolták meg, hogy román tiszteknek megmutatta a községből kivezető utakat, illetve hogy saját lakásán vendégelte meg őket. A vádak szerint az újonnan hivatalba került bíró az erőszakoskodástól sem riadt vissza annak érdekében, hogy a lakosságot rávegye a megszállók utasításainak teljesítésére. Ezek az utasítások, amint a kézdivásárhelyi ügyészségtől származó iratokból kiderül, főként a sebesültek gondozására, illetve a román katonák élelemmel és ruhaneművel való ellátására vonatkoztak. Az ügy további részletei nem ismertek, azt azonban tudjuk, hogy a Rusz elleni eljárást 1917. március 30-án bűnvádi üdözésre elegendő alap hiányában megszüntették, a férfit pedig szabadlábra helyezték.

Futásfalván a 44 éves Tusa Józsefből lett bíró a megszállás alatt. Az ő kinevezésével kapcsolatban több tanú is azt vallotta, tulajdonképpen egy falubelije vezette hozzá a román csendőröket, mivel jól beszélte a román nyelvet, a csendőrök pedig, nem törődve a férfi húzódozásával, egyszerűen ráerőszakolták a feladatot. Tusa elismerte, hogy házról házra járva maga is részt vett a lakosság és a marhaállomány összeírásában, saját bevallása szerint azonban szerepe mindössze arra korlátozódott, hogy tolmácsolt a helyiek és a csendőrök között. Ugyanígy védekezett a másik vád ellen, miszerint olyan eréllyel végezte a románok visszavonulásának elrendelése után az általuk igényelt fuvarok kirendelését, hogy 40 fuvar állhatott az ellenség rendelkezésére, amelyek nagy részét ráadásul a románok – a helybeli hajtókkal

együtt – Romániába is magukkal hurcolták. A férfi azt állította, hogy bíróként a fuvarok kirendelése körüli teendője csupán abból állott, hogy az éjjeliőröket a csendőrök által meghagyott utasítással elküldte a már előzőleg összeírt fuvarosokhoz. Tusa többször is hangsúlyozta: mindent, amit tett, kényszer hatására tette, az egyik ellene felhozott vádpont azonban – hogy a románok engedélyével hivatala ellátása közben maga is fegyvert viselt – azt sugallta, sokkal inkább volt maga is elkövető, mint áldozat. A bíróság végül a fegyverviselés vádját is megalapozatlannak találta; amint kiderült, a fegyver tulajdonképpen az említett összeírásban részt vevő egyik csendőré volt, amelyet ráadásul nem is az érintett, hanem Dobra Mihály községi szolga vitt a feladattal megbízott csoport után.

A Tusához némileg hasonló Ruzsa Mihály esete, aki Aldobolyban töltött be bírói tiszteletet a román megszállás alatt. A fennmaradt források meglehetősen részletes adatokat tartalmaznak a férfiről: feljegyezték róla, hogy 53 éves, 6 elemít végzett, nő, csekély vagyonnal rendelkezik és görögkeleti vallású – külön kihangsúlyozva, hogy székely eredetű (sic!) –, mindehhez pedig még azt is fontosnak vélték hozzátenni, hogy 1886-ban a magyar királyi 6. honvéd huszárezredben szolgált. A Ruzsa esetét ismertető dokumentumból kiderül, hogy a betörés hírére először ő is elmenekült a faluból, mivel azonban ökrök vontatta szekeren meglehetősen lassan haladt (és a megerőltető igénybevételtől igavonói is legyengültek), úgy döntött, inkább hazatér. Mintegy három héttel azután érkezett vissza Aldobolyba, hogy elment. A községnek ekkor már volt bírója, ugyanis a lakosság a magyar adminisztráció kivonulását, illetve a román hadsereg bejövetelét követően – látva egyes helyi elemek, illetve a román katonák mindennapos fosztogatásait – arra kérte Toma János görögkeleti lelkészt, eszközölje ki számukra a román katonai parancsnoknál, hogy előljárót választhassanak maguknak. Ez meg is történt, azonban a lelkész javaslatára megválasztott bírót gyakran nem sikerült előkeríteni, ha szükség lett volna rá, emellett pedig a román nyelvet sem ismerte, így a faluban megforduló román katonák, járőrök egyszerűen képtelenek voltak szót érteni vele. Végül egy román őrmester megelégedte a helyzetet, és Ruzsát nevezte ki bírónak, akinek hivatala jeléül román nemzeti színű karszalagot kellett viselnie. Hogy elődjét is kötelezték-e a karszalag viselésére, nem derül ki a fennmaradt forrásokból.

Ruzsa esete a megszállás számtalan érdekes aspektusára vet fényt. Az ellene felhozott egyik vád az volt, hogy az elmenekült lakosok javaiból az ellenség részére állatokat és élelmiszert rekvirált, illetve hogy az így szerzett állatok egy részét levágatta, a húst pedig kimérette a falubeliek között. Ami a rekvirálást illeti, a törvényszék azt állapította meg, hogy az egy Boinescu nevű román kapitány parancsára történt, aki Brassóból érkezett Aldobolyba, és a román lelkesen keresztül utasította Ruzsát, hogy 5 zsák gabonát, egy sertést és néhány libát szerezzen neki. A vádlott a gabonát két falubeli férfi segédlete mellett az elmenekült református lelkész házából, a sertést és három libát pedig két másik, ugyancsak elmenekült gazda jószágaiból szedte össze, és mindezt szekérrel Brassóba, a román lelkész által megadott címre szállította. A törvényszék tudomása szerint a menekülők hátrahagyott marháihoz, sertéseihez és szárnyasaihoz a kezdeti lopásokat és az említett esetet leszámítva a falubeliek nem nyúltak, sőt eleinte még gondozták is őket. Később azonban kifogytak a takarmányból, és egyre inkább elhanyagolták az állatokat. Ugyanakkor a megszállás következtében beállt élelmiszerhiány Aldobolyban is egyre inkább érezhetővé vált – a források legalábbis ezzel magyarázzák, hogy a lakosság kérésére a katonai parancsnokság úgy döntött, az élelmezés javítására hetente legalább kettőt levágat a magukra hagyott sertésekből. Az alatt a két hét alatt, amíg a bírói tisztet betöltötte, Ruzsa két-két disznót vágatott le. A húst nem ingyen osztotta szét, hanem kilónként egy koronáért árusította a falubelieknek, az így befolyt összeget pedig – 100, illetve 80 koronát – hazatérésük után átadta az egykori tulajdosoknak. Ezek egyike el is fogadta a pénzt, a másik viszont beperelte a férfit az okozott kár miatt, de a járásbírószág végül elutasította a keresetet.

Ruzsát azonban nemcsak anyagi károk okozásával, hanem azzal is vádolták, hogy hivatali ideje alatt megfélemlítette a magyarokat. Egyik példaként felhozott eset kapcsán ő maga elismerte, hogy valóban kitiltott egy Molnár József nevű férfit a községházáról, mivel az egy nappal korábban éjjeliőrként rendetlenséget csinált az ott tárolt iratok között, és rá is kiabált az illetőre, hogy vegye ki a pipát a szájából, ha a bíróval beszél. Molnár magyarságáról nem esett szó az összeszólalkozás során. Szintén a magyarellenességet kívánta illusztrálni a férfi egy másik mondata, ami már az osztrák–magyar csapatok visszatérését

követően hangzott el. Ruzsa állítólag azt mondta Muntyán Györgynek, aki magyar zászlót tűzött a házára: vigyázzon, nehogy valaki levegye és a hátához verje azt a zászlót. Az ominózus kijelentés, amiről a jelek szerint végül nem sikerült eldönteni, hogy pontosan mire is vonatkozott, belekerült a felmentő ítéletbe is: „Vádlott e szavaiból – így a szöveg – azok kétségtelen értelme és célja nem megállapítható, sőt tekintve, hogy akkor már saját csapataink voltak a faluban, e kijelentéssel a vádlott esetleg figyelmeztetni akarta Muntyán Györgyét, hogy ne siessen a zászló kitűzésével, mert amennyiben a magyar csapatokat visszanyomná, a románok megbosszulhatnák magukat a zászló kitűzése miatt.” Az enyhítő körülmények között említésre került, hogy a vádlott apja, aki az ítélethozatalkor még életben volt, nyugalmazott '48-as honvéd, illetve hogy ő maga – amellet, hogy székely eredetű – nem látta szívesen a román megszállást, lehetőség szerint inkább kerülte az érintkezést a román katonákkal, a falu magyar és román lakosságával pedig egyaránt tisztességesen viselkedett. A fenyegetéssel kapcsolatos vádak között még szerepelt, hogy a vádlott azt mondta, ha a román uralom végleges lesz, valószínűleg betiltják a magyar vallást és a magyar nyelv használatát, a románok pedig 20 holdnyi birtokot kapnak majd a lakóhelyükhöz közeli földekből. E vádpontban végül szintén nem találták bűnösnek a férfit: a törvényszék azt állapította meg, hogy Ruzsa nem saját véleményeként vagy fenyegetésként hangoztatott ilyesmit, hanem csak azt adta tovább, amit a román katonáktól hallott.

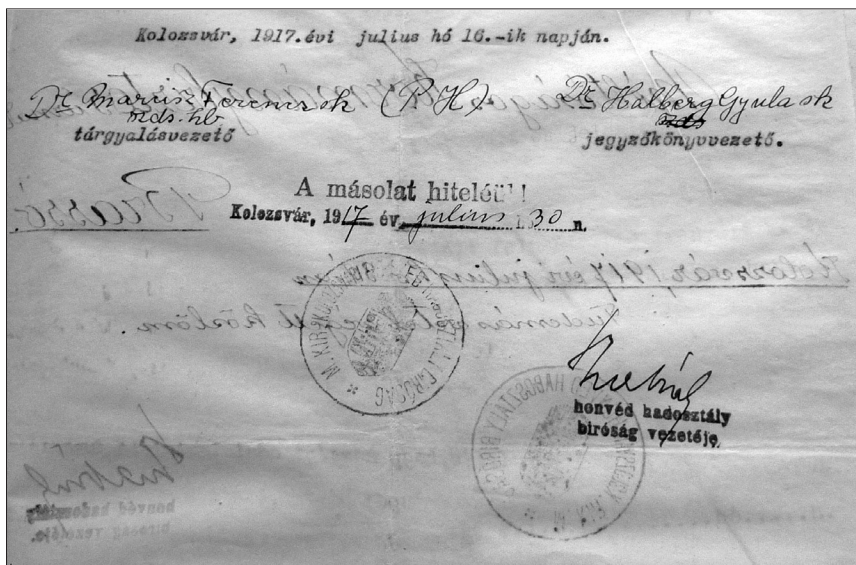
Amint a fentebbi esetekből is látható, a törvényszék a bírói tisztség elvállalását önmagában nem tekintette az ellenséggel való együttműködésnek (korabeli szóhasználat: az ellenséggel való egyetértésbe bocsátkozásnak), és ez több esetben szó szerint is megfogalmazásra került: „Az ellenség által megszállt területen akár rendőri, akár közbiztonsági szolgálatnak szervezése nemcsak az ellenségnek érdeke – olvasható például Ruzsa felmentésének indoklásában –, hanem a saját állampolgáraink személyi és vagyoni érdekében tett szükségszerű intézkedés. Ehhez képest az ily szolgálatra való vállalkozás magában véve még nem lehet hátránya a saját haderőnknek, sem előnye az ellenségnek.” Azokat a személyeket tehát, akik önként vagy kényszerből vállaltak bírói tiszteket, de működésük során a román hadsereg utasításainak végrehajtása mellett a helyi lakosságra is igyekeztek

tekintettel lenni, a bíróság többnyire felmentette az ellenük felhozott vádak alól.

Égészen más volt a helyzet akkor, ha egy előjáró a kapott utasítások végrehajtásán túlmenően is segítette a megszállókat. Kilyénben például Katona János – egy református vallású, 68 éves asztalos – önként vállalta el a bírói hivatalt, majd házról házra vezetve a román katonákat maga is részt vett az általuk elkövetett fosztogatásokban. A férfi egyéb módon is kinyilvánította a megszállók iránti hűségét: a románok részére zászlót varratott, saját házára is kitűzött egyet, a kapujára pedig a neve és román bírói címe mellé kiírta: „Éljen Románia!” Tevékenysége nem korlátozódott csupán szimbolikus gesztusokra: a megszállás végén figyelmeztette a román csendőröket az osztrák–magyar csapatok közeledtére, és abban is segített nekik, hogy elmeneküljenek. Katona tevékenységére tökéletesen ráillett a vádbeli megfogalmazás, ugyanis ő valóban tett azért, hogy az ellenségre előny, az osztrák–magyar haderőre pedig hátrány háramoljék. Büntetésként 15 év börtönre ítélték.

Majláth János 61 éves illyefalvi lakos ellen majdnem ugyanazon vádpontok alapján indítottak eljárást, amelyekben Katonát bűnösnek találták: azt hozták fel ellene, hogy az ellenséggel egyetértésbe bocsátkozva községi előjárói tisztet vállalt, a román katonák társaságában a község marhaállományának összeírása céljából házról házra járt, és hogy a falu kisbírójaként román nemzeti színű karszalagot viselt. A férfi saját állítása szerint azért viselte az említett karszalagot, mert úgy vélte, a román hadsereg által kinevezett előjárói minőségében hatékonyabban léphet fel falustársai védelmében, vagy ahogyan a felmentés indoklásában megfogalmazták: „a karszalag viselésével a lakosság érdekeit kívánta biztosítani az oláh csapatok garázdálkodása ellen.” Majláthot végül felmentették, ebben azonban az is szerepet játszott, hogy az ellene felhozott egyéb vádak is megalapozatlannak bizonyultak. Esete azért különösen tanulságos, mert megmutatja, hogy a Kolozsvári Honvéd Hadosztálybíróság a román nemzeti szimbólumok használatát nem feltétlenül tekintette büntetendő cselekedetnek.¹⁶

16 Az ügy másik érdekessége, hogy a férfi egyes iratokban reformátusként, másokban görögkeleti vallásúként szerepel.

Aláírások és pecséték Majláth János ítéletén
(Kovácsna Megyei Állami Levéltár, Sepsiszentgyörgy)

Az áttekintett forrásokban két olyan eset is szerepel, amely során a hatóságoknak aktív vagy nyugalmazott állami alkalmazott ellen kellett eljárnia. A vádlottak egyike, az árapataki Cincereán György Romániába távozott. A másik egy 65 éves, özvegy, református vallású, sepsiszentgyörgyi férfi volt, akit Demeter Jánosnak hívtak; ő nyugalomba vonulása előtt pénzügyőri fővigyázóként dolgozott. Demeter bűne mindössze annyi volt, hogy 1916 szeptemberének valamelyik napján egy háromtagú járőrt önként Veres Mihályné házához vezetett, bemászott a kerítésen, kinyitotta a kaput és segítette a katonáknak összefogdosni az asszony tyúkjait. A férfit ezért egy év kilenc hónapi börtönrre ítélték, és nyugdíját is elvesztette. Tekintve, hogy mindössze néhány tyúkról és egy egyszeri esetről volt szó, az ítélet indokolatlanul súlyosnak tűnhet, valószínű azonban, hogy büntetés kiszabásánál Demeter státusát is súlyosbító körülménynek tekintették. A férfi még a bíróság döntése előtt elhalálozott, és így már nem fellebbezhette meg az ítéletet.

Az állami alkalmazottakon kívül azok a katonaköteles korú férfiak is kötelességmulasztást követtek el, akik az ellenség jövetelének hírére nem menekültek el, illetve nem vonultak be alakulatukhoz. Mintegy három ilyen esetet ismerünk: Bajkó Ferenc kézdisárfalvi felmentett katonáét, illetve Málnási Zsigmond ikafalvi és Boksa Illés előpataki (ugyancsak felmentett) népfelkelőét. Bajkó be nem vonulásának körülményei nem tisztázottak (bár egyéb tevékenységéről meglehetősen sokat tudunk), a másik két férfira vonatkozóan azonban részletes adatokkal rendelkezünk.

Málnási Zsigmond története némileg a Demeter Jánoséra emlékeztet, ugyanis a férfi ahelyett, hogy póttestéhez bevonult volna, otthon maradt, majd 1916. augusztus 31-én éjfélkor egy kisebb ellenséges csapatot Mátis Géza ikafalvi lakos házához vezetett. Mivel a kaput zárva találták, Málnási átmászott rajta, kinyitotta azt, és Mátist felkeltve a román katonáknak vacsorát adatott. Az ellene folytatott vizsgálat során kiderült, hogy Málnási azért nem menekülhetett el, mert a kézdivásárhelyi főszolgabírótól megbízást kapott, hogy előbb vigye szét Ikafalva és Futásfalva községekbe a kiürítési rendeleteket. Ezt teljesítette éppen, mikor az ikafalvi erdőben egy 15 tagú román járőrrel találkozott, akik arra kényszerítették, vezesse őket Ikafalvára, lehetőleg olyan helyre, ahol ehetnek valamit. Így került Málnási az ellenséges katonákkal nagybátyja, Mátis Géza házához, ahol azok végül szabadon engedték. Mivel több tanú is igazolta, hogy a férfi menekülésre szólította fel őket, mások pedig azt vallották, hogy az ellenséges katonákkal nem volt bizalmas viszonyban, sőt alig várta, hogy megszabadulhasson tőlük, Málnásit végül már azelőtt szabadlábra helyezték, hogy a bíróság felmentette volna.

A másik népfelkelő, aki nem jelentkezett csapattesténél, az előpataki lakhelyű, 45 éves Boksa Illés volt. A görögkeleti vallású, nő, földművelésből élő férfi azzal védekezett, hogy a bevonulási parancs kihirdetése után ő útnak is indult, végül azonban mégis hazatért, mert úgy hallotta, a környékbeli hidakat felrobbantották, és emiatt azt gondolta, úgyse jutna túl Köpecen. Amint a későbbiekben kiderült, ezt az információt mégsem egy főhadnagy és egy őrmester közölte vele, ahogyan ő eredetileg állította, hanem a közeli Hidvég lakóitól hallotta; ezért a bíróság úgy ítélte, ha kellő buzgóságot fejtett volna ki, jelentkezése során legyőzhetetlen akadályok nem merültek volna fel.

Enyhítő körülményként azonban figyelembe vették az akkori zürzavaros állapotokat, a vádlott hiányos neveltetését (ehhez bővebb magyarázatot nem fűztek) és azt, is, hogy a férfi, ha késve is, de végül mégis bevonult a számára kijelölt alakulathoz. Boksa, akinek hat gyermeke volt, végül egy hónapnyi súlyos börtönbüntetést kapott. Az enyhének számító büntetést az indoklásban a következőképpen magyarázták: „nehogy a vádlott ártatlan családjá a börtönbüntetésnek a törvényben meghatározott tartalma folytán megélhetésében érzékeny kárt szenvedjen.”

EGYÜTTMŰKÖDŐK ÉS FOSZTOGATÓK

Természetesen a megszállás ideje alatt nem kizárólag csak azok működtek együtt a román katonákkal, akik valamiféle hivatalt töltöttek be: voltak olyanok is, akik teljesen önként csapódtak hozzájuk. Ezek az emberek többnyire a helyi társadalom alsóbb rétegeiből kerültek ki. Nagy Szabolcs úgy véli, hogy a menekülés következtében számos településen ők kerültek túlsúlyba, rajtuk kívül ugyanis csak az öregek és a betegek, illetve azok maradtak otthon, akik a vagyonukat féltették vagy kötelességtudatból döntöttek a maradás mellett. E deklasszálódott elemek Nagy vélekedése szerint gyakran vetemedtek elmenekült szomszédjaik hátrahagyott javainak fosztogatására.¹⁷

A Sepsikőröspatakon lakó, 36 éves, református vallású, napszámosként dolgozó Bálint Juliannát, Sonka Dávid özvegyét például azzal vádolták meg a magyar adminisztráció visszatérését követően, hogy a fosztogató román katonákat házról házra vezette, velük együtt részegen járt-kelt, illetve hogy Kovesán Irimie szeszraktárából, amit a katonák törtek fel, nagyobb mennyiségű szeszt lopott. A vádak szerint az asszony tevékenysége nem korlátozódott a kezdeti zürzavaros időszakra: a későbbiek során állítólag számos baromfit szedett össze a faluból a katonák részére, a román csendőrök pedig állandóan nála tartózkodtak, és többen állították, hogy az egyik falubeli, Ilyés Péter elfogása és megveretése miatt is ő volt a felelős. A tárgyalás során az asszony konokul tagadott. Végül Ilyés vallomását a bíróság ingadozónak és a többi vallomással ellentmondónak találta, a további tanúkról pedig kiderült, hogy az általuk elmondottakat tulajdonképpen csak a faluban

¹⁷ Nagy Szabolcs: i. m. 137. p.

keringő ellenőrizetlen szóbeszédre alapozzák, ők maguk semmit se láttak személyesen. Az özvegyet – ha bűnös volt, ha nem – végül felmentették.

Bálint Julianna esetéhez meglehetősen hasonlóan alakult a kézdisárfalvi Bajkó Ferenc ügye is. A férfi, mint már volt róla szó, fölmentett katonaként a hatósági rendelkezés dacára sem menekült el az ellenség elől, illetve nem vonult be csapattestéhez. Ehelyett, derül ki a forrásokból, a Kézdisárfalvát megszállva tartó katonákkal muzsikaszó és bor mellett állandóan mulatott és folyton zaklatta a falubeli nőket, hogy feküdjenek le a románokkal, ellenkező esetben azok lelövik őket. Bajkót azzal is megvádolták, hogy a román katonákkal közösen több boltot is kifosztottak – a dokumentumokban Klein Hermánné bolt- és pincehelyiségéről, a kézdisárfalvi községi hitelszövetkezetről és a kézdivásárhelyi Nagy Ferenc-féle malom pincéjéről történik említés –, illetve hogy az otthon maradottakat az elmenekültek ingóságainak az eltulajdonítására biztatta.

További tevékenysége fényt vet a megszállás egy másik aspektusára is: úgy tűnik, hogy a román katonák már a községben való tartózkodásuk ideje alatt is a helyieket vették igénybe a különféle szállítások lebonyolítására. Az ehhez szükséges fogatokat a vád szerint szintén Bajkó szerezte számukra, aki az erőszaktól sem riadt vissza, hogy az embereket a nem túl kívánatos feladat vállalására rávegye. Mikor végül a román csapatoknak ki kellett üríteniük Háromszéket, az általa kirendelt fuvarosok közül többet magukkal hurcoltak. A magyar hatóságok visszatérését követően mindezek miatt eljárás indult a férfi ellen, erről azonban alig tudunk valamit; a fennmaradt dokumentumokból mindössze annyi derül ki, hogy vizsgálati fogságát 1917. március 3-án megszüntették.

A sepsibodoki Sinka Györgyöt és feleségét, illetve Hegyi Ferencet ugyancsak azzal vádolták, hogy az ellenséges megszállás feletti örömknek hangosan is kifejezést adtak, és hogy a román katonákkal, akiknek önként süttöttek-föztek, együtt raboltak. Hegyi ellen ezen felül az is felmerült, hogy folyamatos fenyegetőzésével két magyar érzelmű falustársát is állandó rettegésben tartotta. Az ellenük felhozott vádak ellenére a főszolgabíró mindhármukat megbízhatónak minősítette.

Az áttekintett források alapján az előbbieknél részletesebben rekonstruálható a Kocskodár házaspár, valamint Bacsó Mária esete. Az 57

éves, kisborosnyó-nagypataki lakhelyű, görögkeleti vallású Kocskodár György és felesége, született Gánya Dominika ellen 1916 novemberében emeltek vádat. A Kocskodárok már a megszállás kezdetén a román katonákhoz szegődtek: a férfiről feljegyezték, hogy Kisborosnyó megszállásakor nyilvánosan éltette Nagyromániát, gyalázta Magyarországot, és trágár kifejezéseket használva szidalmazta a magyar királyt. Tetteit feltehetően nem kizárólag a magyarok gyűlölete vagy a román hadsereg bevonulása felett érzett öröme vezérelte: sokkal inkább úgy tűnik, egyszerűen ráértett, hogy a román katonákhoz csapódva büntetlenül kihasználhatja a faluban uralkodó zűrzavaros állapotokat. Ezt látszik megerősíteni, hogy a férfi – és valószínűleg a felesége is – részt vett a község boltjainak feltörésében, emellett pedig a román katonákat magyar, feltehetően elmenekült falubeliek lakására vezette, hogy aztán közösen fosszák ki ezeket. Kocskodárék tevékenysége nem korlátozódott Kisborosnyóra; a fosztogatások egyes szomszédos községekre is kiterjedtek, a lopott holmit pedig a házaspár kisborosnyói lakásán halmozták fel. A felelősségre vonás során a férfival együtt feleségét is letartóztatták; őt csak azzal vádolták, hogy a megszállókkal szívesen érintkezett, illetve hogy valószínűleg felbujtott egy román katonát, hogy egy falubeli asszonyt megverjen.

A Kolozsvári Honvéd Hadosztálybíróság Kocskodár Györgyöt 12, nejét 3 évi börtönbüntetésre ítélte, az ítélet végrehajtásából azonban semmi se lett. Kocskodár 1917. május 13-án, még a vizsgálati fogság ideje alatt elhalálozott, az asszony pedig megfellebbezte az ítéletet. A magyar királyi legfelsőbb honvédtörvényszék – tekintettel, hogy Kocskodárné tetteiből az ellenségre előny, az osztrák–magyar haderőre pedig hátrány nem származott – végül a felmentés mellett döntött. Az ügy ezzel azonban még nem ért véget: a Belügyminisztérium a helyi hatóságok javaslatára 1917. október 15-én úgy rendelkezett, hogy Kocskodárnét Vácra kell internálni. Az erre vonatkozó irat bosszúálló természetű, „bűnözésre nagy hajlandósággal bíró és erkölcstelen múltú” nőként jellemezte az asszonyt, aki az „az invázió alatt a vidéken annyit lopott és az oláh katonákkal összebarátkozva úgy viselkedett az itthon maradottakkal szemben, hogy nevezett személyének az épségére is előnyösebb, ha Kisborosnyótól távol lesz.”

Ugyancsak Vácra internálták a pákói lakhelyű Bacsó Máriát is. Az asszony, aki a romániai Buzăuban született, a tárgyalt időszakban 26

éves volt, vadházasságban élt a szintén pákói illetőségű Kádár Gergelyvel, és többnyire napszámosként dolgozott. Az ellene felhozott vádak szerint önként vállalta, hogy főz a román tisztekre, mi több, a katonákkal is erkölcstelen életet folytatott, ám a tárgyalás során kihallgatott tanúk azt vallották, tulajdonképpen egy másik asszony kérte meg, hogy segítsen a főzésnél, ugyanis csak ő tudott a román tisztekkel beszélni. Úgy tűnik, a velük való kapcsolatát a későbbiek során saját céljai elérése érdekében is felhasználta: két falubeli férfi is állította, hogy azzal fenyegetőzött, lelöveti őket, hacsak őt és a nála beszállásolt román katonát el nem viszik Sepsiszentgyörgyre, illetve Nagyborosnyóra. Az asszony azonban ugyanakkor azt is elintézte, hogy a katonán kívül egy falubeli asszonyt is magukkal vigyenek, aki a románok által korábban elvitt lovait szerette volna visszaszerezni.

Feltételezhető, hogy a román csapatok kivonulásakor megfordult Bacsó Mária fejében, velük együtt ő maga is Romániába távozik, lakása kulcsát ugyanis azzal a kijelentéssel adta át a vele vadházasságban élő Kádár Gergely unokahúgának, Kádár Pólinak, hogy amennyiben nem térne vissza, minden, ami a lakásban található, legyen az övé. Végül mindössze egyetlen napot volt távol, azonban időközben a bíró már elvette Kádár Pólitól a kulcsot. Mikor ezt az asszony megtudta, felháborodásában azt kiabálta, hogy a bíró nem fog nyugodtan aludni, mert a román katonákkal felgyújtatja a falut, egy másik alkalommal pedig azt mondta, Isten a magyar nemzetet úgy pusztítsa ki, hogy a legkisebb ivadéka se maradjon meg. Bár e kijelentésekről két tanú is beszámolt – Kádár Gergely fivérééről és unokahúgáról van szó –, végül semmilyen módon nem befolyásolták a tárgyalás végkimenetelét. A bíróság az asszony átkozódásában, amit „felgerjedésből eredő heves indulatban mondott és súlyosabb következményekkel nem járó” tettnek minősítették, nem látott büntetendő cselekményt. Bacsó Máriát 1917. május 9-én szabadlábra helyezték, a későbbiek során azonban az a döntés született vele kapcsolatban, hogy megbízhatatlansága, illetve államellenes és magyargyűlölő érzelmei miatt lakóhelyéről, ami a harcponalhoz közel esik, internálni kell. Annak ellenére, hogy a kovásznai főszolgabíró 1917. szeptember 27-én még azt tudatta a főispánnal, hogy az asszony magaviselete nem kifogásolható, ezért kivételes rendőri intézkedésre vele kapcsolatban szükség nincsen, októberben mégis

megérkezett az utasítás, amely Kocskodárné mellett Bacsó Mária internálásáról is rendelkezett.

Ettől kezdve a két asszony sorsa egészen másként alakult. Kocskodárnét Paskán Vazul csendőr és Demeter Antal népfőlkelő kíséretében november 4-én, délelőtt 10 órakor indították útnak Vác felé, azonban végül mindössze Brassóig értek vele. Itt feltehetően várniuk kellett az átszállásra, és az asszony – az állomási tolongást kihasználva – 2 és 3 óra között egy alkalmas pillanatban megszökött kísérőitől. Egy 1918. január 21-i keltezésű jelentésből tudjuk, hogy két hónappal később még mindig nem sikerült a nyomára bukkanni.

Bacsó Mária internálása ezzel szemben sikerrel járt. Úgy tűnik azonban, Kocskodárnéval ellentétben ő meglehetősen népszerűségnek örvendhetett falustársai körében, azok ugyanis 1918. november 24-én a következő folyamodvánnyal fordultak a hatóságokhoz:

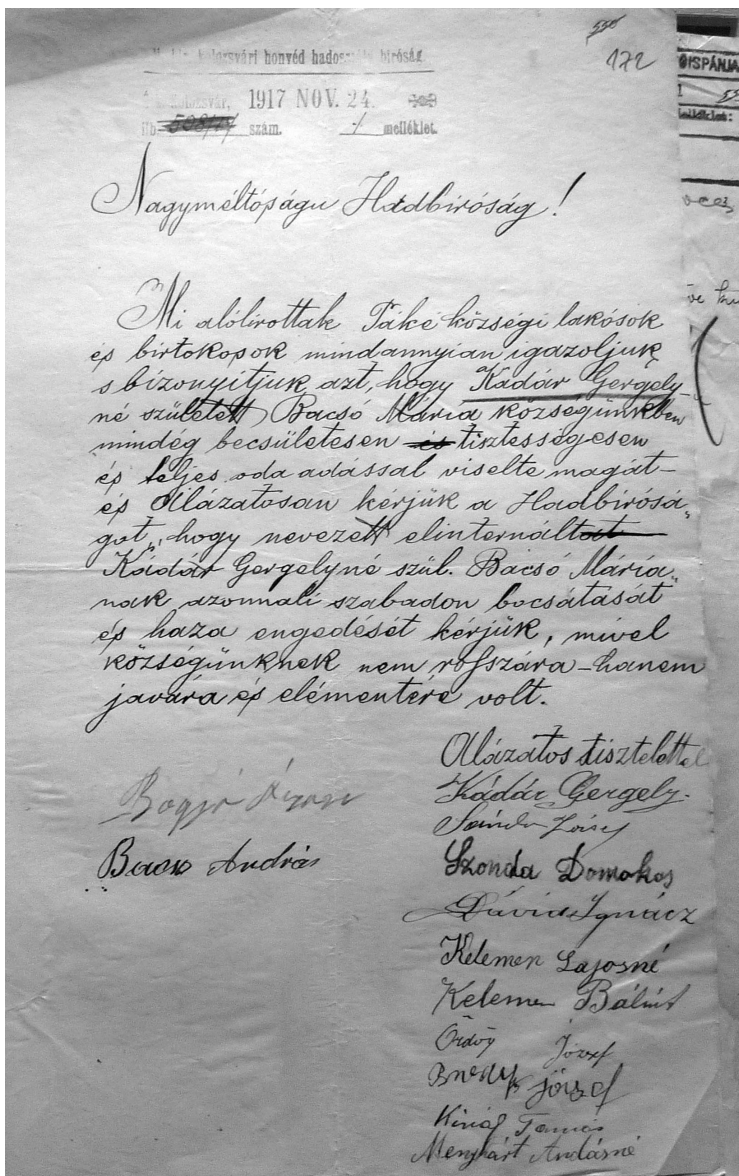
„Mi alulírottak Páké községi lakosok és birtokosok mindannyian igazoljuk s bizonyítjuk hogy Kádár Gergelyné született Bacsó Mária községünkben mindig becsületesen és tisztességesen és teljes odaadással viselte magát... [ezért] nevezett elinternált Kádár Gergelyné szül. Bacsó Máriának azonnali szabadon bocsátását és haza engedését kérjük, mivel községünknek nem rosszára, hanem javára és élémentére volt.”

A kérést több mint tízen írták alá. Hogy segített-e végül Bacsó Márián, nem tudni: az asszony további sorsára vonatkozóan az átvizsgált forrásokban nincs adat.

HÁROMSZÉKI ROMÁNOK ÉS A ROMÁN HADSEREG

A magyarokkal és a szászokkal ellentétben, akik nagy számban menekültek el a román támadás hírére, 1916 augusztusában és szeptemberében az erdélyi románok egy része örömmel fogadta a bevonuló román csapatokat. 1916 októberében megfordult a helyzet: míg a magyarok és a szászok felszabadítókként ünnepelték a győztes német és osztrák–magyar katonákat, számos erdélyi román hagyta el otthonát, hogy a román hadsereggel tartva Romániában találjon menedéket. Így döntött két árapataki lakos, Soflek Konstantin és Cincereán¹⁸ György is, akiket a magyar adminisztráció visszatérte után

18 Feltehetően a Țințărean név magyar helyesírás szerinti változata.

Bacsó Mária internálásának megszüntetése érdekében írt kérelem
 (Kovácsna Megyei Állami Levéltár, Sepsiszentgyörgy)

azzal vádoltak meg, hogy 1916. szeptember 6-án több társukkal az árapataki román templom mellett egybegyűlve, egyházi lobogók alatt, Nagyromániát éltetve fogadták a községbe bevonuló román csapatokat. Emellett azt is állították a két férfiről, hogy Brendus György községi bíró házában titkos tanácskozást folytattak a román katonákkal, és állítólag abban is szerepük volt, hogy visszavonuláskor a románok mintegy hat személyt – köztük a református lelkészt is – elhurcoltak a faluból.

Azonban nem mindenki menekült el azok közül, akik a román megszállás feletti örömüknek hangot adtak. A 19 éves, görögkeleti vallású Kuriczián Mariskáról például feljegyezték, hogy 1916. augusztus 28-án a Gelencére bevonuló román katonák elé ment, hogy őket üdvözölje, a későbbiekben pedig hamis híreket terjesztett a német, illetve az osztrák–magyar csapatok vereségéről és tömeges fogságba eséséről. Tettei – ha közvetve is – kimerítették az állam hadereje elleni bűntett fogalmát, ezért a bíróság tőle szokatlan szigorúságról tett tanúbizonyságot, és a letöltött háromhavi vizsgálati fogságon kívül még két év hat hónap börtönbüntetésre ítélte a lányt.

A legtöbb személynek – mintegy öt nőnek és négy férfinak, köztük a korábban már említett Boksa Illésnek – Előpatak lakói közül kellett bíróság elé állniuk. A fővádlott az 51 éves Axinta Linka Mária volt, aki több falubeli fiatalasszonyt rábeszél, hogy a közeli erdőből cserfagallyakat hozzanak; ezekből a gallyakból aztán a román katonák fogadására diadalkaput készítet, amelyen egy, a román királyi párt ábrázoló kép is elhelyezésre került. A kaput Kásás György, ifj. Czifra Máté és Boksa Illés állították fel Kukuj György háza előtt, Kukuj azonban a későbbiekben tagadta, hogy bármi köze lett volna a dologhoz. Ami Axinta Linka Máriát illeti, ő azzal védekezett, hogy Mamaliga János, illetve Szója Demeter lelkész utasítására cselekedett, és hogy őt az életkora miatt szemelték ki a feladatra. (Arra számítottak, hogyha a magyarok vissza is jönnének, az 51 éves asszonynak aligha lesz majd bántódása tettei miatt.)

A kilenc vádlott leginkább a kapu felállításának időpontját illetően keveredett ellentmondásba egymással: míg a nyomozás során ezt a román hadsereg megérkezése előttre tették, a tárgyaláson többen azt vallották, hogy tulajdonképpen kényszernek engedelmessé, a román katonák fenyegetései hatására állították fel a kaput. A vallomá-

sokban a katonák számát illetően is jelentős eltérések mutatkoztak: míg egyesek azt nyilatkozták, hogy a kapu felállításakor ugyan 20-30 katona volt a faluban, de az eseménynél egy sem volt jelen, egy nő ugyanabban az időpontban 10-12, egy másik pedig 2-3 katonát látott a kapunál.

A haditörvényszék végül hét vádlottat felmentett, és mivel Boksa Illésre – amint arról a korábbiakban szó esett – más vádpont miatt szabtak ki büntetést, a díszkapu állításáért tulajdonképpen csak Axinta Linka Máriát vonták felelősségre. Az ítélet a következőképpen hangzott: „Tekintettel arra, hogy azon tény, hogy díszkapu alatt léphetett az ellenség a községbe, az ellenségre felemelő tudatot eredményezhett, mert az itt levő fajrokonainak együttérzését mutathatta, és a szívélyes fogadtatás folytán felszabadítónak érezhették magukat a harcban álló ellenséges katonák, ami az ő harckészségüket növelhette, melynélfogva az ellenségre előny, a mi haderőnkre pedig hátrány háramolhatott, a bíróság... [a] vádlottat bűnösnek mondta ki...”

A nyakatekert indoklás mellett közérthetőbben is megfogalmazták az asszony bűnét: a Nagyrománia eszme fanatikus híveként a falu lakosságának hódolatát díszkapu állításával kívánta bemutatni az ellenségnek, ráadásul tette elkövetésébe másokat is bevont. Enyhítő körülményként többek között a vádlott feddhetetlen életét, elhanyagolt nevelését, hosszas romániai tartózkodását és a nyomasztó háborús helyzet hatását számították be, és a haditörvényszék – annak árán is meglehetősen józanságról téve tanúbizonyságot, hogy bizonyos fokig ellentmondott az eredeti indoklásnak – azt is leszögezte: a kapuállításból kimutatható hátrány az osztrák–magyar vagy a vele szövetséges haderőre nem származott. Axinta Linka Máriát végül mindezek figyelembevételével is 3 év börtönre ítélték.

A legsúlyosabb vád a román hadsereggel való együttműködés kapcsán a sósmezői Máté János ellen merült fel. A településen zajló összecsapások ideje alatt a férfi egy ellenséges járőrt a saját udvarán rejtett el, és a román katonák figyelmét egy osztrák–magyar járőrre is felhívta, akik korábban tőle kértek útbaigazítást. Ugyan a fennmaradt iratok nem részletezik a történeteket, annyi azonban kiderül belőlük, hogy valamiféle módon kiszolgáltatta a járőr tagjait az ellenségnek. A románok – előnyös helyzetüket kihasználva – két embert le is lőttek a járőr tagjai közülük, a többieket pedig szétugrasz-

tották. Máté ezt követően a harcok idejére elbújt magyarok rejtekhegyére vezette az ellenséges katonákat; az ott elfogott személyeket a román csapatok az Erdélyből való visszavonuláskor is magukkal hurcolták. A férfi tehát joggal tarthatott az osztrák–magyar katonai és civil hatóságok bosszújától. Nem is várta be a visszatérő magyar hatóságokat: inkább Romániában keresett menedéket.

Amint a fentebbi eset is példázza, bizonyos személyek csak úgy tudták elkerülni a felelősségre vonást, ha maguk is távoztak a visszavonuló román csapatokkal, azonban tudunk egyetlenegy olyan esetről is, amikor az eltávozottak közül valaki úgy döntött, hazatér korábban elhagyott lakóhelyére. A 20 éves, görögkeleti vallású, hídvégi illetőségű Buksa Mária, akit a magyar közigazgatás visszatérte után azzal vádoltak, hogy részt vett egy mulatságon, melyet a megszállás alatt a román tisztek rendeztek Köpecen, szintén a visszavonuló román katonákkal együtt hagyta el az akkori Magyarország területét. Utólag az asszony azt vallotta, hogy őt tulajdonképpen a férje és a testvére kényszerítették távozásra, miután előbb egy román tiszt, majd két katona is hívta őket, tartsanak velük. Így is tettek, és mivel a nő férje végül Romániában lelkészi állást kapott, mindaddig ott éltek, míg a férfi 1917. október 3-án meg nem halt. Az asszony ezt követően döntött úgy, hogy hazatér, ahol önként jelentkezett a hatóságoknál – vállalva a kockázatot, hogy eljárást indítanak ellene. Ez meg is történt. Védekezését, hogy kényszer hatása alatt cselekedett, a bíróság nem fogadta el, ugyanakkor azonban úgy ítélték, tettét nem az ellenséggel való rokonszenvezés, hanem mindössze az motiválta, hogy férjével együtt maradhasson. Ügyében végül éppen ezért nem is született elmarasztaló ítélet: „a vádlott cselekményéből hiányozván a büntett lényeges eleme – írták a döntés indoklásában –, őt a vád alól tényálladék hiányában fel kellett menteni”.

ÖSSZEGZÉS

A fentiekben az osztályozás kedvéért három csoportba soroltuk mindazokat a háromszékieket, akiknek az 1916-os román megszállást követően bíróság elé kellett állniuk, történetük azonban túlmutat egyéni sorsukon és szűkebb pátriájuk határain. A korszakkal foglalkozó magyar és román történetírás – ha nem teljesen ugyanazon szempontok szerint tárgyalja is az időszak eseményeit – egyetért abban, hogy

az 1916-os román megszállás az erdélyi magyar, román és szász társadalmat egyaránt felforgatta. A magyar történetírás főként azt hangsúlyozza, hogy a határmenti megyék lakosságának jelentős hányada elmenekült az előrenyomuló román csapatok elől. A menekülők – köztük a háromszékiek is – gyakran kényszerültek arra, hogy állataikat, járműveiket hátrahagyják a menekülés során, és minden esély megvolt arra is, hogy távollétükben elhagyott házaikat, gazdaságukat is kifosszák. Amint az áttekintett esetekből kiderül, nem volt irigylésre méltó az otthon maradottak helyzete sem: nekik leginkább a román hadsereg katonáitól kellett tartaniuk. Számukra – ha szerencsésük volt – a helyi magyarok közül újonnan kinevezett előljárók jelentettek valamiféle védelmet a fosztogatókkal szemben, akik részben szintén a helyi társadalom tagjai közül kerültek ki. A sors iróniája, hogy a magyar közigazgatás visszatérését követően ezek az előljárók is célkeresztbe kerültek, és katonai bíróság előtt kellett elszámolniuk azzal, ahogyan hivatalukat ellátták. Nagy Szabolcs úgy véli, hogy az ellenük – és más vádlottak ellen – lefolytatott eljárások messze megfeleltek a kor jogi garanciális elvárásainak,¹⁹ a fennmaradt beszámolók szerint azonban a felmentő ítélet sem volt mindig elegendő ahhoz, hogy elejét vegye a szóban elhangzó vádaskodásoknak. A román megszállás alatt kinevezett előljárók gyakran adnak hangot e fölött érzett keserűségüknek, különösen hogy e vádaskodások számos esetben a sajtó felé is utat találtak.

Bár más okok miatt, a magyar hatóságok visszatérése az erdélyi román társadalom számára is súlyos megrázkódtatást jelentett. Meglehetősen sokan döntöttek úgy a románok közül, hogy nem várják be a felelősségre vonást, és a visszavonuló román hadsereggel Romániába távoztak. Az otthon maradóknak, akárcsak a magyaroknak, gyakran bíróság elé kellett állniuk, és bármennyire jogszerűen is járt el a Kolozsvári Honvéd Hadosztálybíróság, főként azokat marasztalta el, akik valóban örömmel, felszabadítóként fogadták a román hadsereget és együttműködtek vele. Ilyen személyek – érthető módon – leginkább az erdélyi románok közül kerültek ki. Glenn E. Torrey amerikai történésznek köszönhetően tudjuk, hogy az említett bíróság összesen kilenc halálos ítéletet hozott, amelyeket ugyan nem hajtottak végre, de valamelyest tükrözi a visszatérő magyar adminisztráció intézkedései

19 Nagy Szabolcs: i. m. 145. p.

által kiváltott keserúséget, hogy a román forrásokból dolgozó Torrey is a hírhedt jelzöt fűzi az intézmény nevéhez.²⁰

Lehetne vitatkozni arról, hogy a fentebbi – jobbára egy-egy nemzeti történetíráshoz kötődő – megközelítések közül melyik felel meg inkább a szakszerű történetírással szemben támasztott követelményeknek, vagy, másként felvetve a problémát, bizonyára van létjogosultsága egy-egy adott narratíva kritikai újragondolásának, ugyanakkor azonban az 1916-os megszállás kérdésköre egészen más szempontok alapján is értelmezhető. Amint láthattuk, a korábban tárgyalt esetek jelentős hányadában szóba kerül a megszállás heteiben végbement fosztogatás, illetve esetenként a fosztogatás megakadályozására tett kísérletekről is tudomást szerezhettünk. Valamilyen szinten a korszakot tárgyaló szerzők is foglalkoztak a jelenséggel, alaposabb elemzésére azonban egyikük sem vállalkozott. Ezzel szemben Roger Mac Ginty úgy véli, hogy a fosztogatásnak nem annyira a közönséges lopáshoz van köze, hanem sokkal inkább a politikai erőszaknak egy olyan, nagymértékben helyzetfüggő formáját képviseli, ami különféle javak eltulajdonításával jár együtt, és amire mindig hullámokban, a fosztogatás jelenségén túlmutató erőszakos cselekmények közepette, esetleg valamely feszült helyzetben kerül sor. Ahhoz azonban, hogy ilyen események megtörténhessenek, fosztogatókra, eltulajdonítható javakra, visszatartó erő hiányára és megengedő szociokulturális környezetre is szükség van.

Mac Ginty szerint a fosztogatások elkövetői többnyire politikailag mozgósított személyek vagy olyan egyének, akik már eleve is kapcsolatban álltak valamiféle militáns csoporttal, ugyanakkor megtaláljuk közöttük a marginalizált társadalmi rétegek tagjait is. Fosztogatóvá válásukhoz az uralkodó politikai kontextus is nagyban hozzájárulhat – ez különösen olyan multietnikus társadalmakra igaz, amelyekben a különféle etnikai csoportok versenyben állnak egymással az erőforrások birtoklásáért –, a polarizálódást azonban csak bizonyos militáns csoportok jelenléte teszi legitimé.

Ahhoz, hogy bárki is fosztogatni kezdjen, nyilvánvalóan szükség van hozzáférhető javakra, illetve a visszatartó erő hiányára is. Ez utóbbi állapot akkor áll elő, ha a különböző állami hatóságok, rendfenntartó szervek valamilyen okból megszűnnek működni egy adott területen,

²⁰ Torrey: i. m. 124. p.

de az is előidézhetheti, ha a rendfenntartók – ahelyett, hogy valóban a rendet tartanák fenn – maguk is azonosulnak egyik vagy másik csoport célkitűzéseivel (az utóbbi főként megosztott társadalmakban szokott bekövetkezni). Végül meg kell említenünk a megengedő szociokulturális környezetet is: a fosztogatóknak – ha csak ideiglenesen is – osztozniuk kell abban a meggyőződésben, hogy tetteiknek van pozitív olvasata (az is elegendő, ha egy adott település lakóinak csak kis százaléka hiszi ezt). A négy tényező megléte még így is csak a megfelelő alkalom aktív kihasználása esetén vezet fosztogatáshoz (a megfelelő alkalmat azonban akár mesterséges módon is meg lehet teremteni). Mac Ginty a továbbiakban a fosztogatás különféle típusait is elkülöníti, leszögezve, hogy a fosztogatók motivációi meglehetősen sokrétűek lehetnek. Egyesek azért bocsátkoznak fosztogatásba, írja, hogy alapvető szükségleteiket kielégíthessék (különösen ha erre más lehetőségük nem adódik), ugyanakkor a fosztogatás lehet szimbolikus aktus is: ez esetben az eltulajdonított javak tulajdonképpen egy csoport vagy rendszer megtestesítői, eltulajdonításuk pedig a hatalomváltást jelképezi.²¹

Mac Ginty fosztogatás-elemzése tökéletesen alkalmas az 1916-os háromszéki román megszállás eseményeinek értelmezésére. Az augusztusi román támadás valóban polarizálta a multietnikus erdélyi társadalmat. A kiűrités és a tömeges menekülés következményeként megszűnt a visszatartó erő, ugyanakkor a menekültek elhagyott javai hozzáférhetővé váltak a fosztogatók számára. Az ellenséges támadásnak kitett megyéből visszavont magyar rendfenntartó szervek szerepét a román hadsereg ugyan átvette valamilyen módon, ám a románok nem a megszokott rendet kívánták fenntartani, hanem azzal a szándékkal érkeztek a térségbe, hogy a fennálló hatalmi és tulajdonviszonyokat radikálisan átrendezzék. Ezáltal – közvetve vagy közvetlenül – maguk is hozzájárultak a fosztogatás elharapózásához. Az 1916-os román uralom azonban végül meglehetősen rövid életűnek bizonyult, a magyar adminisztráció visszatértével pedig újra a régi normarendszer lépett érvénybe. A fentebb tárgyalt ügyek e visszarendeződés történetének egyik fejezeteként is értelmezhetők.

21 Roger Mac Ginty: Looting in the Context of Violent Conflict: A Conceptualisation and Typology [Az erőszakos konfliktus kontextusában előforduló fosztogatás. Értelmezés és tipológia]. *Third World Quarterly*, Vol. 25, No. 5 (2004). 857–870. p.

BIBLIOGRÁFIA

- Csóti Csaba: Az 1916. évi erdélyrészi háború és a Székelyföld. *Limes*, 2004. 61. sz. 51–66. p.
- Gidó Csaba: Udvarhely megye a nagy háború és az impériumváltás sodrában. In Orbán Zsolt (szerk.): *Székelyföld és a nagy háború. Tanulmánykötet az első világháború centenáriuma alkalmából*. Csíkszereda, 2018, Csíkszereda Kiadóhivatal.
- Glenn E. Torrey: *Románia în primul război mondial* [Románia az első világháborúban]. Bukarest, 2014, Meteor Publishing.
- Hajdu Tibor – Pollman Ferenc: *A régi Magyarország utolsó háborúja*. Budapest, 2014, Osiris Kiadó.
- Mac Ginty, Roger: Looting in the Context of Violent Conflict: A Conceptualisation and Typology [Az erőszakos konfliktus kontextusában előforduló fosztogatás. Értelmezés és tipológia]. *Third World Quarterly*, Vol. 25, No. 5 (2004). 857–870. p.
- Nagy Botond: Közigazgatás Háromszéken 1900–1930. In Orbán Zsolt (szerk.): *Székelyföld és a nagy háború. Tanulmánykötet az első világháború centenáriuma alkalmából*. Csíkszereda, 2018, Csíkszereda Kiadóhivatal.
- Nagy Szabolcs: Az 1916. évi román betörés háromszéki hatásai. In Nagy Szabolcs (szerk.): *Az ojtói csata 1917–2017*. Budapest, 2019, Zrínyi Kiadó.
- Nagybacsoni Nagy Vilmos: *A Románia elleni hadjárat 1916–1917. Erdély*. Budapest, 1923, M. Kir. Honvédelmi Ministerium.

Nyugati pályaudvar, 2006
(repszés, rézkarc, aquatinta)

Márk Attila

„JÓ(NAK) LENNI NEM DIVATOS DOLOG”

– Kromp József, árkosi falubíró emlékiratai –

Az árkosi unitárius egyházközség levéltári anyagának digitális megörökítése közben értékes kéziratcsomagra bukkantam. Az 1934-es évszámú, október 24-én iktatott iratkötegből egy „Tanúsítvány” címet viselő dokumentum, illetve két kézirat került elő, amelyek semmilyen módon nem kapcsolódtak az egyházközségi iratokhoz. A kéziratokat egyaránt fekete tintával írták és cérnával fűzték össze, méretük azonban nem azonos: az 170 x 190 mm méretű kézirat lapjait egy nyomtatott, vonalas füzetből vágták ki, a kisebb, kb. 110 x 115 mm méretű kézirat lapjai pedig egyszerű fehér írópapírból készültek. Az egyik Kromp József visszaemlékezésének bizonyult – őt az 1916-ban Erdélybe behatoló román hadsereg Árkoson falubírónak nevezte ki –, a másik szerzője – bár nincs aláírva – feltételezhetően Faluvégi András tanító lehetett, aki az események szemtanújaként, a falubíróként ért vádaskodásokkal szembeni védíratként írta meg a dokumentumot. A kéziratok jelentőségét tehát részben az adja, hogy olyan, a román betöréskor kinevezett tisztviselők írták őket, akiknek közvetlen rálátásuk volt a korabeli eseményekre, részben pedig az, hogy mindeddig meglehetősen kevés hasonló kézirat került elő. A 2019-ben megjelent, *„El a hontalanságba...” Az 1916-os román betörés az unitárius egyházi forrásokban* című kötetünk megírásához a román betörésről fellelhető más források mellett a Magyar Unitárius Egyház levéltárait kerestük fel, ahol a bemutatásra kerülő két kézírathoz hasonló dokumentumot, iratot nem is találtunk. Ezek a kéziratok tehát felbecsülhetetlen értéket képviselnek, különösen ha figyelembe vesszük, hogy számos új, az események résztvevőitől származó információt, részletet tartalmaznak az időszak árkosi történéseivel kapcsolatban.

De mi is történt Árkoson 1916 őszén? Erről több forrásból is tájékozódhatunk. Ádám Éva¹ *Hadak útján* című könyvében a követke-

1 Kamenyitzky Etelka (írói álnevén Ádám Éva), szül. 1875. aug. 20. Baróton, meghalt 1958-ban Kulcson. Haditudósító, tanító, író, lapszerkesztő.

zőket írja ezzel kapcsolatban: „Árkos községbe személyesen kimentem, Szentkereszthy báró főispánnal. A báró családja egyike a legősibb székely főúr családoknak. Az árkosi kastély nagyon megszenvedett. Kocsin megyünk át Sepsiszentgyörgyről és a báró megmutatja a fő oláh védelmi vonalat. A román származású báróné kastélyában, hol egykor Carmen Sylva is vendég volt, bosszúból is pusztított az ellenség és sok drága műkincs esett áldozatul. Josef Krompu adott ugyan nyugtát az elrekvirált dolgokról. Faluvéghy ny. tanító, ki a kastélyt őrizte, hiába kért kíméletet a 30 szép szobára. Elvitték a híres képeket is, román és magyar őseket, Floresko, Ghyka, Bibesco, Brancován, Vitéz Mihály mellett a székely ősök voltak a kastély díszei. Érdekes, hogy lövészárkok ásatása közben Szentegyháza dombja nevű határrészen az oláhok ráakadtak a régi falu kőtalapzatára.”²

A második forrás, a sepsiszentgyörgyi patikus, Balázsovich Sándor naplója, melyben a szerző többször ír az árkosi megszállásról. Augusztus 30-ával kapcsolatosan a következőket jegyezte meg: „Éjjel s hajnal felé tüzéség s katonaság vonult át Brassó felől Árkos felé.” Szeptember 2-ára vonatkozóan a következőket írja: „Faluvégi András árkosi tanító tízkor jött be, s a patika előtt megtelepedett. Azt hitte, hogy itt friss híreket fog hallani, de mi is tőle tudtuk meg a következő érdekes dolgokat: A báró, báróné³ és Marietta baroness este tízkor indultak el három fogattal, melyek közül egyet a báró hajtott, ebben ült neje és lánya.⁴ A másikon ült egy bölcsődei ápolónő egy hadiárúval, a harmadik kocsi pedig üresen követte őket Köröspatakig, hol gróf Kálnokynét s báró Mattenelt vitték magukkal Málnáson s a Hatod nevű hegyen át Udvarhely megyébe, Székelykeresztúrra. Az ezüst- és aranyneeműt hétfőn délután csomagolták be ládába, s küldték el előre ígás szekereken. A kastély kulcsait Faluvéginék adták át. Szerdán – csütörtökre virradólag – délután egy századnyi huszár érkezett Árkosra, s a tisztek a kastélyba szálltak meg, de este nem feküdtek a vendégszobákba, hanem a kertbe vitték ki a matracokat s ágyneműt, és hajnali négykor csendben elvonultak. Barcsay tiszthelyettesél

2 Ádám Éva: *Hadak útján – Az Olt partjától a Piváéig*. Budapest, 1936, Magyar Szépirodalmi Pártolók Egyesülete kiadása, 66. p.

3 Florescu Mária, Szentkereszty Béla felesége Ioan Florescunak, a román hadsereg tábornokának a lánya volt.

4 Szentkereszty Béla báró, a vármegye főispánja.

hallotta Faluvégi, hogy a román királlyal vasárnap este erőszakkal íratták alá a hadüzenetet, s aztán a királyt eltávolították az országból Magyarországon át.⁵ Továbbá Faluvégi egy csendőr őrmestertől, ki fogságából megszökött, hallotta, hogy az oláhok kedden este vonultak be Kézdivásárhelyre (körülbelül 4 század), s hogy senkit sem bántottak, s a parancsnok kijelentette, hogy nyugodtan végezze mindenki dolgát, mert ők nem rabolni és gyilkolni jöttek. Árkoson, Köröspatakon és Kálnokon is az otthon maradt csócselék rabol és rombol. Ugyanezt mondta egy-egy Málnásról bejött gazda is.”⁶

A harmadik és negyedik forrásunk az árközi unitárius egyházközség levéltárából származik. Az előbbi egy jegyzőkönyv, amelyet az Egyházi Képviselő Tanács 1626/1916. számú leiratára válaszul állítottak össze az árközi egyházközségben történt károk kapcsán:

Jegyzőkönyv

az árközi egyházközségben az oláh uralom alatt történt károkról az E[gyházi] K[épviselő] Tanács 1626–1916 eln[öki] számú intézkedése értelmében:

1. *A községben ellenség járt. Állandó tartózkodásuk a községen kívül volt, s csak időnként jártak be a községbe azért, amire szükségük volt.*

Az egyházközségnek kára annyiban történt, hogy a templomnak csatornával való ellátására beszerzett 359 k[orona] 28 [fillér] értékben horganyozott lemez Sepsiszentgyörgyön a bádogosnál elveszett, hová elkészítés végett volt beadva.

Lelkész az anyakönyveket, takarékpénztári könyveket és értékpapírokat magával vitte és ott Fekete Sándor kereskedőnél biztonságba helyezte s még most is ott vannak.

Az úrvacsorai szerelvényeket s az egyéb itthon maradt javakat Veress Sándor egyházi és harangozó, hiány nélkül megmentette, amiért a vizsgálószerk jegyzőkönyvileg is köszönetet mond neki.

2. *Lelkésznek ruházati és élelmi cikkekben s majorságban van nagyobb kára, mintegy 2400 k[orona] értékben.*

5 A hír Balázsovich későbbi megjegyzése szerint pletykának bizonyult.

6 Nagy Szabolcs: Az 1916-os román megszállás egy sepsiszentgyörgyi patikus szemével. In Kinda István (főszerk.): *Acta Siculica. A Székely Nemzeti Múzeum évkönyve*. Sepsiszentgyörgy, 2011, Székely Nemzeti Múzeum, 307–338. p.

3. Az énekvezérnek, Régeni Áronnak ruhaneműekben mintegy 600 k[orona] kára volt, ez azonban Kálnokon történt.

4. Az összes egyházi épületek sértetlenek.

5. A hívek közül úgy az elmenekülteknek, mind honn maradottaknak nagy és sok kára van. Különösen állatokban, gabonában, ruhaneműekben, gazdasági és házfelszerelésekben, majorságban stb. volt. A községben azonban gyűjtogatás nem történt s így a hívek épületei is épek.

6. Az egyházközség nagyobb harangját katonáink kellő időben elszállították, miről jegyzőkönyvet hagytak. A hadvezetőségnek a kicsi harang volt felajánlva. Értéke még nincs kifizetve.

7. A belsőemberek illetményeiket megkapták. A fizetés készpénzben és kevés kanonikában van itt.

Ezen jegyzőkönyv lezárattott és aláíratott.

Árkos, 1917. márc[ius] 8.⁷

A második forrásunk az árkosi részvénytársaság üzleti jelentése és zárszámadása az 1916-os üzletévről:

Az oláh betörés miatt augusztus 28-án üzletünket beszüntetve, értékeinket Budapesten a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál helyeztük őrzési letétbe. Üzleti könyveinket és irattárunkat – tekintettel, hogy a m[agyar] kir[ályi] államvasutak sem kolozsvári, sem nagyváradi állomása nem továbbította, kéntelenek voltunk internálási helyünkre Csorvás békésmegyei községbe cfirc[ra] 643 km. távolságra, székéren szállítani, ahol a községházában lettek elhelyezve.⁸

KROMP JÓZSEF

Az első kézirat szerzőjének neve több alakban is előfordul a fennmaradt forrásokban: a hivatalos iratokban leggyakrabban a Kromp formában szerepel, de helyenként Crompnak, Krompunak vagy Krumpnak is írják. Azt is tudjuk róla, hogy 1847. március 20-án született Naszódon (volt Naszód járás, jelenleg Beszterce-Naszód megye), Anton Kromp és Mimi Kromp (szül. Major) gyermekeként. Római katolikus vallású, pénzügyőri szemlésszékként dolgozott nyugdíjazásáig.

7 Árkosi Unitárius Egyházközség Levéltára, 1917. évi iratcsomó. Az iratcsomó lapjai számozatlanok.

8 Uo.

Az árkosi lakossá válása előtti időből kevés adat áll rendelkezésünkre, és ezek javarészt a sajtóból származnak. A kolozsvári *Magyar Polgár* 292. száma 1877-ben a török sebesültek javára tett adakozásról számol be; itt találkozunk először Kromp József nevével: „A török sebesültek részére Parajd községben történt gyűjtések s egy ugyanazon czélra tartott tánczvizalom eredményét van szerencsénk a mellékletben szíves továbbítás végett ide zárni 59 fr.o.é. összegben.”⁹ A bál alkalmával Kromp József – ekkor még parajdi lakos – 50 krajcárt adományozott. A következő adat tíz évvel későbbi, és az *Ellenzék* 1885. november 13-i számából származik. Amint az újság írja, Flóri József csík-gyimesi római katolikus lelkész, szíven viselve a magyar közművelődés sorsát,

a csík-gyimesi értelmiséget az EMKE támogatására szólította fel. Felhívására 15 forint 60 krajcár gyűlt össze az egyesület számára. Ezen alkalommal Kromp pénzügyőri fővigyázóként 50 krajcárt adományozott.¹⁰

A forrásokból az is kiderül, hogy emberünk 17 év, 3 hónap és 20 nap beszámítható szolgálati idő után 1902-ben, 55 éves korában vonult nyugdíjba. Tényleges szolgálatának utoljára élvezett beszámítható javadalmazása 1022 korona, járandósága pedig 920 korona volt.¹¹ Az árkosi állami nyilvántartásban 1910-ben özvegyként szerepel; arra vonatkozóan, hogy voltak-e gyermekei az első házasságából, nincs adat. Tudjuk viszont, hogy ugyanezen év október 27-én, 63

Kromp József egykori házában talált fénykép, amely feltehetően magáról Krompról készült

9 Adakozások a török sebesültek javára. *Magyar Polgár*, 1877. dec. 22.

10 *Ellenzék*, 1885. nov. 13.

11 A M. Kir. Állami Számvevőszék jelentése az 1902. évi zárszámadásról. Budapest, 1903, Nyomtatott a Magyar Királyi Állami Nyomdában.

évesen újra megnősült: az ugyancsak özvegy 55 éves Lázár Máriát vette el feleségül. A házasságkötésre az árkosi unitárius templomban került sor, az állami anyakönyvi kivonat tanúsága szerint a nász jegyzett tanúi Cserei Gyula és András Ferencz árkosi lakosok voltak.¹² A második feleség 1855. június 12-én született Árkoson, Lázár Sámuel és Ütő Mária gyermekeként, és először 1873-ban kötött házasságot. Férje, a görög-katolikus vallású, szintén árkosi Vánca Ilyés 1909-ben halt meg, a nő tehát alig egy évi özvegység után házasodott újra.¹³

Kromp és második felesége Árkoson, az akkori 249. házszám¹⁴ alatt levő ingatlanban lakott. Gyermeük nem volt; életük vége felé Vánca Mózeszt vették maguk mellé, aki utólag a házat is megörökölte. Az idős házaspár árkosi életével kapcsolatosan kevés adattal rendelkezünk, és tulajdonképpen ezek is az első világháborúhoz kapcsolódnak. A *Székely Nép* 1914. szeptember 12-i száma például arról ír, hogy az Árkoson tartott ún. Katona-nap alkalmával Kromp József és neje 1 koronát adományozott.¹⁵ Egy hónappal később, október 3-án Árkoson a hadsereg részére gyűjtöttek fehérneműt: Kromp Józsefné ezúttal egy párnahuzatot, egy lepedőt és másfél méter gyolcsot adott.¹⁶

A következő adataink már az 1916-os román megszállás idejéből valók. A kéziratok tanúsága szerint a Kromp házaspár a tulajdonukban lévő lakóházon kívül kevés megdolgozható mezőgazdasági területtel rendelkezett. A feleség a Vánca Ilyéssel való házassága idején csak 1 hold 92 négyzetöl szántót birtokolt, és igen valószínű, hogy vagyoni helyzete a Kromppal való egybekelés után sem változott jelentősen. Ezt látszik igazolni az a gabonavásárlási kérés, amelyet a férfi 1918-ban a helyi hatóságokhoz nyújtott be, és amelyben bevallja: „én gabona nélkül vagyok.” A kéziratból az is kiderül, hogy a családnak szekere sem volt – állítólag éppen ez volt az oka, hogy nem menekültek el a román betöréskor.

A román hadsereg Árkosra érkezése után (1916. szeptember 3.), a Szentkereszthy kastély kirablását követő napokban a román parancsnokság Kromp Józsefet nevezte ki falubírónak. Tevékenysége legfőképp

12 Az árkosi unitárius egyházközség esketési, keresztelési és temetési anyakönyve, 1909., lelt. sz. 43.

13 Árkosi Unitárius Egyházközség Levéltára, Családkönyv, 401. lapszám.

14 Jelenleg a 129. szám.

15 *Székely Nép*, 1914. szept. 12.

16 *Székely Nép*, 1914. okt. 3.

pen a falut birtokba vevő román alakulat és a helyi lakosság közötti kapcsolattartásra korlátozódott: mivel románul jól beszélt, ő fordította le a parancsnokság által kiadott rendeleteket, utasításokat, tájékoztatta ezekről a lakosságot, és szükség esetén tolmácsolt is nekik. A hatósági kinevezéséből adódó hatáskörét felhasználva leleményes (és a kéziratban részletesen leírt) cselekedeteivel többnyire sikeresen próbált meg segíteni falustársain, hogy megmentse őket a hadsereg garázdálkodásától, fosztogatásától, ugyanakkor igyekezett megkönnyíteni a falubeliek számára azt is, hogy Árkosról kijárhassanak. Bíróvá való kinevezése után felesége, Kromp Mária is számos esetben kiállt az árkosiak mellett: olyan esetekben, amikor Kromp József nem lehetett jelen, az asszony a hatóságoktól szerzett papírokkal több rendben meggátolta az árkosiak kirablását.

Nem világos, hogy Kromp falubírói tevékenysége pontosan mikor ért véget, valószínű azonban, hogy erre október 6-a után, a magyar hatóságok visszaérkezését követően kerülhetett sor. A világháború befejezését követően csak annyit tudunk a férfiről és házastársáról, hogy továbbra is Árkoson maradtak. Kettejük közül elsőként Kromp József hunyt el 1933. július 2-án, 86 éves korában. A halálesetről Dancs Mózes értesítette a hatóságokat. Felesége három évvel később, 1936. február 14-én, 80 évesen távozott az élők sorából. Halálát a család barátja, Bedőházi Bálint szomszédjuk jelentette be a faluházán. A házaspár az árkosi temetőben nyugszik: a temetőkert mellé átállított márvány sírkő¹⁷ felirata szerint Vánca Ilyést is Kromp Józseffel és Lázár Máriával egy sírba temették.

Napjainkban a faluban szinte senki nem emlékszik Krompékra, némi utánajárással azonban mégis sikerült róluk néhány visszaemlékezés-töredéket összegyűjteni. Barabás Vilmának köszönhetően kiderült, hol laktak, és a velük szomszédos Bedőházi családban is emlékeztek arra, hogy Kromp József családi barátként az egyik Bedőházi gyermek születésekor egy olyan nyomtatott képet adott ajándékba, amelynek keretét ő maga készítette. A kép a nagyszülők haláláig a házban függött, majd felvitték a padlásra, ahol meg is találtuk. Ince Lajos hosszú életű édesanyjától hallott információkat idézett fel Kromp Józseffel kapcsolatban, amelyek szerint a nyugalmazott szemlész rövid szakállt viselt,

17 A temetőrendezés 2012-ben történt. Lásd Szócsné Gazda Enikő: Falhoz állított múlt. *Háromszék*, 2012. nov. 2.

és mivel sokat járt fehér kabátban, a gyermekek így emlegették: „Itt megy a jóistenke fehér kabátorban!” Ugyancsak tőle tudni, hogy Kromp haját vágott, fogat húzott a faluban. Olyan fénykép, amely minden kétséget kizáróan őt és feleségét ábrázolná, minden eddigi próbálkozás ellenére sem került elő, azonban Koncz Ildikó, Krompék lakásának jelenlegi tulajdonosa talált a házban egy század eleji felvételt, amin egy férfi látható. Nem kizárt, hogy ez a kép Krompról készült – emiatt maradhatott a házban a lakás eladásakor –, de sajnos ez nem több, mint puszta feltételezés.

A KÉZIRATOK MEGÍRÁSÁNAK OKA ÉS KÖRÜLMÉNYEI

Miért születhettek meg e vallomások, amelyek a szöveg szerint 1918-ban vagy közvetlen utána keletkeztek? Árkos első világháborúra vonatkozó iratanyaga nem található meg a Román Állami Levéltár Kovászna megyei fiókjának anyagában – ez jelentősen meg is nehezíti a történetek megismerését –, itt őrzik viszont Háromszék vármegye alispánjának iratait, melyekben árkosi vonatkozású adatok is szerepelnek. A román megszállás befejezése és a román hadsereg Erdélyből való kivonulása után az újonnan kinevezett vezetőknek alispáni rendeletre egy 10 kérdésből álló kérdőívre kellett válaszolniuk a román megszállás idején történetekkel kapcsolatban. Íme a rendelet:

Felhívom, a legnagyobb körültekintéssel állapítsa meg és hozzám jelentse be, hogy:

1. A hatósága alá tartozó községben az oláh uralom alatt miféle említésre méltó esemény történt?

2. Fordultak-e elé erőszakoskodások, kínzások vagy ölési esetek és kikkel szembe?

3. Az ellenség kiket vitt magával mint kezeseket?

4. Az ellenség mennyi ideig tartotta egyik vagy másik községet (várost) megszállva?

5. Kik voltak az oláh előljárók? Ezek és az oláh papok, tanítók milyen magatartást tanúsítottak?

6. Ezek közül vagy a lakosság közül kik mentek el önként a visszavert oláh hadsereggel?

7. Milyen magatartást tanúsítottak különösen az oláh ajku lakosok?

8. Gabonában, egyéb terményekben és más ingóságban mekkora a kár?

9. Milyen magatartást tanusít a beszállásolt vagy a kivonuló katonaság a lakossággal és annak vagyonával szemben?

10. Ezek igénybe veszik-e a requirálásnál s' elszállásolásnál a hatóságokat?

Figyelmeztetem Címet, hogy a fenti adatok megállapításánál csakis a figyelmeztetemet vagy minden tekintetben megbízható egyének vallomását vegye figyelembe és jelentését ezeknek alapján tegye meg.

Sepsiszentgyörgy, 1916. X/28.

Az árkosi válaszlevelet, amely tulajdonképpen az ötödik forrásunk is, november 17-ére keltezték, és Barabás József bíró, illetve Fejér Károly jegyző írta alá:

Sz. 6/1916

Főszolgabíró úr!

4/1916 számú rendeletére tisztelettel jelentjük, hogy:

1. Árkos községben az oláh uralom alatt semmiféle említésre méltó esemény nem történt.

2. Erőszakoskodások, kínzások vagy ölési esetek nem fordultak elő.

3. Az ellenség kezeseket nem vitt magával.

4. Az ellenség a községet szeptember 3-tól október 6-ig tartotta megszállva.

5. Az oláh előljárók a következők voltak: Kromp József bírói, Hadházi Albert kisbírói, Kisgyörgy Ferencz, Tódor Lajos, Zoltán József és Bencze András esküdtek. A fent nevezett oláh előljárók közül Hadházi Albert és Kisgyörgy Ferencz az oláh katonákkal együtt rabolták és zsarolták a községi lakosságot, egyszóval az oláh katonák vezetői voltak. A többi előljárók kifogástalan magaviseletet tanúsítottak. Oláh pap és tanító a községben nincs.

6. A visszavert oláh hadsereggel önként senki sem távozott el.

7. Oláh ajkú lakos községünkben nincs.

8. Állatokban, gabonában, egyéb terményekben és más ingóságokban a kár 5-600.000 korona.

9. Az átvonuló katonaság fosztogatott és rabolt a községben.

10. Requirálás és elszállásolás Árkos községben még nem történt.

Árkos, 1916. november 14.¹⁸

18 A Román Nemzeti Levéltár Kovászna Megyei Osztálya, Fond. 9. Alispáni iratok, 841. á. 1916-34.

Feltehetően a már említett kéziratcsomagból előkerült tanúsítványt is azzal a céllal állíthatták ki, hogy tisztázza, Kromp József milyen magatartást tanúsított a román megszállás alatt:

Tanúsítvány

Melynek értelmében alolírtak lelkiismeretesen tanúsítjuk, hogy Crompt József, a román uralom alatt mint kinevezett bíró, mint lelkiismeretes magyar honpolgár viselkedett s magyar érzelmeiről minden ténykedéseiben jó magaviseletet tanúsított.

Kelt Árkoson, 1916 október hó 11-én

*Szotyori Nagy Károly (?)
Barabás Ferencz
Költő József*

*Faluvégi András
állami tanító
Tegző Sándor
R.p.*

*Bedőházi György, hogy 800 kor. tolem
fosztott a román katonák és vissza adatta
tanusítom hogy 800 kor visszaadatta
Székely Zsigmond
unitárius lelkész
Incze Károly
Nekem is meg mentet
a két lovaimat
Mihály József*

Mindkét hivatalos iratból az derül ki, hogy a román megszállók által választott falubíró nem szolgálta ki a román hatóságokat – vagy, hogy pontosabban fogalmazzunk: a helyiek érdekeit szem előtt tartva látta el a rábízott feladatot.

Mégis miért volt szükség akkor a kéziratok emlékirat megírására? A román hadsereg kiverése után az elmenekült, majd a megszállás végeztével visszatért lakosok részéről nem volt ritka az otthon maradtak irányába mutatott megvetés, bizalmatlanság. Gyakran gondolták, hogy amazok a románok kiszolgálóivá váltak („újrománok”

lettek), s tevékenyen részt vettek a fosztogatásokban. Nagyszámú feljelentés született az otthon maradtakkal szemben.¹⁹

Nem tudjuk, hogy Kromp József falubíró ellen milyen vádakot fogalmaztak meg hivatalosan, viszont a már idézett *Tanúsítvány*, mely az általunk bemutatott csomagban volt, arra utal, hogy Kromp Józsefnek mégis szüksége volt valamiféle igazoló iratra, amelyet hivatalos aláírásokkal is elláttak. A kéziratokból világosan kitűnik: a falubíró a magyar államhoz és az árkosi lakossághoz egyaránt lojális maradt, ugyanakkor azonban többször is szó esik arról, hogy az árkosiak hálátlanok voltak Kromp Józseffel szemben. A legsúlyosabb vád, amit ellene felhoztak, a román hatóságokkal való együttműködés volt. Ezt egy Régeni Áron nevű tanító – másodkézből kapott információk alapján – egy újságcikkben is megfogalmazta. A két kézirat valószínűleg éppen az említett vád cáfolataként született meg: az első spontán és érzelmekkel teli, a második egy tárgyilagosabban megszerkesztett, inkább a tényekre koncentráló írás. A fent említett újságcikk a *Pesti Hírlapban* jelent meg 1916. november 2-án *A felszabadult Háromszék* címmel. Szerzőjét, Régeni Áront, aki addig a kolozsvári unitárius kollégium tanítójaként működött, a Vallás- és Közoktatási miniszter 1916 nyarán az árkosi állami elemi iskola tanítójának nevezte ki.²⁰ Régeni október 10-én indult vonattal Kolozsvárról, hogy szülőfaluját, Kálnokot meglátogatva elfoglalja árkosi munkahelyét, és az utazás során szerzett tapasztalatait, valamint a szülőfalujában hallott híreket alkalmi tudósítóként közölte a *Pesti Hírlapban*. Végül a megszállás miatt nem sikerült befejeznie az utazást; visszatért Kolozsvárra, régi munkahelyére, és csak 1917-ben jutott el Árkosra, hogy betöltse a neki szánt állást. A Régeni által jegyzett újságcikkben megfogalmazott információk alaptalansága készíthette arra Kromp Józsefet, hogy visszaemlékezésének megírása által próbálja igazát bizonyítani.

De hadd lássuk, mi áll Régeni Áron tudósításában:

Megnyugtatók a tapasztalataim. Az a csapattest, mely a sepsi járást megszállotta, elég tisztességes ellenfél volt. Leszámítva az állandó zsarolást,

19 Nagy Szabolcs: Az 1916-os román megszállás egy sepsiszentgyörgyi patikus szemével. In Kinda István (főszerk.): *Acta Siculica. A Székely Nemzeti Múzeum évkönyve*. Sepsiszentgyörgy, 2011, Székely Nemzeti Múzeum, 307–338. p.

20 Tanítói kinevezések, áthelyezések. Az *Ujság*, 1916. aug. 2.

harácsolást, mely különösen ruházati cikkekre terjedt ki, kevés kárt okoztak. Kálnokon szept. 9-én jelentek meg először. Ekkor fogták el édesapámat a mezőn, de rövid vallatás után szabadon bocsátották s megfenyegették, hogy a községből ki ne lépjen, mert leszúrják. A község és környékének megszállása három hétre terjedt. A tábor Kőröspataktól Gidófalvára vezető törvényhatósági út két oldalán terjedt el, a katonák szabad ég alatt, sátrakban tanyáztak, a vezérkar az országút melletti „Garasos Korcsma”-ban volt. Parancsnokuk Anghelescu (colonel)²¹ őrnagy, segédtszije Ignat kapitány. Kálnokot magukénak tekintették. A község otthonrekedt lakosságát előkészítették az oláhosításra. Kihirdették, hogy nemsokára megérkezik az oláh tanító s kezdődik az oláh nevelés, oktatás. Előjáróságot neveztek ki. Főbíróvá – több környéki község szolgabírájává Krump József nyugalmazott csendőrt, árkosi lakost tették meg, községi bírónak (primár) egy előpataki oláh lakost rendeltek ki, Zoltán Sándor szövetkezeti üzletvezető lett a jegyző, s az előjáróságot kiegészítették hét esküdtel és pénztárnokkal. Egy őrmester intézkedett a kinevezések körül. A községi bírónak azonban állását nem foglalhatta el, Zoltán közbenjárására a magyar bírót, Bedő Lajost állásában meghagyták.²²

Zoltán jegyző szereplése különben is érdekes s a község érdekében jótékony volt. Fiatal korában Romániában járt s ott Anghelescu inasa s felesége szintén e család alkalmazottja volt. Találkoztak, s a régi ismeretség alapján a község lakosságát sok kártól és zaklatástól mentette meg. Mikor már az oláhok állandó zsarolása, harácsolása tűrhetetlenné lett, Zoltán jelentést tett Anghelescunak, aki szigorúan eltiltotta a rablást. A kapukra oláh címerrel ellátott figyelmeztetést szegeztek. A figyelmeztetés jótékony hatása volt. Mert míg azelőtt házunkat kilenc-tíz csapat öt-hat emberből állott, most megritkultak s a látogatók követelései is csökkentek. Azelőtt megtörtént, hogy nemcsak a fogasról, szekrényből rekviráltak ruhát, de az emberekről is lehúzták. Felkutatták a legelrejtettebb zugokat s minden könnyen mozdíthatót magukkal vittek. Ekkor hurcolták el az én otthon

21 A colonel tulajdonképpen ezredest jelent (a szerk. megjegyzése).

22 A Román Nemzeti Levéltárban őrzött alispáni iratcsomóban, a kálnoki jelentésben a következők állnak: „Az oláhok előjáróknak kineveztek: Zoltán Sándort jegyzőnek, Bedő Lajost meghagyták bírónak, Szász Lajost adószedő pénztárnoknak, Bedő Imrét II. bírónak, és esküdteknek pedig Téglás Bénéám, Dávid Mózes, Szabó Albertet, id. Mihály Andrást, Orbán Ferenczet, Bléga Miklóst, kik teljesen kifogástalan magaviseletet tanúsítottak, és amennyiben lehetett, a közbiztonságot is igyekeztek fenntartani. Az előjáróktól azonban hivatali esküt nem vettek be.” (Sz. 1987/1916)

maradt homijaimat is, köztük gyerekeim, feleségem cipőit, ruháit. Hogy mi szándékuk volt ezekkel, nem tudom.

A megszállás első heteiben a faluból kimozdulni nem volt szabad. Később megengedték, sőt megparancsolták a mezei munka végzését. Mezőre azonban csak igazolvány mellett mehettek, melyet 40 fillér ellenében bocsátottak a közönség rendelkezésére.

Hasonó engedélyre volt szükség akkor is, ha egyik vagy másik községbe ment valaki. [...] A korona értékét 75 fillérbe állapították meg. [...] Legtöbbet szenvedett Árkos Sepsiszentgyörgy közelében, kéz alatt volt s így állataiból sok jutott prédára. A báró Szenkereszthy kastély értékes felszerelését elhurcolták. Malmából a lisztkészletet felélték. A raktárban levő gabonakészlet egy részét az otthon maradottak hurcolták el. A kastély Faluvégi András tanítóra volt bízva. Ő végeztette az őszi betakarítás munkáját is. A sarjúkaszálás ellenőrzésére s a malomba levő kár megtekintésére indult egyik reggel a főmolnárral. De szerencsétlenségükre a réten elfogták a járőrök s a szentgyörgyi parancsnokság elé hurcolták mint kémeeket. A vallatásnál Faluvégi büszkén jelentette ki, hogy ő magyar állami tanító.

– Ah! Profeszor! – ordított felbőszülve a vallató tiszt s lovaglókorbácsával rávágott az önérzetes, hatvanéves tanítóra.

Szerencsére komolyabb bántódása nem történt, de a molnárt meztelenre vetkőztetve korbácsolták meg. Négy napig tartott a kínzó-vallatás, de mivel kém voltuk nem bizonyítható, végül szabadon bocsátották.

Nagy és megbecsülhetetlen munkát végzett az invázió keserű idején Székely Zsigmond unitárius lelkész. Családja elmenekült. Ő ott maradt Kálnokon; nem bírta elszakadni kicsiny fatornyos templomától, ahol oly hosszú éveken át hirdette Isten ígését, s ez idő alatt imádkozott, vigasztalt s mentett, amit menthetett: életet és vagyont. Sokat, nagyon sokat köszönhetnek az ősz szakállú, pátriárkaszerű papnak hívei. Bejárta szinte mindennap Kálnokot, Kőröspatakot és Árkost, bár élete állandóan veszélyben forgott. Istentiszteletet tartott mindhárom községben minden vasárnap. Harangjaink némák voltak, hívó szavuk nem csenghetett, tiltó parancsra elhallgattak. Nem szólították Isten színe elé a megpróbáltatás nehéz napjaiban a reszkető asszonyokat, gyermekeket és aggokat, s ott voltak mégis kellő időben valamennyien az Úr hajlékában. Midőn a gyáva ordas csapat orozva rátört, védte a híveit; pedig futhatott volna, mint a többiek, hiszen kincset, földet, sőt talán marhát és gabonát sem sokat hagyott

volna az ellenség kezén, de ott maradt egyedül az Úr nevével. Sanyargatásban része volt neki is.

*Katonás, határozott lépteiért, parancsolva felcsattanó hangjáért nem egyszer kellett a katonai dorgálást kiállnia, sőt az a veszély is fenyegette, hogy elfogják.*²³

A tudósítás szinte minden szereplője megjelenik a kéziratban is. Kromp József szomorúan sorolja fel az ellene felhozott igazságtalan vádakat, és gyakran pontosítja is a tudósításban leírtakat.

A már idézett *Tanúsvívány*, illetve a Nemzeti Levéltár Kovászna megyei kirendeltségén őrzött hivatalos iratok azt igazolják, hogy hivatalos vádemelés Kromp József ellen nem történt, az újságcikkben megfogalmazott vádak hamisak.

Az utód nélkül elhalt nyugalmazott szemlész és falubíró emléke mára már elenyészett, a fennmaradt kézirat azonban elevenné teszi Árkos község történelmének e rövid epizódját – egy olyan időszakot, mely egyre jobban feledésbe merül, hisz az akkori események szereplői már rég eltávoztak az élők sorából, írott visszaemlékezések pedig – amint a Kromp József-emlékirat története is bizonyítja – csak elvétve, véletlenszerűen bukkannak elő.

AZ ELSŐ KÉZIRAT

Egy-két héttel a menekülés előtt, a román futás előtt történt, hogy egy napon hívatott Faluvégi úr, hogy valami nagy tisztek hívatnak a Kastélyba. Odaérve látom, künn sok fegyveres [tartózkodik] feltűzött szuronnal az udvaron. Bementem a kastélyba, ott volt Faluvégi úr és 4 magas tiszt – a legmagasabb rangú volt altábornok –, mellettük egy-egy katona, kezükbe egy-egy ládikó. Bemutattam magamat. Azt felelte a nagy tiszt, örvendek, tessenek ott a Déványon leülni, illetve én és Faluvégi úr, leültetett parancsoló hangon, egy-egy cigarettát nyomta kezünkbe, parancsolva: gyűjtsunk rá... Ott ültünk és megnéztük, hogy rabolnak a tisztek. Fiókról fiókra menve rakták a katonaládikóba [amit találtak]; az mikor tele volt, kiment, szekerre rakták, visszajött, és így tovább. Képzeltető – [mert] penna nem írhatta le a szívem szorulását –, látván, hogy ezek a nagy tisztek saját kezüleg

23 Régeni Áron: A felszabadult Háromszék. *Pesti Hírlap*, 1916. nov. 2.

rabolnak, sőt, odahívtak szemtanúnak, roppant szomorú lettem. Egybe’ tetőzte a nagy aggodalomnak azon körülmény, [hogy] észrevettem, hogy Faluvégi úr kikel a béketúrésból, és nagyon féltem, hogyha legcsekélyebb ellenvetést tesz, határozottan foglyul ejtettek volna, és tudja Isten, mit történik velünk, mert 35 évig szubordinatio alatt szolgáltam, és képzeltem, ha [az ember] saját előljárójának mégpedig béke idejében ellenmondást mond a parancsának, [már az is] veszedelem. Hát még az ellenség magas rangú tisztjének, kinek mű annyi voltunk, mint egy légy a kezébe’, egy szoritás, és vége. Mindegyre súgtam neki, nehogy kikeljen, de nem lelte helyét, arra mérgesen kezdett fütyülni hangosan, *Isten áldd meg a magyart*. Azon rablás története után kimentünk a kastélyból. Ahogy az udvarra értünk, ott egy más három tiszttel találkoztunk, kik egy sepsiszentgyörgy[i] Kende nevű vezetése alatt, ki akkoriba’ Szt.györgyön a román uralom alatt [mint] bíró volt kinevezve – onnan a kastélyból vezette őket hozzám – [szóval] hallom, [hogy] követeltek ebédet. A nőm tojásrántott[át] csinál, azonban észrevették egy hólyag túrómat, elővették – egy 4 kilós volt –, összevagdalták, s amit enni nem tudtak, a szolgának odaadták, és azután ugyanazon szolga [vagy] tiszt pinczér[nek] odaadtak egy kancsót, menjen a pinczébe és hozzon bort. Volt 45 lit[er]. ribizliborom, és szerre mind megitták, azt fájlaltam...

Szándékom volt, ha már itt maradtunk benn a házba’, és ha ránk jönnek, lehető legnyájas’ szavakkal megkérem, ne bántsanak, mert jól tudtam, ha közükbe megyek és észreveszik, hogy románul beszélek, meg fognak hurczolni mindenfelé mint tolmács, stb. – amit jól tudtam, hogy nagyon fárasztó lesz reám nézve, mert sok fáradság, nem bírom ki. De az ellenség azt tekintetbe nem veendi – és nem veszi. [...] Történt, hogy Faluvégi tanító úr egy Végh András nevű árkosai embert utánom küldött, menjek a Méltóságos úr kastély[á]ba, mert egy magas rangú román tiszt ott van, legyen tolmács. Íme, szándékom, hogy itthon maradjak, meghíusult. Lementem. Ott volt egy, a bemutatása szerint Anghelesku Áron (románul Kolonél rangba’, altábornagy), ott volt Faluvégi úrral. Ott be volt törve egy ablak, mely tán egy katona [által okozott kár volt, aki] betörte. A tiszt meghagyta, hogy Faluvégi az ablakot szegeztesse be, hogy legyen látszata, ha netán új betörés történék. Megmagyaráztam a tisztnak, hogy az a kastély egy romániai Generál Floresku contesz leányáé. Arra azt mondotta, hogy jól ösmeri

és tudja, hogy a kastély tulajdonosa Generál Floreszku úr leánya, de ő intézkedni fog, hogy több betörés ne történjék. Ez nekem nagy öröm[öt] okozott; úgy[szintén] nőm kimondhatatlanul örvendett.

Onnan [a tiszt] kocsijára ültetett és parancsolt, hogy mutassam meg a Benkő úr házát, hogy lássam, mi történt ott. Így a faluba feljőve kérdezte, hogy van[nak] a betörések és lopások. Mondottam, hogy a katonák több gazdától elvitték a lovakat. Arra azt mondotta, vegyem azokat [...] jegyzetbe és adjam be utólagosan hozzá, annál is inkább, hogy fizetve nem lettek a lovak, melyeket elvittek, sem bont nem hagytak nekik, és adjam tudtul a lovak [elvittele miatt] károsultaknak, hogy délután legyenek a falu végén, ott várjanak rá, mindenki személyesen. Azt kihirdettem Barabás Ferencz által, ki éppen a kapujába állott, és ő is előadta, hogy lovait elvitték. Onnan bement Benkő úr házába. Ott bámult, látva, hogy szét van fosztva és kirabolva, széthordva. Mondotta, háborús idő, [de] miért távoztak hazul[ról], mert nem lett volna semmi bántódásuk. Onnan visszamentünk, a katonák[at] megvizsgálta: [...] tele volt Árkos, Köröspatak és a kálnoki szántó, és réteken letelepedve [is voltak]. Lemenve a Majorba ebédelt, és éngem leültetett künn egy farakásra.

Ebéd után ment tovább a katonákat megvizsgálni, egy kapitány is jött vele úgy egész a Múmalomig. Annak közelében talált négy katonát, üres zsákok[at] szorítottak a] hónyuk alá. Azoknak parancsolta, menjenek a malomhoz, ott várjanak rá. Azután elment egy tizenkét katonából álló, egy őrmester vezetése alatt lévő fegyveres katonákhoz, azokat a malomba rendelte. Azután mű is mentünk a malomhoz: [...] egy tiszt, ki[t] ebéd után a majorból felültetett – annak kíséretében s én mentünk a malomba. A malmot összerongált és elrontott állapotban találta, de arra nagyon is haragudott! Ezt mondotta: ha tudná, ki volt a tettes, rögtön főbe lövetné, mert a malom civil[nek] és katoná[nak] egyaránt hasznára van! Felolvasta a lisztkészlet[et], és 600 zsákot talált. Kijőve azon künnálló fegyveres katonáknak parancs[ot] adott, hogy ott állandóan őrizzék a malmot, és bárki menne arra, ha a jelszót nem adja, löje le! A négy zsákos katonákat lefektetett hasra és 25-25 botot mértett reájuk.

Onnan mentünk a kálnoki határon és szándéka volt Kálnokra menni. Már késő délután volt. Észrevette, hogy rosszul nézek ki; megkérdezte, hogy beteg vagyok-e? Arra azt feleltem, hogy ma csak egy kevés reggelit

ettem, és rosszul kezdtem lenni. Akkor visszahajtatott és a faluvégen, ahol a ló-károsultak rá várt[ak], talált egy fegyver nélküli katonát – azt jól megpáczázta. Ezután beszélt az emberekkel, ki[nek] mi kára van, azoknak némi vigasztaló szavak[at] mondott. Ott az emberek előtt ott volt Barabás Ferencz, Bedőházi Áron, Tegző Sándor, Tegző András és többen: ott elővett egy könyomatú és még egy nyomtatott rendelet[et], azokat nekem adta a feleknek kihirdetés végett. Ezek voltak román és magyar nyelven szerkesztve. Az egyik szólott [arról, hogy] miért távoztak ok nélkül a lakosok, azért történnek betörések, és hassunk oda, hogy a menekülteket hívjuk vissza, mert nem lesz bántódásuk, stb. A másik tartalmazott: kinek gabonafelesleg van, adna nekik, mert vagy pénzért, vagy elismervényt kapnak, mely[lyel] utólagosan megfizetve lesznek, stb. [és hogy a] kémkedéstől óvakodjék mindenki. Azt felolvastattam Faluvégi úr által [...]. Ez alkalommal kihirdette, hogy községi bíró vagyok! Ami kimondhatatlanul szomorított, tudván, hogy a katonák szeszélyének ki vagyok téve. [El]rendelte az írásbeli kinevezésemet, így hazabocsátott.

A nap szentülőbe közeledett, és én még egy fél pohár kávé, kenyér nélkül voltam. A következő nap beteg lettem az izgatottság és éhezés következtében. Azután eljött lóháton az említett kolonél Árkos községbe. Úgy látom, engemet akart felkeresni, mert reggel 9-10 óra felé jött a Geje felső részről, azután Hatházi a lova mellett kísért. Én kiléptem, alig ismertem, hogy ő lenne, csak nekem szólt [hogy] magát keresem. Elejébe menve üdvözöltem, és azt a parancs[ot] adott, itt van Hadházi, fiatalabb, erős ember, küldje le a Majorba, ott kinevezem albírónak, és ő felhossa a maga írásbeli kinevezését. [...] Az első találkozásunkkor megkértem alázatossággal, lenne oly szíves a legénységnek parancsolni, ne gyújtsanak és ne öljenek. Azt ígérte és a kinevezésembe is írta, ügyeljek a garázdálkodásra: a katonáknak nem szabad. A következő nap lementem, jelentést tettem, hogy a legénység nagyon lop és betör, hol nem lehetek jelen ez alkalommal, mivel nekem hazulról mennem kell; szíveskedjék a nőm részére egy czédulát adni, ha a katonák valahul rabolni és betörni akarnak, mutassa meg, hogy óvja a lakosságot attól. Azonnal parancsolt egy tisztnek, írja meg [...], hogy ezen írás előmutatója Kromp bíró felesége, és óvakodjanak: a garázdálkodás tilos!

Az nagyon jól bevált, mert a nőm több helyt segített, a betörési kísérleteket meggátolta, amit az árkosi nép tanúsítani tud. Mert

Bedőházi Györgynek volt a kebelébe' pénz; (én honn nem lévén) a katonák megrohanták és felgombolták a lájbiját, kivették a pénzét. Egy asszon hozzánk futott és megbeszélte nőmnek, mert én honn nem voltam. Odament a nőm, felszólította a katonákat – voltak vagy hatan, és már a pénzt osztani kezdték –, mondván, hogy nem szabad. Arra kérdezték, hogy mer vélünk úgy beszélni, ki maga? Arra a nőm a czédulát megmutatta, és rögtön vissza kezdtek adni a pénzt. Szabó Györgynél be akartak törni. A nőm után futtak; a nőm odament és felszólította, mit művelnek itt? Azok is kérdezték, hát ki vagy te? Arra a czédulát megmutatta, és rögtön elhagyták az ajtóját, melyik[et] betörni szándékuk volt és eltávoztak. Úgy én is a tehetségem szerint megóvtam [a falubelieket], ahogy csak lehet.

Megjegyzem, hogy a II. hadosztag, mely előbb jöttek volt, elmentek, azután jött a 12. hadosztag, ezek voltak sokkal veszedelmesebbek, mint a II. A Méltóságos báró úrnál mind a 12.[hez tartozók] törtek be – én honn nem voltam, hozzánk jöttek azzal a hírrel, hogy betörték a Méltóságos úr kastélyába. [...] Pár nap múlva küldött utánom Faluvégi úr, hogy disznót loptak a katonák a méltóságos úrtól és a malomba vitték. Befogattam, odamentem, de nem tudam semmire menni, mert a katonák gorombáskodni kezdettek, pedig valami csendőr jellegű katonát vittem magammal. A csendőr és katonák közt heves szóváltás jött volt létre, és sok disputa után, mikor láttam, hogy a katonák haragja némileg helyrejött – mert ott volt negyven katona körül, kik a hidat javították, és azok számára loptak már vagy hat sertést, ha nem többet, a Méltóságos úréból – én akkor [...] bátorságot vettem és figyelmeztettem az ott levő katonákat, ha még Árkosra jönnek sertéseket elhajtani, a csendőr jellegű három katonákkal letartóztatjuk és bekísérjük Sz[en]tgyörgyre Ignát kapitán előtt, aki kerületi kapitány volt. És figyelmeztettem őket a generál de divizie²⁴ Costescu és kolonél (altábornagy) Angeleszku parancsára, hogy lopni, rabolni nem szabad, és arra ígérték hogy nem jönnek többet disznót lopni, de nem is vettem észre, hogy jöttek volna. A lopott süldő összetörve volt, máskülönben visszahoztam volna. A velem volt csendőr jellegű káplári rangban helyeselte állításomat.

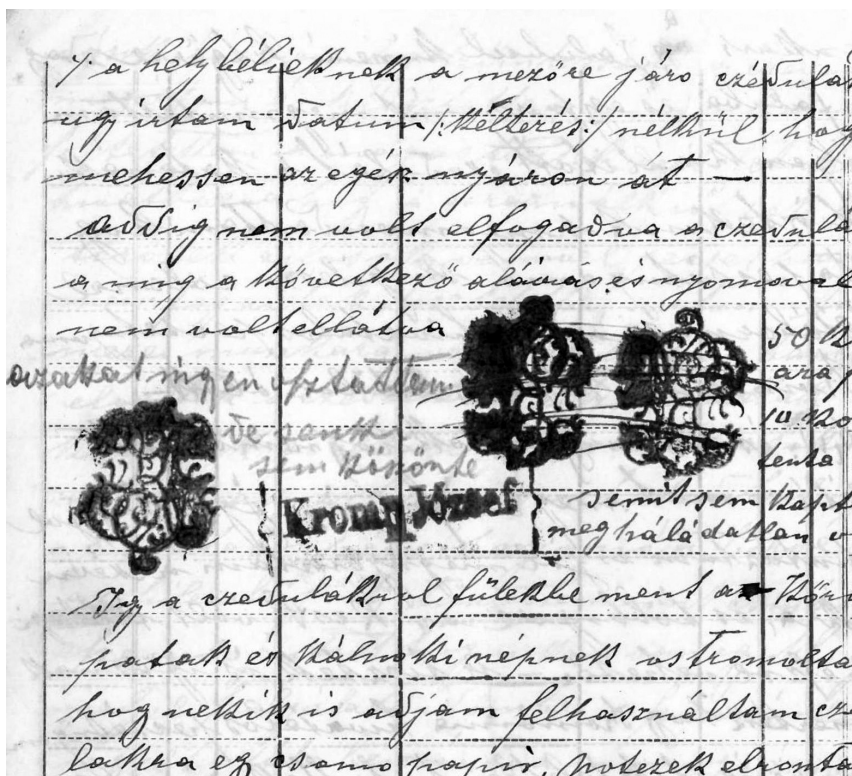
24 Egy-egy hadosztály parancsnoki beosztását ellátó katonatiszt, a román hadseregben többnyire vezérőrnagy rangban (a szerk. megjegyzése).

Megelőző héten, amíg azon három csendőr jellegű katonák még Árkosra nem jöttek, eljött egy hajnalba' hozzám [egy] zsellér asszony, Olá Jánosné nevű, és felriasztott bennünket, hogy eljött egy 4 katona, az éjjen 2 szekerral behelyezkedtek helybéli Barabás Károly udvarára. Én gagyába' és pántofliba' mentem oda és kérdeztem tőlük, mi járatba' vannak. Bevallották, hogy ott sok sertés van és azokból elvisznek, csak egyet hagynak, a kisebb[et]. Én bemutatam magamat arra, és megmutattam az írásbeli kinevezésemet, mely Angelesku [névvel] volt aláírva, és be[le] volt írva, hogy rabolni nem szabad. Arra barátságosabban beszéltek, mondván: ha így van, akkor onnan nem vesznek, kapnak egyebütt. Főzték [a] teát, és azután elhajtottak. Azután a következő éjjel, éppen mikor lefekvésre készültünk, jött hozzánk egy Incze sírva, hogy 3 katona el akarják hajtani 2 ökrét, azonban sírás-és kérésére azon állapotok meg, hogy hajnalba' bemennek hozzá s fizesse[n] nekik 400 koronát, akkor nem hajtsák az ökreit. Arra rögtön írtam neki egy czédulát, melybe' hivatkozva a már említett magas rangú tiszték parancsaira, hogy a rablás tiltva van, s mondtam neki, hogy hajnalba ott leszek. Mikor alig lehetett látni, odamentem, de a katonák már a pénzért jártak volt, és a czédulát olvasva elmentek anélkül, hogy az ökröket elhajtották volna avagy az ígért pénzt követeltek volna. A következő napon jött hozzám rohanva Barabás Lajosné panaszkodva, hogy ő nem hál a házánál, hanem Bedőházi Lőrincznél az anyósával együtt, azonban hogy nem volt otthon, bementek egy 6 főből katonák, széthányták minden[ét] a házba' és az összes tyúkjait leverik és megölik. Arra odamentem, de mikor [a] kapuhoz értem – megnyitva volt – és engemet észrevettek, ledobták a levágott és takarítással foglalkozott tyúkokot a kezükből. Én előremen-tem feléje, mondván románul: ne lőj. [Az] asszonyok hátrahúztak, ne megyek [menjek], most agyonlő. Én előrementem, egy 3 lépésnyi[re] közel hozzá, elővettem a kinevezésemet, megmutattam: akkor leeresztette a fegyverét és mondott: mért nem ülnek otthon, mert ahol nincs senki otthon, ott szabad nekünk betörni. Arra azt feleltem, most tiltva van! A 3 magasrangú tiszték parancsaira hivatkozva így megcsendesedtek, de már le volt ölje 8 tyúk, és a 9. és 10-ik takarítással foglalkoztak. Mondottam, fele elég lesz nekik, az ölt tyúkokból fele hagyják a hazainak. Arra azt feleltek, ott még maradtak [tyúkok]: ezekkel kínlódtunk, ezek már a miénk.

Egy nap lementem Faluvégi úrhoz, hogy lássam, mi újság van ott. Mikor a szövetkezethez értem, valami gyerekek voltak ott és azt mondták, hogy 3 katona bement a szövetkezet udvarára. Akkor a szövetkezet meg volt rabolva a katonák részéről, mert ott őrt álltak volt, és senkit közel nem engedték – nappal örködtek, éjjel szekerekkel szállítottak –, de bementem és kérdeztem, ott mit művelnek, mert tilos a betörés. Ott 2 katona benn voltak, az ablakon bementek volt. Benn volt egy őrmester, ahogy egy künn álló fegyveres őr mondom. Én bekiáltottam: őrmester, mit művelnek ott? Arra belül mérgesen kiáltott: ki a'! Mit akkor arra feleltem: én vagyok a kolonél úr által kinevezett primár, nem szabad garázdálkodni a generál Costesku parancsa folytán. Arra még mérgesebben azt kiáltotta bennül: primár, nem primár, távozzál azonnal innen, ha szereted az életedet. Gondoltam, e' már nem tréfa, és távoztam. És magamba' gondolatokba merülve, hogy milyen koczkázott helyzetbe' vagyok velük, szembemeni azon vad ellenséggel, neki tiltani a rablás – egyszer megtámad valamelyik, keresztülrő a vagy szuronya hegyére veszen. Az teljes életunttá tett, a szomorú gondolataim, ha eszembe jutott, hogy én itten ebbe' a községbe' amúgy is egyedül állok anélkül, hogy egy komolyabb eseten, ha támad valamely, semmi segítség nem leend. Támadt egy ötletem: mégis tőlem telhetően a falut védenem kell, ha az életem árán is. A jó Istenre bízom ez[eket] a még tőle adott életperceim, de tenni kell valamit. Czédulákat kezdettem írni minden ember kapuján, hogy a betörések[et] és garázdálkodások[at] bár némileg szüntessem. A czédulák[at] megírtam és kiosztottam, minden kapura feltettem a magos tisztek rendeletükre hivatkozva, hogy a garázdálkodások, betörések tilosok, de mivel pecsét hiányzott, nem fogadtak tiszteletbe. Írtam a mezei munkára menőnek, hogy ne bántsák. Elvették a czédulákat, elszakították a katonák, és elkergették a czédulásokat, mondván: azt te is írhatod, hol a hivatalos pecsét nyoma! A bíróság?

Ez fülembé jött, tűnődtem mit csináljak. Eszembe jutott, hogy nekem van egy Monogram, melyet szolgálati időmbe' a fehérműmet jegyzőtintába bemártva monogramoztam, hogy ne cseréljedjenek. Elővettem azt és [...] olajom lévő felülbélyegeztem minden czédulát, és így osztattam a népnek: egy újonlag a kapura, egy a mező-munkára, és egyet – ha akart – a faluból kimenni Sz[en]tgyörgyre avagy más faluba. És egyszersmind megmutattam egy ilyen kiállított czédulát a katonák-

és tisztéknek, s megmondottam, hogy azt a pecsétnyomó[t] Angilsescu colonel (altábornagy) adta hivatalos pecsétnyomó gyanánt, és Románia [nevet] képez... 3 betűből állott – K. R. I. –, és azok úgy voltak, hogy nem lehetett állításomat megczáfolni. Igaz, hogy jól betintáztam és jól megnyomtam a cédulákra, és többnyire a K és R volt észrevehető. A tiszték is igaznak ösmerték, hogy Románia hivatalos pecsétnyomóm van, és így tiszteletben tartották azon pecsétnyomóval ellátott írás[t], hogy [segítségével] még a határszélről, egy fatelepről [is] elhozta egy Nagy György kálnoki lakos a hátrahagyott bútorát és holmiját 3 szekérrel.

A Kromp-kézirat részlete a monogrammal, amelynek pecsétjével az egykori pénzügyőri szemlész az általa kiadott cédulákat ellátta

A helybélieknek a mezőre járó czédulákat úgy írtam – dátum (keltezés) nélkül –, hogy azzal mehessem[ek] az egész nyáron át. Addig nem volt[ak] elfogadva a czédulák, amíg a következő aláírás[sal] és [pecsét]nyomóval nem volt ellátva. Azokat ingyen osztottam, de senki sem köszönte [meg]: 50 korona ára papír, 10 korona olajtenta, és én semmit sem kaptam meg: háládatlan[ok] voltak. Így a czédulákról fülekbe ment a kőröspatak- és kálnoki népnek: ostromoltak, hogy nekik is adjam. Felhasználtam czédulákra egy csomó papír[t], noteszek[et], elrontottam emlékkönyvek[et] stb. – anélkül, hogy bár egy krajczár[t] követeltem volna. És már papírom se volt. Hozzám jött a román csendőr őrmester, és annak panasztam, hogy engemet ostromolnak czédulák kiállítására még más falukból is; egyedül már nem győzöm írni és itt nincs, ki segítjen, már a papírom is elfogyott, fizetésem a bírói állásért semmi, sőt egy pár czipót... a sok járással tönkrement tiszta új czipó, nekem befizet a bíróság... Arra azt felelte, én amúgy is itten iroda állítok, van papírom, adok, és fizettesse a felekkel – bár egy fél frank egy czéduláért, ha sétálni akarnak. És én beszámoltattam a pénzt neki: nekem átadja maga, egy hónap múlva vége lesz a háború[nak], és a kinevezés napjától megkap[ja a] tisztességes fizetés[ét]. Arra más ötletem támadt: én éji 12 óráig mind czédulákat írok más falunak, és a néhány bejött pénzt egészen elveszi a [...] a román csendőr őrmester. Csináltam czédulát, felülbélyegeztem a monogrammal, és elküldtettem egy mintával a kőröspatak- és kálnoki előjáróságnak, írják meg, és ha valami fizetés lesz, az beszámolandó lesz. Hogy írják mindenki az ő község[e] részére, mert én Árkosra vagyok kinevezve. [...] Nem tudok a rendelet tartalmát pontosan értelmezni, mert az oláhok furcsán is írták, és a stílus a mi országbeli oláhokkali nem egyezik. Ha valami rendelet jött, azt magyarul leírtam, és így küldtettem Kálnok- és Kőröspatakra. A csendőrök átmentek velük, mennem kellett tolmácsolni, és a míg Kálnok- vagy kőröspatak[i] czédulákat felülbélyegeztem, a csendőrök felolvastatták [megszámolták], hogy hány [cédula készült], s magának feljegyeztette. Azután nem tudom, megszámlálták a csendőrökkel. Azzal, [hogy] mit csináltak a másfalusiak, nem törődtem: azzal nekem elég baj volt Árkos községgel. Ingyen osztattam a czédulákat, tőlem a pénzt elvette azon a napon, mikor rohamosan el kellett távozniok: volt nálam beszámolni való 5-6 korona, amely nálam maradt, így legalább annyit láttam a sok írás és

fáradtság[ért], a papírom[ért], a stampigli olaj[ért] és írásért annyit élveztem. Azt is nekik kellett [volna] átadni, ha rohamosan nem távoznak. De a[z] volt a szerencsénk Árkos részére, hogy hamar távoztak, és sietséggel kellett visszavonulni Románia felé, mert a csendőr őrmester már két jegyzéket íratott Tegző Sándor úrral, a honn maradtakat és távollévő[k] névsora a családjával, gyerek, stb. Arra voltak szánva, ha idejük lett volna visszavonulásakor, név szerint münket betolonczoltak volna Romániába, mert a csendőrőrmester parancs[ot] adott, ha netán a menekültek közül hazatér, rögtön jegyezzem azok neveit a honn levők névsorába, de hála a Mindenható Jöistennek, tervük nem sikerült. [...]

Eljött a főmolnár, András Tamás és Végh András a gidófalvi múmalomból Faluvégi András tanító úrhoz, és bejelentette valami a malomból történt lopásokról, és kérte Faluvégi urat, hogy menne oda meggyőződés végett. A tanító úr elment velük, de midőn a rámpához értek, a rámpán át... ahol a vasút van építve, azon átmegy a szekérút, kanyarodva a malom felé. Ők, hogy rövidebb legyen [az] útjuk, nem mentek az úton, hanem a réten át lévő gyalogösvényen, mely egyenesen a vasút-hídhöz vezet. A vashíd fel volt robbantva és román katonák őrizet[e] alá véve, hogy jobban ne robbantassék. Amidőn Faluvégi úr a két társával a hídnak közeledtek, az ott leülő katonaőrök azonnal letartóztatták mind a három [személyt]. Sz[en]tgyörgyre, a kerületi kapitánysághoz bekísérték; ott bezárták őket azon gyanú miatt, hogy tán a hidat fel akarták robbantani. Ott szót emeltem, hogy a tanító úr és társai nem azért mentek, valami rosszat csinálni. Kezeskedem az életemmel, hogy a tanító úr, ki 35 éven át mint állami tanító rendkívüli becsülettel bíró ember, nem férne még a legcsekélyebb árnyéka [sem] valami rossznak [hozzá], mert tisztességes társadalmi életnek örvend, és az az ember, én kezeskedem, hogy teljes ártatlan. Ő azért ment oda, mert a malom a méltóságos báró úré, ő a mindenes megbízottja a báró úrnak. Az összes kastély, mely nem csekély vagyonnal bír, rá van bízva, és felteheti a kapitány úr, ha nem volna becsületes, a méltóságos báró úr nem választotta volna őt mindenesnek és az összes vagyonára teljhatalmas gondnok[n]a[k]. Én pedig egy 35 éves kiszolgált s állami nyugdíjas tisztviselő, aki a közvélemény előtt tiszteletbe részesültem és részesülök, nekem higgye el [a] kapitány úr, becsületem szava az, hogy azok az emberek nem rossz végett jártak oda, hanem meggyőző-

dést szerezni a malomba' való lopás dolgába'. Ő csak annyi[t] vétet[t], hogy a gyalogösvenyre ment, hogy hamarabb mehessen oda. Nézetem szerint aki valami rosszat akar végrehajtani, a[z] nem megy fényes nappal, sőt csevegés között.

Arra azt felelte [a kapitány], a pártfogása kitűnő és hiszem, de szabadon nem eresztettem. Az ártatlanságot a vizsgálat kideríti: ha ártatlan, szabadon bocsássuk. Arra még azt mondottam, ő teljes ártatlan. Arra azt felelte, van-e még jelenteni valója. Jelenleg nincs. Akkor elmehet.

Pár nap múlva kerestem valami ürügy[et], mehessek valami jelenteni, és az alkalommal kérjem Faluvégi úr szabadon bocsátását, mert ártatlan, társaival együtt. Nagyon félttem, nehogy ítélet[et] mondjanak felettük, akkor végük. Egyhamarább nem volt mit jelentenem, [csak azt, hogy] Tegző Andrástól loptak egy lovat, amely[et] mikor menteni akartam, ráfordult a katona, hogy én olyan bíró vagyok, hogy ellentálok: feljelent a kapitány úrnak (és agyonlövet). Azzal bementem és jelentettem körülményesen a lólopás[t]. Tudomásul vette, de meghagyta, hogy én szóul semmit se jelentsem, csak írásilag. Ekkor én kértem Faluvégi úr szabadon bocsátását. Akkor azt mondta: mondtam, hogy a vizsga kideríti. De láttam, hogy a kérésemet igénybe veendi, mert teljesen nyájasabban volt, mint máskor, s azzal elbocsátott szép szavakkal: ha nem hibás, kibocsátandja. [...] Megköszöntem és elmentem. Pár nap múlva hozzám jött a fő molnárné, sírva kérve, megyek be vele s szabadítsam [ki] az urát. Keservesen sírt. Én már tudom, ha odamegyek, [a kapitány] haragos lesz, de sajnáltam az asszont és gondoltam, ami lesz, lesz, még egyet próbálok. Éppen beadom a Tegző András lólopás-jelentésit írásilag, hiszen azt parancsolta, egyúttal teszek még egy kísérletet, hogy vigasztalódjék az asszon. Hogy kérésemet eléjek tettem... mert ilyenkor jólesik az embernek, ha valaki ott igyekezik segíteni, ahol baj van. Mert a nemes szívű ember a szükségbe' kíván segíteni, mikor szükség[es], mert a mai világkorszakban kevés ember kíván máson segíteni, csak ki-ki az bajaival törődik, és a másokra sem is hederít. Mert kihalt az emberiségből a részvét, a barátság, mindenki látja a más ember szálkáját a szemében, de a gerendát a saját szemében nem látja, és nem akarja látni. Többnyire önzők [az emberek], tisztelet a kivétel, és ha százszor segít valamelyik a másikon s csak egyszer nem, akkor az a jötevő

ellenségei táborába megy át. Kihalt a szeretet, a rosszaságból fia az apját, leány az anyját, testvér testvérit csak érdekből szereti. Azon szeretet is, csak amíg szembe' van: mikor hátat fordít, megcsúfolja, nevezgeti, keres becsületet a legbecsületesebb ember becsületje rontásával. Úgyhogy gondolatom szerint már divatos elvek a következők: álarcz nélkül ne lépj ki az emberek közé. Fehér mezt ölts magadra a sötét bűn felé, s ha utadon találnál együgyű gyermeket, ki ajkán hordja szívét s őszintén szól veled, dicsérd meg, de ha elment, kaczagd ki szegént. És így kaczagj ki minden becsületes erény[t]. Tagadd el, ha kebleden nemes jó szív dobog. Nemesnek, jó[nak] lenni nem divatos dolog.

Szeresd, [aki] jót tesz veled, de csak míg jót tehet. Ha hasznát nem veszed már, szó nélkül elfeadd. Ha diadalra jut a gonosz ostoba, ne kelj ki ellene egy szóval se soha, sőt, ha azok kegye dobja [a] jó falatakat, fogadj el alázattal a hulladékokat. Az asztalok alatt még a helyed, az asztalhoz kerülsz majd, könnyen úgy lehet.

Ellent ne mondj soha sohase senkinek, s szörnyen fogsz tetszeni, hidd el, mindenkinek. Hallgass szüntelen, akárki mit beszél, nagy bölcsességednek így gyorsan híre kél. Szerény se légy, barátom, csak úgy mutasd magad. Szerénységről beszéljen sok ékes szép szavad. S kövessék elveid majd azok, kik elhiszik. A bölcs szíved dicsér, úgy nagy neked a hír. [...]

Továbbá lejött egy csoport 6 legényből álló román katonák, követelve tőlem, hogy hol léteznek sertések s disznyók, kell bár 6 darab. Arra azt feleltem, jöjjenek be. Megmutattam a kinevezésem. Abba' azt áll, hogy [a] garázdálkodás tilos. Máskülönbén most jöttem Sz[ent]t-györgyről, a kerületi kapitány Ignáttól: ő maga néhány percz múlva itt lesz, s ő rendelkezik magukkal s ad sertést. Arra [...] elmentek még a faluból is ki. A következő napon jöttek egy 6 legény, vezessem őket, hol lakik Bedőházi Áron, [mert] ott lovak vannak – és egyenes[en] Áronhoz tartottak.

Megelő[ző]leg, ahogy a kinevezésem történt: megmentettem Bedőházi György 2 lovát, Sebestyén Salamonné 2 lovát, Kis Ferencz 2 lovát – a katonak részére: ha kell, legyenek rendelkezésünkre –, és azokat nem volt szabad elvinni... A felmentett lovakról volt egy névsor tehát, a kapitány aláírásával. Mikor Bedőházi Áronhoz akartak menni, [a] lovait elvenni, én elébe álltam: azok a lovak meg vannak mentve.

Megmutattam a mentési jegyzék[et] és azt füilent[ett]em neki[k], hogy Bedőházi György lakik, és az ő lovai mentve vannak. És onnan mentek öreg Tegző Sándorhoz, s azt feleltem, van[nak ott lovak], de [ott] Sebestyén Salamon lakik. És nézte a cédulába', meg vannak mentve. Így tehát a névelcseréléssel megmentettem a Tegző Sándor, Molnár Mihály József és Bedőházi Áron lovait több ízben az elharácsolástól, de [a] végin az Ároné[t] mégis elvitték. Egy napon, amidőn honn nem voltam, eljött Árkos községbe felfelé egy 20 katona egy tiszt vezetése alatt. Bedőházi Áron künn ült egy padon, s mikor a katonák [az ő] irányába' voltak, a tiszt vezényelt: halt (stai!).²⁵ Akkor mondott két katonának: kérdezitek. Akkor kiléptek, 2 katona: az egyik ropogós magyar kiejtéssel kérdezte: bácsika, van-e lova? Arra Áron azt felelte, hogy van, így elvitték 2 lovát, szekerit. Amidőn a 2 katona a lovakat befogták, a tiszt küldött az útról egy más katonát, nézze, mit csinálnak Áron udvarán olyan hosszadalmasan, mert a ház az úttól félreesik. A katona elment és visszajött, jelentve, hogy befogják a lovakat, azonban egybe' jelentette, ott van[ak] szép kövér tinók és tehének, azokból vegyünk-e egy pár[at]? A nőm az udvaron volt s azt hallotta, hogy a lovakon kívül még egy pár barmot akarnak elvinni. Kilépett a nőm, bemutatta magát a tiszt előtt és kérte, ne vegyék [el] a tinóit, mert szegény ember, csak azt a barmocskát bírja, földje semmi sincs, munkából él. Arra újból kérdezte a katona a tisztet, megyek-e a tinókat elhozni? Akkor a fiatal tiszt arra azt felelte, nem hallod, hogy szegény? Elég a lova és szekér, márs a rendbe. Így mentette [meg] a nőm Áron szomszéd[ot a] drága szép svájci barom... [el]lopás[á]tól. A tinók testvér között megérték 3000 forint[ot], azonban Áronné ahelyett, hogy bár egy köszönő szót mondott volna..., sőt szemrehányással illette a nőmet, mert egy háládotlan buta fejrénj, de eljön az idő, hogy kérdőre vonom egykoron a buta fenhéjázás- és sértegetésért. Az az asszon, amíg [a] román katonák itt voltak körülbelül 5 hétig, annyi tejet fejt, hogy kártyáslag adta a disznóinak, de a házamhoz... csúfságból nem hozott bár egy féllitert, ámbár nekünk nem kellett volna, mert szegődött tejünk volt - bivaltej Bokor Mihály szomszédtól.

A szomszédom, Mihály Ferencz meneküléskor hátrahagyott 2 jó sertés[t] és egy borjút az Isten gondviselés[é]re. [A] menekülés 2-ik

25 Stai! (román): Állj!

napján úgy bögött a borjú, a szívem lágyult. Odamentem és 2 hétig ápoltam-gondoztam a 2 sertés[t] és a borjút. Reakötöttem [a gondozásukra]. [Mihály Ferencz] visszajött, de még amit az állataira köttem, nem adta meg. Az asszon oly fajtájú, tudta, hogy mi honn maradunk, de nem volt mersz hozzánk jönni és megkérni, hogy nézzünk át, ahogy a szomszédok... [között] szokás. Hazajött, háládatlansággal fizette meg, pedig tartozott nekem 18 koronával – s mindenütt hirdette, hogy nem adom meg a 9 forintját. Akkor hazajött a férje szabadságra: egy napon jött hozzám és kérdezte, mi van a feleségem és magik között, mert nóm azt állítja, hogy tartozik 9 forinttal, de... nem adja meg. Akkor nem vettem trefára a dolgot: átalmentem és megkérdeztem, miért híreszteli, hogy a 9 frt.ot nem adja meg. Azt állította, hogy ő nem mondott semmi[t]. Akkor az ura... mondott szemébe: mondtál, nóm. Feleljen, miért nem adja a pénzemet. Nem felelt. Ne várjon, én felelek arra. Maga azért nem adja a 18 koronámat, amért gondoztam a 2 sertés[t] és borjúját hálaképpen és czímen. Arra a férje megképedt s behívott, hogy adja meg, mert ezen tárgyalás az istállóba történt volt, de én hazamentem, nem mentem a házba. A következő napon megküldette a férje a pénzt egy leánykája által. Az az Árkos község népe hálája... – tisztelet a kivétel –, de kevesen vannak, és [a] kivétel között egy Faluvégi nevű tanító és 4-5 szántóvető. A többiek örvendeztek, hogy jól védtem a falut, de hogy magyar világ lett, még egy becsületes köszönetre sem érdemesítik [az embert].

Mikor itt volt az ellenség és védtem őket, hálálkodtak, mondván: amíg élek, nem felejtik. Most [az] 1918. évre csak 50 kiló búzát kaptam, és egy id. Tegző Sándor nevű segített némileg pénzemért a gabona dolgába’... Már január folyamán fogytán [van], és senki sem ad pénzért semmi gabonafélét] – pedig főként törökbúza jó termés volt –, és nyögnek, hogy nincs. Árkosi hála! [...] Én gabona nélkül vagyok: a jegyző nem akart vásárlási igazolványt adni, küldött a szolgabíró úrhoz. [Ott] azt mondták, hogy miért nem ad a jegyző?

Nem úgy van, amint volt régen,
Nem az a Nap süt az égen,
Nem az a csillag, nem az a hold,
Nem a Szeretet, mi régen volt.

Lisztcedulát kaptam, és adnak 2 személynek 2 kiló liszt[et] havonta. A Szepsiszentgyörgy városon személyenkint 7 kilót kapnak. Hova

juttunk? [...] Egy volt Kálnok községben, Zoltán József szövetkezeti boltos: azt... hirdették ki, hogy ő adta a czédulákat ki a népnek, és ő ösmeretes Angeleszku altábornaggyal, Bukurestről szolgált nála – holott nem is találkozott vele, sőt nem is beszélt vele. Azt írta, hogy én nyugodalmazott csendőr vagyok Árkoson! Holott az író, ki beadta az újságba, tökéletesen ösmert, mert Régeni tanító úr [tudta], hogy nem voltam csendőr: az apja házánál, Kálnokon találkoztam [vele], mikor még tanuló volt. S mikor kérdőre vontam, hogy adhatott fel az újságba oly valótlan adatokat, arra azt felelte, hogy neki diktálta Kálnokon [a] volt boltos... Zoltán József, holott Zoltán József jött hozzám Árkoson [és] kérve kért, állítsam [ki a] czédulát, mellyel Sz[en]tgyörgyre és Árkosra az apját látogatás végett mehessen, és én állítottam neki ki czédulát. Igaz, hogy ötet a román csendőr őrmester jegyzőnek szemléltette ki, de azon a napon, mikor Kálnokra hívtott előljáró-kinevezni, csak a terv volt, mert mikor a terv megvolt, akkor láttuk a román had futását, és Zoltán úr annyiba' maradt – a terve, hogy jegyző lesz. Engemet azonba'... ahogy Árkos községben bevonult az ellenség, honn voltam, mert nem tudtam menekülni – nem volt szekerem –, a 2-ik napon ki lettem nevezve a tábornok úr által [mint] Árkos községnek [a] főbírója. Én működtem a nép javára: amit az újságba' Zoltán [a] maga érdemét kihirdette, ami tiszta koholmány volt (czédulát, mellyel Sz[en]tgyörgyre és Árkosra az apja látogatás[a] végett mehessen, és én állítottam [ki] neki is). Újból... egy ízbe', amíg Végh András fogságba nem került, éppen hozzám jött 4 katonával, és követelt[e a] tyúkok[at], mert rekvirálnak²⁶. Köröspatakról jöttek és volt náluk 8 tyúk. De én adtam [nekik] tyúk[ot]: megmutattam a katonáknak a rendeletet, hogy a garázdálkodás tilos, és Andrásnak mondtam, ha még jár rekvirálni, letartóztatom és a kapitányság előtt vezetem. Akkor úgy elmentek a katonák – mert Sz[en]tgyörgyön volt állásuk –, hogy még a faluba' sem maradtak. És Végh András kért meg, ne jelentsem fel, mert ő többet rekvirálni nem jár.

26 Helyesen: rekvirálnak.

A MÁSODIK KÉZIRAT

Megnyugtatók a tapasztalataim: a román csapattest, mely Sepsí járást megszállatta, elég tisztességes ellenfél volt. Leszámítva az állandó zsarolás-harácsolást, mely különö[sen] ruházati cikkekre terjedt ki, kevés kárt okozott (550 juh), loptak Kálnoknál. Kálnokon szept. 9-én jelentek meg előbbszer. Ekkor fogták el Régenit... A községbe' 3 hétig voltak (igaz): a tábor Kőröspataktól Gidófalva [felé a] főutakon, [az út] két oldalán terjedt, a katonák szabad ég alatt, sátor nélkül... volt[ak]... A vezérkar az országút melletti Garasus kocsmába' volt, parancsnokuk Anghelescu kolonel (őrnagy, de altábornagy) segédi tisztje Ignát kapitány... Nem volt segédje, mert Ignát volt Szepsisz[en]tgyörgyön kerületi kapitány: ítélőbírói jellegével ő hallgatta ki minden előforduló panaszok, kérések [előterjesztőit] és elítélte a bűnösöket. Nemcsak Kálnok[ot], hanem az összes lefoglalt falvakat – amely[eket] elfoglaltak –, a honn maradottakat, berekedteket készítettek az oláhosításra. Előljárárságot neveztek ki, főbíróvá több községekben, szolgabírójának Krump József nyugalmazott csendőrt, árkosi lakost – ez nem felel meg a valósággal. Mert Krump nincs is Árkoson csendőr – hanem Kromp Jozsef ny[ugalmazott] pénzügyőri szemléző volt kinevezve kényszer útján csak bíró[nak], de nem főszolgabíró[nak] (primár, mert az bíró), [tehát] községi bíró[nak] Árkos község részére azzal a felhívással, hogy a rendeletek, mely[ek] román nyelven érkezenek, magyar nyelven leírandó[k], és [a] kőröspataki volt román bíró Benkő Lajos úrnak tolmácsolja, úgy Kálnokon – mert Kálnokon nem volt román bíró, csak ifj. Bedő Lajos magyar bíró! És mely napon akarták a bíró[t] és az összes előljárárokat választani, azon az órába[n] futottak a román csapatok az országúton, s ezennel az odarendelt román csendőrmester azonnal befogatott és elfutott: csak szó volt, hogy a magyar bíró, ifj. Bedő Lajos marad bíróvá [kinevezve], Zoltán József jegyző [lesz], Szász Lajos [pedig] adószedő, és [lesz] 4-5 esküdt, de nevezésük a következő napra volt kitűzve, hogy írásilag lesznek kinevezve. Bedő Lajost, [a] magyar bírót akarták albíróvá tenni, és Kromp közbenjárásával maradt bíró. Nem volt jegyző sem, bár csak szó volt [róla]. Zoltán jegyzői szerepe nem tudom, mennyire halad[t], mert ahogy említettem, abba' az órába' a románok[nak] futni kellett, mikor őt kinevezni akarták[...]. Az információ alaptalan, és a cikk-

írónak nem adták elő a valóságos tényt. A kapukra oláh címerrel ellátott figyelmeztetést szegeztek. A figyelmeztetés jótékony hatású volt, mert amíg azelőtt [a] házakat 9-10 csapat látogatta meg naponta – s egy-egy csapat 5-6 emberből állott –, most megritkult, s a látogatások követelései is csökkentek. (...A fenti figyelmeztetés nem volt egyéb, [mint] Kromp által [pecsételt] monogramja). A czédulák igenis jó hatásúak voltak, az igaz, de azt a czédulák nem voltak alábélyegéssel, hanem Kromp kezdte a czédulákat osztani, saját feltalálmánya [volt], mert nem volt 3-féle czédula a Sz[en]tgyörre menés, mezőre, a munkára, és a házi kapujának [feltehetően a kapura kitett czédulákról lehet szó], és hivatkozva az előbbi főtisztjei rendeletekre, holott azok a főtisztjei nem tudtak a czédulákról, csak Anghesku, ki Kromp kérésére megengedte. Román címer nem volt! Legelőbbszer Árkosnak adta ki [Kromp] minden háznál a kapuczédula[kat] és a kellő-menőnek 2-2 czédula[t] a mezői és városi menésre, de teljes[en] grátisz. A katonák, mihelyt megolvasták, megsemmisítették a román bélyegzés hiánya miatt. A felek jöttek Kromphoz panaszkodni. Akkor Krompnek egy ötlete támadt: eszébe jutott, hogy neki van egy monogram [pecsétnyomója] – K.R. és I. [a] 3 betűk egymás[sal] egyesítve, melyet szolgálat[a] idejéből csináltatta a fehérenemű-jegyzésre, mely monogram[ot a] jegyzőtintába belemártva a fehéreneműjére fellyülbélyegezte, hogy a mosáskor ne cserélődjék. Elővette azt a monogramját, stampigliis kék festékbe mártva, azzal adta ki [az] új czédula[típust] az egész Árkos kapujain, és [a] kellő-menő czédulák[at] teljesen grátisz! Akkor az használt, még a tiszteknek megmutatta és állította, hogy Anghesku adta, és benne volt Románia [a bélyegzésben], mert az R betű tűnt leginkább elő. És hogy ne nyomattassék tisztára s ne ösmerjék, jó tintasan nyomtatta a czédulákra, s így hatott és tiszteletbe' tartották a czédulákat! Ilyen czédulák[at] felülbélyegezve küldette egy megírt mintával Kőrispatak- és Kálnokra, hogy írják még az ottani előljárók a nép részére, és mivel a papírja elfogyott, a román csendőrök adták [a] papír[t] a nevezett 2 község részére, mondván, hogy fizessék meg és ők számolás alá veszik a bėjött pénz[t]. Aztán hogy számoltak el azokkal, nem tudható. A feleknek a faluból kimozdulni nem volt szabad, és arra Kromp jelentés[t] tett a kerületi kapitány Ignáthoz, hogy az embereket megfognák, vagy elkergetik a mező[i] munkáru, így mondotta. Később parancsolt a ker[ületi] kap[itány],

adjon czédulákat. Arra azt felelte Kromp, hogy egy hete, hogy adott, s kérte parancs[ba] adni, hogy a czédulákat respektálják, meg adott is a kapitány, és nagyon helyeselte Kromp eljárását a czédula kiadása illetőleg. A parancs hozzám jött, hogy azonnal rendeljem az embereket mezei munkára. Én már akkor mondtam, menjenek bátran mezei munkára, mikor [a] czédulákat Árkoson osztottam, és mentek a bélyeggel ellátott czédulával [az] árkosiak. A kálnoki előjáróknak kiküldöttem, hogy mezei munkára megyen mindenki – de az említett czédulákkal, mert anélkül veszélyes lett volna, le lett volna tartóztatva mint kém, Sz[en]tgyörgyre a kapitánysághoz beküldve. Tehát Krump volt a népek a segítségben és mentésben a fő tényezője, az [...] író [aki a czédulákat írta]. Legtöbb[et] szenvedett Árkos és Szepsisz[en]tgyörgy, hogy állataikat és SztKeresztelyi [Szentkereszthy] kastélyát kirabolták. Malmából a lisztet elvitték, úgy a gabonát is, részint a katonák, részint a 3 község lakói hurczolták el, de többnyire a tetteseket kiderítették. Faluvégi tanító úrhoz bejött egy ízbe’ a főmolnár és Végh András, [hogya] a tanító menne le a malomba, ott sok kár van. Lementek. A réten mentek el. Ott egy román őrző, ki a hidat – [az] Olt-hidat őrizték – letartóztatták és Sz[en]tgyörgyre vitték, mint kémek[et], és mivel nem bizony[os]ult [be], hogy kémek, elbocsátották. Ez ügyben Kromp 3-szor ment a kapitányhoz, és minden jó állást ígért, hogy ártatlanok, és néhány nap múlva felszabadultak, kiderült ártatlanságuk. Székely Zsigmond kálnoki unitárius lelkész sokat segített a népek. Jól tudott románul és oly tiszteletben tartották a román katonák – látván a nagy ősz szakállát, kezét csókolták állítása szerint –, mert többször beszélt Kromppal, mert jött Árkosra misézni és mindenütt, ahogy [a] cikkiró írta, szóról szóra igaz.

Kromp a [...] sertések[et a] további lopásra betiltotta, mert vaj 6 darab [sertést] felfogták a vetés közül és az erdőben, s többnyire az Olt-hídnál dolgozó katonacsapat [emberei] ölték őket. Akkor Kromp odament és megmutatta a kinevezését, és megtiltotta több sertés ölését, s így megszűnt a további sertéslopás.

Midőn a [Szentkereszthy] kastélyába legelőbbször betörték, Kromp nem volt otthon, mert neki menni kellett, de megbízható helyettese nem volt. Igaz, hogy 4 esküdt volt kinevezve, de csak Kromp által. Ezek [oda], ahol baj volt, nem mentek idejébe’ helyet állni. Volt albíró, Hadházi nevű, ki az említett colonel által írásilag volt kinevezve, de

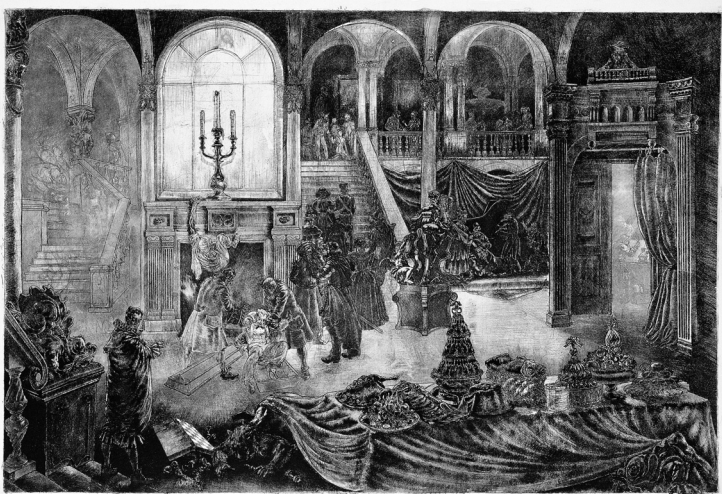
azt mondotta, mikor a kastélyba való betörés híre jött a nómhez, és a Kromp neje odaküldette: menjen és védje [meg a kastélyt], ő nem löveti [le] magát. [A] második kirablás alkalmával Kromp után küldött a tiszte, és Kromp a kastélyba érve [látta], ott volt Faluvégi tanító úr és 3 tisztek – egy colonel, egy kapitány és egy hadnagy –, kik személyesen rabolták [ki a kastélyt]. Künn több fegyveres legénység őrködtek, benn 3 legény fegyver nélkül hurczolták el, ki a tisztek által válogatott tárgyakat, és azok rakták az udvaron álló szekerekre. Én, mikor odaértem, jelentettem, hogy bíró vagyok.²⁷ Akkor azt parancsolták, hogy üljünk le Faluvégi úrral: egy divánba ültettek, mondván: ott maradjanak. Tehát így szóhoz sem tudtam szólni a védelem irányában, mert megtiltották a további beszédemet. Így kénytelenek voltunk Faluvégi úrral megnézni, ahogy raboltak. A többi[eknek] valahogy barátságosabb pillantásai voltak, de [a] kolonél altábornagynak oly mogorva volt az a pillantásai, hogy komoly következményektől lehetett tartani. Kromp mint öreg, tapasztalt, jártas ember, ki 35 évig a pénzügyőri szolgálatban töltötte és jelenleg nyugdíjazott szemlész... azon nagy úr pillantásai vészjóslók voltak. Kromp ha nem állott volna a román katonákkal szembe, és a kinevezést megmutatva meghunyászkodtak. És azt észrevéve bátran ment velük szemben, daczára, hogy többször célba vették a fegyvereikkel.

A helybeli unitárius [egyház vagy lelkész] lúdjai 6 rendben voltak veszélybe', de annyit küzdött a katonákkal, hogy nem bántották. [...] Mikor a katonák azt állították, ott igen sok lúd van – fele is igen sok, ők viszik a tiszteknek –, akkor Krump megmutatta a kinevezését, melyben kiállítás alkalmával kérése folytán béirta a kolonel, hogy a rablás, garázdálkodás tiltva van, és megmagyarázta nekik, hogy azok a libák az összes falué, anyaludak. Ha megbántásák, a kapitánynak azonnal bejelenti, és így félbehagyták a további kísérleteket.

Egy izbe', amíg román katonák Árkoson voltak, egy éji 10 óraker eljött árkosi Incze Józsefné sírva-panaszkodva, hogy 3 katonák bejöttek hozzá és akarják 2 ökrit elhajtani, ha 200 koronát meg nem fizet. Arra Kromp azonnal írt egy levelet a parancsnokság parancsára hivatkozva, hogy a rablás tiltva van. Az asszon nyilatkozott, hogy hajnalba' odamennek a pénzért. Kromp ígérte az asszonnak, hogy hajnalkor ott lesz személyesen és megvédi, ha pénzért jönnek a katonák. Kromp

²⁷ A fenti mondat alapján elképzelhető, hogy tulajdonképpen a második kézirat is Kromptól származik. (A szerk. megjegyzése.)

hajnalkor odament személyesen, de a katonák már jártak volt a pénzért: látva az írás[t], amit Kromp adott, elmentek ökor és pénz nélkül. Kromp feleségének is volt egy, a Colonel által kiadatott írás[a], melybe be volt írva a garázdálkodás tilalma. Egy ízben nejéhez futott egy asszon kérdezve, hogy hol az úr, mert 6 katona levetkezt[ett]ék Bedőházi Györgyöt, és megfosztották a kebelében levő 6 száz koronáját. Kromp nem volt honn. A felesége odafutott, és éppen mikor odaérkeztek, kérdezte a katonákat olá Hul, mit művelnek. Arra azt felelték: hát ki vagy te? Hogy münket kérdőre von? Arra előmutatta az írást – már a pénzosztáson voltak –, és azonnal visszaadták a pénzt Bedőházinak.²⁸

*A Sátán bálja (hommage a Bulgakov), 1995–2000
(50,5 x 73 cm, rézkarc)*

28 A Márk Attila által közreadott kéziratok szövege arra utal, hogy egyik dokumentum szerzője sem foglalkozott rendszeresen írással, és az sem kizárt, hogy az egyik szerző – amennyiben az iratok valóban két különböző személytől származnak – csak utólag, felnőttként tanult meg magyarul. A könnyebb olvashatóság érdekében az apróbb elírásokat és helyesírási hibákat (ékezetek, hosszú és rövid magánhangzók) javítottuk, a szöveget – ahol a szükség megkívánta – mondatokra tagoltuk. Az egyéb kiegészítések, amelyekre az olvasás megkönnyítése érdekében volt szükség, szögletes zárójelbe kerültek. Az általunk feltétlenül szükségesnek tartott javításoktól eltekintve igyekeztünk megőrizni eredeti írásmódját. (A szerk. megjegyzése.)

Magyar Zoltán

KÉPESKÖNYV ÉS IDŐUTAZÁS

Zsíros Tibor *Képek, emlékek Moldvából és Erdélyből (1974–1990)*¹ című könyve sok tekintetben zavarba ejtő alkotás. Akkor, amikor hivatásos néprajzosok, folklórkutatók sokasága jöszerevel már csak hírből, korábbi szakirodalomból ismeri az általa kutatott témát és terepet, egyszer csak közkinccsé válik egy olyan kiadvány, amelynek minden oldaláról az empirikus ismeretek élményszerű hitelessége tárul fel. Miként azt a kötet bevezetőjében a moldvai csángó népi kultúrát manapság legmélyebben ismerő Halász Péter Kodály Zoltánt idézve írja: „Nem elég tudós módra, anyaggyűjtés-szerűen »megismerni« az anyagot, azt feldolgozni, s lélekben talán idegennek maradni tőle. Emberileg is részesévé kell válni a hagyományoknak, s ezzel egy embercsoport lelki életének. Csak így juthatunk hozzá ahhoz, ami másképpen nem adható át, mint élőlényről élőlényre, szemtől szembe való találkozással.”

Zsíros Tibor fiatalként még bizonyára nem ismerte Kodály e sorait, mégis sok tekintetben e hitvallás szellemében, egyetemi hallgatóként indult útnak az 1970-es évek első felében a maga számára felfedezni, majd mind inkább megörökíteni Erdélyt és Moldvát, és persze az ott élő magyarok mindennapjait. Ez az az időszak, amikor a táncházmozgalom elindulásával fiatal táncosok, zenészek, néprajzosok sokasága rajzott ki egyes hagyományörző erdélyi vidékekre, válva sokszor már megismételhetetlen időutazás részesévé. A fiatal geofizikus azonban ennél földrajzi értelemben is tovább ment. Már-már missziós küldetesként élve meg napkeleti útjait, 1974–1990 között 19 alkalommal járva Moldvában (volt olyan év, amikor többször is, és csupán egyetlen olyan esztendő volt, amikor egyszer sem), s mindezt a Ceaușescu-diktatúra mind keményebbé váló éveiben.

Közel fél évszázaddal ezelőtti képes és szöveges emlékek tárháza e most napvilágot látott kötet, amelyben számos erdélyi tájegység (Kalotaszeg, Erdőalja, Mezőség, Csík, Kászon, Gyimes) mellett főként

1 Budapest, 2021, Fekete Sas Kiadó, 623 p. CD-melléklettel.

Moldva földje tűnik fel. A moldvai kiszállások és látogatások szubjektív súlyát mutatja, hogy míg a könyv képanyaga a felsorolt tájakról is számos színes tablót kínál az olvasóknak, az útinaplók és a mellékletként olvasható szöveges részek szinte kizárólag a moldvai népi kultúrát és az ott megélt hétköznapi – bár nem mindennapi – situációkat örökítik meg.

A minden tekintetben súlyos, albumszerű kötet túlnyomó részét az a több száz fénykép- és diafelvétel tölti meg, melyek tematikája rendkívül változatos és kiterjedt. Főként dokumentumértékű családi képek, portrék kedves ismerősökről vannak köztük, ám nagy számban tűnnek fel néprajzi, kultúrtörténeti, szociológiai keretben is értelmezhető felvételek: faluképek, temetőrészletek, útmenti keresztek, templomok, munkaalkalmak és népszokások képei, különös tekintettel azokra a lakodalmakra, melyekben a szerző is meghívott vendég lehetett, valamint azokra az újesztendő-köszöntő urálásokra, mely szokás különösen megragadta Zsíros Tibor figyelmét. Ebből adódik, hogy a kötetbe tizenegy dramatikus népszokás rítuséneke, népköltészeti szövege is belekerült.

Az erdélyi és moldvai képes kaleidoszkópot kronológiai rendben szakítják meg mindazok az útirajzok, naplójegyzetek, melyek a szerző moldvai útjait dokumentálják. E lapokon Zsíros Tibor lényegretörő pontossággal sorolja fel utazása állomásait, találkozásait, mindazokat a még azokban az időkben is extrémnek számító élményeket, melyek a hivatalos szervek és helyi képviselőik előli rejtőzésben is megtestestültek. És mivel a „konspiráció” szinte mindig sikeres volt – bár egy-egy út az utazó nagyfokú idegi és fizikai kimerültségéhez vezetett –, mint ahogy azt Zsíros Tibor írja: „egy-két nap után újból elhatalmasodott bennem a vágy, hogy útra keljek. Álmaimban mindig Moldvában jártam.” Bizonyára valamiképpen olyasféle függőséget érezve, mint vált a folklórgyűjtés a 20–21. században egyes elhivatott néprajzos esetében.

A Domokos Pál Péter és Kallós Zoltán nyomdokain, az ő ösztönzésükre tizenhét éven át Moldvát járó Zsíros Tibor impozáns kötete olyan adattár, amellyel legfeljebb csak néhány népköltészeti gyűjtemény, illetve Csoma Gergely fotóművészi életműve vethető egybe. Mint jeleztük, a több száz fotón kívül folklórszövegek táraaként is jelentős adatbázis e kötet. A 12 útinaplón, vagy miként ő írja, „útiélmény-töre-

dékek”-en és az urálás szövegein kívül számos kisebb, vegyes tematikájú nyelvi, életképi dokumentum is található a könyvben. A szerző által csak „tanácsolások”-nak nevezett „beszédék” különösen alkalmasak a moldvai magyarság 1974–1990 közötti életének bensőséges, őszinte bemutatására, megismerésére. A figyelmes olvasó/hallgató esetenként a történelmi emlékezetre vonatkozó értékes adatokra is lelhet e szövegekben (a Száraz Szeretnél húzódó mitikus régi magyar határ emléke, második világháborús oral history elbeszélések stb.). E „tanácsolások” 67 tételben a kötet mellékleteként hallgatható CD-re is felkerültek, ahol további gyűjtések gyanánt énekek, archaikus népi imádságok, rítusénekek és hangszeres zenedarabok is helyet kaptak. Olyan néprajzi adattár tehát e kötet, amelynek kiaknázása számos szakterület művelői számára rejthet rejtőző kincseket.

Zsíros Tibor impozáns könyve a moldvai magyarság kutatásának legújabb – a teljes ismeretlenségből váratlanul felbukkant – alapműve. Számos tekintetben hiánypótló alkotás, és dokumentumértéke az idő múlásával és majdani előre haladtával egyaránt felbecsülhetetlen. Jó szolgálat azok emléke előtt tisztelegve, akiket megörökített, és megannyi hasznos adalék azok számára, akik a moldvai csángómagyarok kutatásában látnak az eljövendőőkben is feladatot és lehetőséget.

„A SZÍNHÁZ FIATALON ÉS FORMÁBAN TARTOTT”

– *Keresztes Franciska beszélgetése Árus Katalinnal,
a Figura Stúdió Színház alapító tagjával és munkatársával* –

– *Árus Katalin neve Gyergyószentmiklóson, és színházi berkekben is, összefonódott a Figura Stúdió Színházzal, hiszen – némi megszakítással ugyan – kezdetektől fogva aktívan végigkísérte a Figura fennállásának eddigi közel négy évtizedét. Igazgatók jöttek-mentek, a társulat számtalanszor kicserélődött, még székhelyet is váltott a színház, Árus Katalin viszont végig jelen volt. Mit jelent számodra egyetlen alapítótagnaként még mindig része lenni a csapatnak?*

Árus Katalin

– Valószínűleg annak köszönhető ez a folytonosság, hogy én elég húséges típus vagyok, vagy legalábbis nehezen váltok. Vagy mert nem is jutott eszembe váltani, de nem tudnám megfogalmazni pontosan, miért is maradtam a Figuránál tizenévekig. Talán más színházhoz mehettem volna hasonló munkakörbe, de az már nem érdekelt. Színházon belül volt munkaköri váltás, de nagyon hosszú ideig gyakorlatilag ugyanazt csináltam, ami elég változatos volt, nem volt unalmas sosem.

– *A pályafutásodat gyakorlatilag színészként kezdted...*

– *Játszóként kezdtem – maradjunk annyiban, botcsinálta színészként. Azt hiszem, a Figuránál a kezdetekkor senki nem mondta magáról, hogy színész, mert senkinek nem volt végzettsége. Nekem főleg, még csak affinitásom sem volt a színészethez, és úgy csöppentem bele, mint légy a tejbe. Az a két esztendő, ami alatt néhány szerepet eljátszottam a Figuránál, utólag sem jogosít fel arra, hogy azt állítsam magamról, valaha is színész voltam.*

- *Hogyan kerültél kapcsolatba a Figurával? A kezdő csapat névsora legendássá vált, abban nem szerepelsz, mégis az első perctől jelen voltál.*

- Amikor 1984-ben a Bocsárdi házaspár kihelyezés útján Gyergyószentmiklósra került az öntödéhez, azt hiszem, már az első félórában összetrombitálták az Ős-Figura kezdő csapatát. Én nem voltam közvetlen kapcsolatban velük. Angi (Bocsárdi) Gabriella, Zsolt, a férjem és jómagam középiskolában osztálytársak voltunk. Zsolt azonnal csatlakozott a társulathoz, mert ő azelőtt is pantomimezett Kolozsváron, volt már ebben az értelemben színházasként. Én viszont az időben még aktívan kosárlabdáztam, és a délutáni edzések kezdési időpontja egybeesett a próbákkal. Viszont nyolc órákor, mikor végeztem az edzéssel, én is beültem próbára, végignézttem, utána pedig általában elmentünk Bocsárdiékhöz zsíroskenyerezni és színházat tanulni. Bocsárdi Laci ugyanis nem csak azért alapította a Figurát, hogy legyen egy harmadik színjátszócsoporthoz a városban, ami akármit is játszik, hanem nagyon tudatosan valami új felé próbálta elmozdítani a színjátszást. De hogy pontosan mi is volt az az új, azt ő sem tudta. Valószínűleg ma is folyamatosan keresgéli az új kifejezési formákat. Nagyon sokat tanultunk Artaud-t, Brookot, Sztanyiszlavszkijt. Valahogyan megszerzték a könyveiket, és mivel nem volt lehetőség sokszorosításra, Gabi ezeket hangszalagra olvasta, és közösen hallgattuk. Rengeteget tanultunk ez idő alatt.

- *Milyen fajta színházzal voltál szocializálódva? Mit lehetett akkoriban látni itt, Gyergyóban?*

- Abszolút mindent, hiszen a hetvenes-nyolcvanas években a színházak rengeteget turnéztak. A kőszínházak rendszeresen, szinte minden előadásukkal megfordultak Gyergyószentmiklóson is. Az már ritkább volt, hogy mi elmenjünk máshova színházat nézni. De például a Nemzetiségi Színházak Kollokviumára elmentünk Sepsiszentgyörgyre, igazi népvándorlás volt akkoriban, hatalmas tömegek gyűltek össze a fesztiválon, nagyon izgalmas dolog volt akkor a színház. Gondolom azért is vetettek véget egy időre a kollokviumnak. Azt hiszem, a szentmiklósi közönség körében is mindenkinek megvolt a kedvenc társulata, hiszen volt, amiből válogatni, a szatmárnémetiektől a sepsiszentgyörgyiekig mindenki rendszeresen játszott itt.

- *Neked melyik volt a kedvenc társulatod? Fel tudsz-e idézni olyan színházi élményt, ami hozzájárult ahhoz, hogy magad is elkezdd foglalkozni a színházzal?*

- Nem emlékszem, hogy lett volna kedvenc társulatom abból az időszakból. Azt viszont tudom, hogy az egyik meghatározó színházi élményem Tompa Gábor *A kopasz énekesnője* volt, amit Kolozsváron láttunk. Most, hogy utána néztem, kiderült, hogy az tulajdonképpen egy '92-es előadás, szóval későbbi, de nekem valahogy mégis '90 előtti emlékként maradt meg.

Semmiképp nem befolyásolt, amiket korábban láttam. Nekem tényleg csak annyi közöm volt az őszfigurához, hogy próbákat néztem és együtt voltam a csapattal.

- *Hogyan kerültél mégis a színpadra?*

- A sorozatos próbálátogatás azzal is járt, hogy mindennel teljesen tisztában voltam, kívülről fújtam mindenki szerepét. Akkor kétszer is előfordult, hogy a *Tutyi Mutyi Mókát* és a *Vérnászt* is el kellett vinni fesztiválra, és hiányzott egy-egy szereplő. Laci javasolta, hogy mivel úgyis tudom a szerepeket, be kellene ugranom. Ez nyilván nem volt olyan egyszerű, hiszen mindkét előadásban végig színen kellett lenni. No, de szükséghelyzet volt, nyilván elvállaltam. A meglepetés akkor jött, amikor 1990-ben intézményesült a Figura, és Laci elkezdett társulatot építeni, gyűlést tartottunk arról, hogy kit hol szeretne látni a társulaton belül. Volt, akire inkább gazdasági szakemberként számított, másra meg színészként. Engem is megkérdezett, hogy lennék-e színész. És nemcsak megkérdezett, hanem tulajdonképpen meggyőzött. Tényleg meg kellett győzőn, mert negyedik osztályos koromtól, egy rettenetes évről előadás-élmény után én többet soha nem álltam színpadra. Semmi szavalás, semmi iskolai szereplés, egészen eddig a két alkalomig, amikor feltétlenül szükség volt rám. Az akkori próbák alapján úgy gondolta, hogy tudna velem dolgozni. Nem is tudom, hogy mentem ebbe bele, talán úgy, hogy Laci megadta nekem a menekülés lehetőségét, ha mégsem érezném jól magam. Az mindenképpen feltétel volt, hogy ha gyermekem születik, nem szívesen egyeztetném össze a gyermeknevelést egy színész programjával. Nagyon izgalmas és rendkívül tömény időszak következett - 1990 végétől 1993 januárjáig,

amikor megszületett a fiam. Előtte három héttel még színpadon voltam. Nagyon sokat álmodom még most is erről a két évről.

- *Miket álmodsz?*

- Nem jókat (*nevet*), többnyire azt, hogy nem tudom a szöveget.

- *Az elméleti „tanulmányokon” kívül, amiket kezdetben magatokra szereztetek, majd a rendező szakos Bocsrádi László az egyetemről „hozott haza” nektek, mivel maradtál ebből az időszakból?*

- Intenzív periódus volt, valóban, de színészilag szinte semmire nem volt elég. Olyan dolgokra például, amiről az igazi színészek szoktak beszélni: hogyan tanulnak meg egy szerepet felépíteni, egyáltalán nem volt elég. Nekem, mondjuk, nem is voltak olyan szerepeim, amiket különösebben fel kellett volna építeni. Viszont az egyik legnagyobb tanulság az egészből számomra az volt, hogy a színjátszás alapvetően egy mesterség, amit meg lehet tanulni. Hiába volt görcsöm a színpadtól, meg soha nem szerettem volna színpadra állni, arra jöttem rá, hogy ha a színész elvégzi a munkát, akkor képes minimum egy átlagos alakítást nyújtani. És volt néhány olyan alkalom is, amikor megéreztem a deszkát a lábam alatt, amikor tudatosult bennem, hogy én most *éppen ott* vagyok, ilyenkor az embernek minden érzékszerve hihetetlenül kiélesedik, és a közönséget, a játszótársakat és mindent nagyon érez maga körül. Ez a néhány pillanat nagyon izgalmas volt.

- *Említetted, hogy diákkorodban versenyszerűen kosárlabdáztál. Érzékeltél-e párhuzamot a kosarazás és színház között?*

- Igen, mert ott is azt tapasztaltam, hogy a mérkőzés előtti bemelegítésnél nem érzem, hogyan fogok játszani. Mindegy, hogy a bemelegítésnél minden labdát bedobsz, vagy mindent mellé dobsz, annak semmi köze nincs ahhoz, hogy milyen teljesítményed lesz a meccs alatt. Pontosan ezt éreztem az előadások előtt is. Még egy pillanattal a meccs vagy az előadás előtt se tudtam, hogy hogyan lépek a deszkára, legyen szó bármelyik játéktérről. Vajon éppen elvesztődöm-e, és mindent mellédobok, átfut fölöttem az előadás, vagy tühegyni pontossággal fogok érzékelni mindent, és minden pillanatában jelen leszek?

- *Ezek szerint tulajdonképpen véletlenszerűen alakult így a pályafutásod. Mennyire talált ez a fiatalkori elképzeléseiddel, minek készültél eredetileg?*

- Sportolóként, annak idején, diákkoromban úgy gondoltam, hogy később is ezzel fogok foglalkozni, mondjuk edzőként. Ezenkívül nagyon vonzott még a pszichológia, viszont 1980-ban, amikor érettségiztem, úgy emlékszem, nem indult évfolyam Kolozsváron. Abban az időben itt, Romániában, nem igazán voltak elismerten pszichés betegek, hiszen a jólét uralkodott, hivatalosan nem volt az embereknek semmiféle problémája. Végül a Testnevelési Főiskolára felvételiztem, sikertelenül. Legalább tízszeres túljelentkezés volt a meghirdetett tizenkét helyre, és az olimpiai bajnok felvételizők mellett már a fizikai próbákon kiestem, nem jutottam be. Viszont most, ahogy így visszanezdek, olyan nagyon nem terveztem meg a jövőmet. Valahogy mindig a megfelelő pillanatban kinyílt egy-egy ajtó, és egyértelmű volt, hogy merre kell tovább menni. A gyergyószentmiklósi kosárlabda csapat éppen akkor vált félprofi csapattá, és azoknak, akik végeztek, munkahelyet biztosítottak a bútorszövetgyárnál, a csapat támogatójánál. Nem kellett teljes műszakban dolgoznunk, járhattunk közben edzésekre, mérkőzésekre, felkészítő táborokba. Amikor meg abbahagytam a kosárlabdázást, akkor már a szövödénél a számítógéppontban dolgoztam.

- *Miért hagytad abba a kosarazást?*

- Huszonhét évesen már kiöregedtem, és elég komoly gerincproblémáim is voltak. Elvégeztem egy hosszabb számítógépezési tanfolyamot. Ez még az iroda méretű számítógépek korában volt. A számítógéppontban viszont valami teljesen haszontalan munkát végeztem, ami a raktárkészlet nyilvántartásából állt. Amikor kinyomtattam a jelentést, azt azonnal kettőbe is tépték az orrom előtt, mert soha nem az volt a raktárban, ami papírforma szerint kellett volna hogy legyen. És akkor jött a Laci ajánlata. Lehet, hogy ezért is mondtam könnyebben igent neki, mert az a munkahely a lehető leghaszontalanabb időtöltés volt.

- *Ekkor lett hivatalosan is a munkahelyed a most már hivatalosan is színházi státusszal rendelkező Figura.*

- Színészként alkalmaztak, és ebben a státuszban voltam még elég sokáig, mert '93-tól kezdődően két évente, „sorozatban” megszületett a három gyermekem, így majdnem hat évre kiestem a színház életéből. Tulajdonképpen nem vártam ki a gyermeknevelési szabadság végét,

mert a harmadik gyermek után már rettenetesen rosszul viseltem az otthonülést, így be-benéztem a színházhoz. Akkor adódott, hogy megírtam az első pályázatomat. Akkoriban kezdtek megjelenni a pályázási lehetőségek, és gondoltam, hogy próbáljuk meg, hiszen a színháznak tulajdonképpen semmije sem volt. Emlékszem, legelőször egy balettszőnyegre pályáztunk, amit meg is nyertünk. Közben újabb lehetőségek bukkantak fel, azokat is megragadtuk, azok is sikeresek voltak. Úgyhogy szépen lassan belecsúsztam ebbe a pályázás dologba, és gyakorlatilag azóta is ezzel foglalkozom. A pályázatok azóta is jelentős részét képezik a színház összeköltségvetésének.

- *A színpadra nem kíváncskodtál vissza?*

- Nem hiányzott. Tisztában voltam a képességeimmel, a határainnal. Úgy gondoltam, hogy nem az való nekem, viszont teljesen jól éreztem magam ebben a háttérmunkában. Elkezdtek épülni a színház kapcsolatai, elindultak a kollokviumok, úgyhogy rengeteg munka volt, nem unatkoztunk.

- *Mi indított arra, hogy 2005-ben, közel tíz éves aktív színházi tapasztalattal a hátad mögött, beiratkozz a teatrológia szakra, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetemre?*

- Akkoriban Béres László volt az igazgató, eredetileg ő biztatott. Mondtam neki, hogy a három gyerek mellett a színházi munka is éppen elég sok, egy nappali tagozatos egyetemet el sem tudok képzelni. Azonkívül a kollokviumok állandó vendége, Kovács Levente tanár úr is folyton győzködött. Neki is elmondtam ugyanazt, meg hogy szerintem nem nekem való. Erre hozzáfűzte: de meglátja, milyen jól fog esni. Legyen, mondtam, és elmentem felvételizni. A tanár úr mondata aztán rengetegszer eszembe jutott, mert valóban nagyon jólesett. Hihetetlenül jó volt tizenkilenc éves egyetemistákkal együtt visszaülni a padba, becsukni magam mögött az ajtót, és mindent itthon hagyni arra az egy-két napra, amikor átmentem órákra, Vásárhelyre. Azóta is nagyon hálás vagyok neki ezért, csak még nem köszöntem meg, de majd egyszer.

- *Mit adott neked az egyetem?*

- Nyolcvanéves koromig bőven elég olvasnivalót. Elhoztam magammal a három év alatt javasolt könyvészetet, mert az idő alatt képtelen-

ség volt mindent elolvasni. Ezenkívül nagyon szerettem az írásgyakorlatokat, a jelenetírásokat, abban éreztem a leginkább, hogy fejlődöm.

- A kis ajtókra visszatérve, amelyek a megfelelő időben nyílnak meg: hiszel a sorsszerűségben?

- Nem hiszek annyira a sorsszerűségben, mint amennyire és ahányszor megtapasztaltam. Számos élethelyzetben történt meg velem, amikor már azt éreztem, hogy egy betonfal vesz körül, hogy csak úgy, magától megnyílik egy ajtó. Ez történt akkor is, amikor már tudtam, hogy három gyerek után nem akarok színész lenni, de azt sem én intéztem magamnak, hogy pályázatírásba fogjak. Egyszerű szükségszerűség és egyértelmű irány volt.

- A vallás milyen szerepet tölt be az életedben? Katolikus voltál, de a református vallást gyakorlod, sőt, presbiteri tisztséget is vállalsz a helyi református közösségben.

- Ez is egy olyan feladat volt, amit ismét csak nem értettem, hogy miért kaptam, hiszen régebben katolikus voltam. Lelkészcsaládba kerültem, amikor férjhez mentem, ekkor történt a váltás, de nem bántam, mert az egyszerűbb református szertartás sokkal közelebb áll hozzám. A presbiteri megbízást is azért vállaltam el, mert arra gondoltam, lehetséges, hogy ezek a dolgok nem teljesen véletlenek, ha úgy tetszik, sorsszerűek. Ha az élet oszt nekem egy feladatot, akkor azt legalább próbáljam meg elvégezni. Különben a hitről is az a véleményem, mint mondjuk a barátságról. Ezek munkás dolgok. Hacsak nincs valakinek olyan szerencséje, hogy olyan hittel születik, vagy nevelkedik, ami sosem törik meg, sosem inog meg, hanem csak úgy van neki, mint egy ajándék, akkor bizony ahhoz, hogy hite legyen, nagyon sokat kell dolgozzon.

- A Figurával kapcsolatban sokszor, sok kérdés, vita merül fel, amikben sokan szeretnek állást foglalni, véleményt nyilvánítani. Egy ilyen véleménynyilvánításra hívnálak meg, hiszen a te szempontod egészen egyedi és kimondottan releváns is a Figurával kapcsolatos ügyekben. Szerinted minek köszönhető a Figura ellentmondásos megítélése a városban?

- Belülről lehet, hogy nem látom tisztán, de a Figura megalakulásától kezdve a város viszonyulása nagyon változó volt. Indulásból, az

ősfigurás korszakban, majd az intézményesülést követően, nagyon szerették az emberek. Szerintem annak idején az egész város látta az első előadást, a *Tutyi Mutyi Mókát*, ami gyermekelőadás volt, de a felnőttek is csóstól jöttek megnézni. Az intézményesülés után, az akkori polgármester rendkívül kultúraszerető ember volt, és nagyon akarta a színházat a városba. Amíg ő volt a polgármester, addig a város is rendkívül pozitívan viszonyult hozzánk. Emlékszem arra az időre, amikor a gyerekek seregestől szaladtak egy-egy színész után, akinek meghatározó, esetleg vicces szerepe volt valamelyik előadásban, és kiabálták a nevét. Szerintem akkor imádták a figurásokat.

- *Mi okozhatott törés?*

- Úgy gondolom, mindig sokat számított a városvezetésnek, főleg a polgármesternek a színházhoz való viszonyulása. Ez erősen rányomta a bélyegét a lakosság véleményére is, akár szerették, akár úgy tekintettek a Figurára, mint ami csak elnyeli a város pénzét. De lehet, hogy a színháznak is megvan a maga része ebben a megítélésben. 1992-ben jött létre egy ominózus előadás, a Beckett szövegei alapján készült *Koponyatorony*, amiről – ahhoz képest, hogy milyen kevesen látták – mindenki tud. Aki sosem járt figurás előadásra, az is tudja, hogy a *Koponyatorony* olyan előadás volt, ami nagyon hosszú volt, amit senki nem értett, és ki tudja még, mi mindent, de úgy nagyjából semmi jót. Színháztörténeti szempontból viszont, úgy gondolom, nagy kár, hogy nem maradt meg felvételen, mert egy egészen új jelenség volt, a szó minden értelmében alternatív. Olyan néző is akadt, aki a négy óra öt perctet borzasztóan izgalmasnak tartotta. Volt, aki a közepén kiment. Volt, aki közben hazament, felöltözött, és egy takaróval visszajött. Mindenképp megosztó előadás volt, a Figura történetében pedig egyesek számára vízváltó.

- *A Figura már az első perctől kivívta magának az alternatív és kísérleti jelzőt. Ez utóbbi az alapító okiratába is bekerült. Te miben látod most a kísérletezés lehetőségét?*

- Most is elmondható a színházról, és a mai napig a Figura nagy érdemének tartom azt a bátorságot és bizalmat, amivel a kezdő alkotók felé fordul, és a kezdő alkotók kezébe meri helyezni az elkövetkező előadást. Olyan rendezők vagy képzőművészek kezébe, akik még nem

mutattak fel igazán semmit, vagy nem dolgoztak sosem intézményes keretek között. Ezt nagyon szép dolognak tartom, igazán figurásnak, és szerintem pont ezt is kell csinálja, patetikusan szólva, hogy szárnyakat adjon az elindulóknak.

- Mitől más a Figura, mint más színházak? Sok vendégművésztől hallani vissza, hogy itt valami más. Mi lehet ez szerinted?

- Úgy gondolom, hogy a közösség, a hangulat az, ami egyedi a Figuránál. Nem is nevezném feltétlenül családiasságnak. Nagyon sokáig az volt, de aztán valahogy azzal, amit az intézményesülés hozott, lassan lekopott a családiasság. Ellenben megmaradt a közösségnek az a fajta összetartása, összetartozása, ereje, amivel bármilyen körülmények között együtt húzza, tolja a színház szekerét.

- Mit adott az elmúlt negyven évben a Figura a városnak? Hát vice versa?

- Mindenekelőtt rengeteg színházszerető fiatal, akik közül sokan választották a színészi pályát. Volt olyan esztendő, amikor tíznél is több gyergyói fiatal végzett a két erdélyi színiegyetemen. És hiszem, hogy nagymértékben hozzájárult ahhoz is, hogy ilyen kiváló, színházat értő közönsége van a városnak. A város pedig lehetőséget adott a színháznak, erején felül, és a színház jól élt ezzel a lehetőséggel.

- Az hogyan érintett, hogy a fiad is színésznek ment?

- Meglepődtem. A társulatnál mindig voltak olyan színészek, akik foglalkoztak a diákokkal, színjátszó kört vezettek. Diákként a fiam is járt színjátszó körre, de két vagy három esztendeig csak ült a padon és nézte a próbákat. Kolozsi Borsos Gábor, aki akkor vezette a színikört (és most is) sosem erőltetett senkit, mindenkit hagyott, hogy részt vegyen a próbákon, és ha kedve volt, bekapcsolódhatott. Az utolsó évben készült egy előadásuk, amit nyilvánosan bemutattak. Nagyon meglepődtem, amikor a fiamat láttam, mert nagyon tetszett a színpadi jelenléte, de azt nem tudtam, hogy mennyire vonzza ez a pálya. Amikor elvégezte az első évet az orvosi egyetemen, Marosvásárhelyen, és a vakációs szünetben megtudta, hogy Kolozsváron maradt három hely a színin és ősszel pótfelvételi lesz, akkor bújt ki a szög a zsákból.

- Tulajdonképpen ez az utolsó évadod a színháznál, hiszen nyáron a visszavonulásodat tervezed. Milyen érzésekkel hagyod itt a színházat?

- Volt olyan időszak, amikor azt gondoltam, hogy ha egy-egy ember lemorzsolódik, azt nagyon megsínyli a színház. Nagyon kevesen voltunk, és túl sok feladat tartozott egy-egy kolléga hatáskörébe. Ez az utóbbi években teljesen megváltozott. A színház vezetése úgy összekovácsolta és összetartja ezt a társulatot, ahogyan talán sosem. Esetleg még a kezdeteknél, de hát az más volt, akkor lényegében egy család voltunk. Most inkább szakmai közösséggé állt össze a csapat. A társulat tagjai is megállapodtak, családot alapítottak, gyökeret eresztettek. Régen nagyon nagy volt a fluktuáció, amit mi, itthon maradottak az elején borzasztóan sérelmeztünk, aztán egy idő után elfogadtuk, hogy ez a természetes ebben a városban, hogy itt senki sem akar megmaradni hosszú ideig. Örömmel látom, hogy az utóbbi időben olyan fiatalok végeznek, „kerülnek piacra”, akik hihetetlenül jó munkát végeznek, sokkal nagyobb teherbírással dolgoznak, mint mondjuk az én generációm. Nem nehéz most elmenni, és azt érzem, hogy ez a természetes rendje az életnek.

- *Mi az az egy dolog, amire legszívesebben emlékszel?*

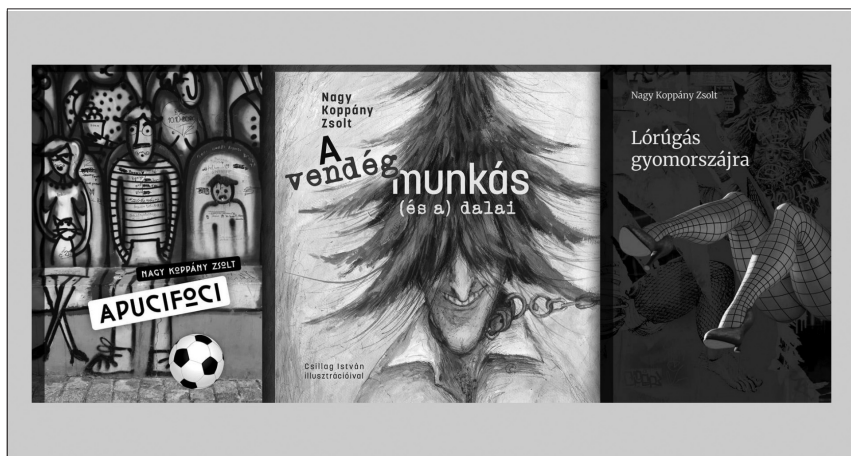
- A sok itt töltött esztendőnek többek között az a hozadéka, hogy a volt figurások gyermekeit is láthattam alkotóként dolgozni a színháznál, és ez nagyon megható.

- *Mik a terveid a jövőre nézve?*

- Nem is tudom. Apróságok. Egyelőre. Nyilván, a színház mindig fontos lesz. Mindig van egy csomó dolog, amit az ember csak görget maga előtt, hogy majd aztán, amikor ideje lesz, amikor majd nagyon ráér, akkor elvégzi. Nekem is sok ilyen dolgom van. De ezeken kívül többet foglalkoznék olyan dolgokkal, amit szeretek, vagy talán többet magammal. Például most meg szeretnék tanulni rendesen úszni. Mindig kellenek olyan dolgok az életben, amik formában és fiatalon tartanak. A színház pont egy olyan dolog volt, ami fiatalon tartott, és ezt kell most pótolnom.

Miklóssi Szabó István
NAGY KOPPÁNY ZSOLT
HÁRMAS JELENÉSE¹

A Marosvásárhelyen született, majd Udvarhelyen élő szerző, aki Kolozsvárra költözött, hogy végül Budapesten kössön ki s alapítson családot (ez a későbbiekben fontos!), meglehetősen régen nem jelentkezett saját kötettel. A 2014-ben megjelent nagyszerű regénye, a *Nem kell vala megvénülnöd 2.0* (Magvető Kiadó, Budapest) után egészen 2021-ig elhallgatott. Ugyan bukkantak fel novellái, tárcái, impressziói különféle lapokban, de önálló kötet megjelenésének idejéről még a barátainak sem vallott. Aztán 2021 végén egyszerre három kötettel is jelentkezett, a hallgatás időszakáról pedig a következőket mondta egy interjúban: „a hét elfecséreltnek tűnő esztendő is soknak látszik, de gyakorlati okai voltak a csúszásnak: gyerekeim születtek, egzisztenciát kellett teremtenem, és ehhez bizony – egyebek mellett – elég sűrűn olvastam mások szövegeit. De azért lassan a hétvégéken és kávé hajnalokon írt saját szövegek is összeálltak, mint a papírra szórt

1 Nagy Koppány Zsolt: *A vendégmunkás (és a dalai); Apucifoci; Lórúgás gyomorszájra*. Kárpát-medencei Tehetségfondozó Nonprofit Kft., 2021.

vaspor, ami alatt mágnest mozgatunk: ide jönnek a viccesnek szánt és gondolt tárcák, oda a komolyabb és véresebb novellák, és hát nagyon kéne nekem is egy székely könyv... nini, hiszen épp összeáll egy olyan is. Volt egy pont, amikor magam is meglepődtem, hogy három könyv készül egyszerre”.

A *könnyedség* okán soroljuk a három művet.

A *vendégmunkás (és a) dalai* tetszetős, könnyed hangvételő, humoros könyv, melyet Csillag István nagyszerű illusztrációi gazdagítanak. Az írások egytől egyig a derűt, a humort szolgálják olyan alázattal, ahogyan csak Nagy Koppány tud írni – e könnyedség megtapasztalásához elegendő részt venni a szerző egy bemutatóján, ahol a sajátos, rendkívül élvezetes felolvasásai révén mintegy *hallani* lehet könyvét annak olvasása közben. Igen, a szerző képes olyan derűsen előadni legvéresebb történeteit is, hogy hasunkat fogjuk a nevetéstől. Mindjárt az *Előljáró beszédő* írásával olyat tenyerel az asztalra, hogy a „székelyül humort írók” nyugodtan megállhatnak jegyzetelni: aha, így is lehet. Lehet: „A felesége réamorgott, s meghutyuruzta, de a székely se vót rest, mer amint a csűrbe béért, ami mocskot réatett – gondolatban – az asszonra, azt nem tenné az ablakba ejisze senki. (...) Cseppet elüldögélt az árnyékszéken, hátha elmúlik, de nem múlt. Mikor fázni kezdett, ivott egy pohárka pálinkát, s egy marék hóvirággal bésettenkedett a házba. Megkerülgette az asszont, aki mind fútt s dohogott közben, de azért engedett, me tudta, hogy hónap es nap van. De így se múlt az a kaparás a torcka tövinél, a hasa felett rögtön, csára.”

A *vendégmunkás dalai* ciklusban (mely eredetileg az *Amelyben Ekler Ágostra – emlékezünk* című regényben jelent meg; Magvető Kiadó, Budapest, 2010) az 1990-es évek kinkeserves erdélyi–magyarországi létét idézi fel, amikor 30 naponta settenkedtek az erdélyiek az anyaországban a határhoz, hadd pecsételtesenek útlevelükbe; feketén vállalták a munkát, leszakadtak a családról, hogy a családnak legyen mit hazaküldeni; groteszk lét volt az! A valójában tragikus beszámolókat mesterien oldja humorral a szerző: „Néhány napja próbáltam kinyitni a bicskámot, de nem sikerült. Berozsdásodott bennem a székely, vontam le a következtetést. Étolajjal segitettem neki, puhánymód.”

A *VendégMátyás* részben kíméletlenül beszámol arról a szerző, mit is jelentett *azokban az időkben* (hm...) erdélyi magyarnak lenni

Magyarországon. Erdőháty Mátyás viszontagságain istenigazából azok tudnak nevetni, akik így vagy úgy megélték azt a köztes létet, amikor az anyaországban románnak, Romániában pedig nincstelen hazátlanak számított az erdélyi magyar. Eme, egykoron szomorú valóságok feloldása szerencsére sikeres a humorral, s ha már nevetni lehet rajta, hát feledhető is (úgy-ahogy).

Az angoltanár evangéliuma már-már bocsánatkérés a léttől a létért, de főként az bosszantó tanárságért az bosszantó tanítványokkal, akik egészen ritkán szánják az tanárságtól és az tőlük szenvedő egyént. Oktondi módon kérdezik tőle, miért szeret oktatónak lenni – hülyeség, nem akarok! Az itt használt nyelv roppant izgalmas: „Harmadik tanítványomat ők szerezik, igen ditsérvén engemet néki, s ő, mivel esze élesebb vala, hamarosan utoléré társait, és gyakran magyarázá újra nékik az én igéimet, miközben én hátradőlék, és contentus legeltetem tekintetömet rajtok, minkéntha nyájamon.”

A *Kalibakutya* valójában egy kockázatoktól sem mentes érdekes kísérlet, jellemezhető székely-görög tragikomédiaként, kutya-gazda-tudományos hang együvé forradása. A Rexi (puli), Mózsi bá (gazda), tudományos hang (szubjektív beütésekkel) hármassával sikerül a szerzőnek valami nagyon eredetit, elgondolkodtatót létrehoznia.

Zárul a könyv a *Székelyfölddel*, ahol kész maximák, dogmák jelentik, mondják, üvöltik, mit is jelent így és úgy székelynek lenni – vagy nem. „Székelyföldön keményebb az agyag, s koponyádban keményebb az agyad.”

Mindent összevetve, Nagy Koppány Zsolt könyve túlnyúlt az ún. szépkönyvek sztereotípiáján, sikeresen újította meg a székely humorral foglalkozó írásokat.

Az *Apucifoci* novelláskötet pikantériája már a borítóval megkezdődik: utólag derült ki, hogy az egy sepsiszentgyörgyi graffiti felhasználásával készült. A mű, nagy általánossággal szólva, a hétköznapok jótékony könyve. Jótékony, mert röhöghetjük benne magunkat, de a szerzőt is, aki büszkén, de ugyanakkor férfias megadással vállalja esendő életét. Én is csupán egy apa vagyok a sok közül, húzza fel a vállát (szerencsétlen mozdulat, egyszerre jelenthet igent, nemet, tanácsalanságot, vagyis a lét totális zürzavarát), miközben az oldalát kezdi súrolni, nem-e készül odabent valami barátságos vesegörccs, esetleg infarktus, nátha, tüdőgyulladás – bármi, mert minden igazi férfinak illik szenvedni

hipochondriától (is). Az meg rég köztudott, hogy igazából csak a férfiak tudnak példaértékűen betegek lenni.

Öt ciklusra osztott művel van dolgunk. *Lakást vettem Pesten* az első, amely tizenhárom írásból áll. Szerencsétlen szám! A lakásvásárlás minden kezdeti boldogságát letörni készülő siserehaddal száll szembe az elszánt vásárló, s örüljön neki, ha a végén a kérdéses (eljövendő) családi lak úgy jut a birtokába, hogy még marad haj a fején, az sem baj, ha ősen. „Csak hát hall az ember mindenfélét ezekkel az újonnan felépített lakásokkal kapcsolatban: hogy kartonpapírból vannak a falak, meg hogy csecsemővérrel kavart mészhull az ember fejére minden hónap tizenharmadikán, éjszaka pedig boszorkányok huhognak a kéményben – bár a tájékozottabbak szerint nincs is kéményük, mert a tulaj, aki az építtető is, vagy mi a csuda, kilopta belőle.”

Második ciklus az *Apucifoci*, ahol álmélkodhatunk a testi és lelki bajokon, melyek érhetnek egy negyvenes férfit, kerek kilenc íráson át. A stressz és a nyavalyák ellensúlyozására sportolni kényszerül a delikvens, ezen a megaláztatáson majd' mindenki átesik... Azért megnéztem volna, ahogy hősünk (írónk) lakkcipőjét rendruhában görkorira cseréli, mert – gyereke szavaival némileg elferdítve élve – nagyon, nagyon jól lehet röhögni azon, ahogy odaveri magát valaki, főként egy bátortalan pírutt után. „Sosem voltunk még konditeremben, de egészséges előítéletet tápláltunk mindenkivel szemben, aki oda jár: utáltuk őket, mint a férget, és intellektualitásunk szent bérceiről köpködtünk alá az izomgyúakra”.

Nyolc tárcanovellából, novellából áll *A whervétel* ciklus, itt már teret nyer a kontaktlencse, az említett nátha, s a képzelt vesebetegnek kijáró ötliteres befőttesüveg, amibe vizeletmintát gyűjthetünk – sósavra... Persze a kérdés mindig az, hogy mennyit, hogyan, csak ennyire futotta, túl sok ez, kérem? Az elmúlás kellemetlen és kíméletlen előszele csapodár módon futkos az oldalakon – mert megteheti, bizonyos értelemben a halálnak mindent szabad: „Az ebben a kórházban praktizáló orvosok és ápolók nagyképűségéről, arroganciájáról és perverzítéséről egy nagyobb lélegzetű műben, valószínűleg tragédiában fogok megemlékezni (...)”.

Tizenhárom írásban, a *Csúnyán beszél a gyermek* ciklusban lesz áldozata hősünk a tulajdon gyermekeinek. Persze a gyerekek iciri-piciri angyalok, fogalmuk sincs a matrózsztár létéről, hasznáról, használá-

táról, csakis azt eszik, isszák, nézik, hallgatják, amire a szülő megkéri őket, nesztelen porcikaként hussannak át a nappalin, nehogy a felnőttek köreit megzavarják. „A szülő (...) kitámolyog a hálószobából, és azt látja, hogy a gyermek úgy nézi az ittazélethurrikánt szombat reggel, mint a veszedelem. Vagy ha fel tudja oldani az ujjlenyomatzkodót az alvó szülő ujjának finom felhasználásával, úgy tölti le a fizetőss appokat, hogy öröm nézni...”

Még tíz írásban elevenedik meg a *Közlekedés, (iskola)kultúra* ciklus, a cím alighanem önmagáért beszél. Itt is a mindennapi örömmel, mint az állandóan hibát találó autószerelővel, félművelt, indexelési örömeiket mellőző egyénekkel találkozunk: „az autószerelők mérgezett szavaitól óvj meg, uram, minket, suttojják mindazok a hozzám hasonló kétbalkezesek, akik furcsán kopogó, szőrcsögő vagy szörtyögő autójukkal befordulnak az olajszagú csarnokokba, egy kis pénzt otthagyni.” Ez a találkozó ugyancsak sajátos, Nagy Koppány-i módon megy végbe, végtelen szerénységgel, remek humorral, óriási szakmai tudással, remek mondatokkal és – bájos kedvességgel. Alighanem ez az *Apucifoci* egyik legnagyobb érdeme.

Fontos megjegyezni, Nagy Koppány Zsolt esetében a nyelvi játék, a humor, a *kedvesség* egyenértékű azzal az írásmóddal, amit e „trilógia” utolsó darabjában meglehetősen nyomasztó, az olvasót magának követelő módon folytat. Míg az előző két mű főként a mesteri könnyedség hullámain született, addig a *Lórúgás gyomorszájra* már címében elárulja önmagát. A szerző itt már magának követeli az olvasót, a három ciklusra osztott mű (I. Sietőknek; II. Ráérőknek; III. Kirándulóknak) nem adja olcsón magát. A több tíz novella első jellemzője a sokszerűség, másodsorban az iszony, a tragikum. Persze a humor sem marad el, hiszen Cormac McCarthy, Irvine Welsh stb. hatásait nem tagadó szerzőnek tekintettel kell lennie az olvasóra. Egyes írások nyelvezete egyenesen pornográf, szadistának minősülne (kiváltképpen a *Faustina nem adja*), ha nem lenne ott a roppant erős mondanivaló, mely megköveteli ezt az erős eszközt a lényeg kifejezéséért. Nagy Koppány Zsolt különösen érzékenyen és pontosan érzékel bizonyos, mások figyelmét talán elkerülő apróságokat, s épít rájuk betonkemény írásokat. Az a bizonyos *lórúgás* többször is betalál: „Szente kétségbeesetten nézte a halott gyereket. Az égre pillantott, vadludak röpültek délre. – Nem ásta el – mondta hangosan. – Csak egy kis friss avart

kapart rá... ősz van”. De máskor sem „takarékoskodik” a szerző. Egyik novella kezdőmondata: „Idának hívták az istenadtát, és oltári nagy kurva volt.”

Mindent összevetve, a *Lórúgás gyomorszájra* meghökkentő, merész mű. A szerző korábbi, 2015 előtti írásaira erősen jellemző volt az intertextualitás – itt már nem az. Meg kell jegyezni, az a fajta fejlődés, amiben része volt, lenyűgöző. Mondatai példaértékűen vannak felépítve, mondanivalója kristálytiszta, narrációja tökéletes. A *Lórúgás* világát nehéz *elmesélni*, azt megtapasztalni kell.

Kávéházak bolondja, 2001
(50,5 x 33 cm, repesztés, aquatina, metszet)

Béres Norbert
KIMOZDÍTÁS UTÁN

A hogy egyre nő az időbeli távolság a koronavírus okozta első – mindenki számára megrendítő – karanténidőszaktól, kezd körvonalazódni, hogy túl a veszteségeken, miket nyertünk az életforma, a munkabeosztás, általában a hétköznapiak radikális átrendeződésével, hogyan sikerült hasznosítani a magunkra maradásban, a bezárkózásban ránk szakadt időt. Ámbár a kultúra óhatatlanul megsemmisítette a korlátozásokat, a személyes konverzációk áthelyeződését a digitális térbe, akad rá példa, hogy épp az elcsendesedés teremtett olyan inspiratív közeget, ahol az alkotómunka a szokványostól eltérő módon, formában és minőségben valósulhatott meg. Kézdi Imola számára – Jászai Mari-díjas színésznőként – a színházak bezárása, a

közönségtől való kényszerű távolmaradás a költészetben való kísérletezést hozta el; nem eredménytelenül, hiszen verseinek első válogatása a tavalyi év végén került nyomdaprés alá, *Miniállűrök* címen.¹

A három ciklusba rendeződő hatvankilenc költemény egy női versbeszélő szövegét közvetíti az olvasó felé. Reflektív versalanyról van szó, aki a szerelem komplex jelenségének nyelviesítésére tesz kísérletet, úgy, hogy az érzés antinómikusan egymásnak feszülő vonatkozásait sem leplezi el. Mert a „kesergő szerelem” és a „boldog szerelem” egyformán jelen van, az egymásra rakódó tapasztalati rétegek a szerelem, a párkapcsolat(ok) sokarcúságáról tudósi-

1 Kézdi Imola: *Miniállűrök*. Kolozsvár, 2021, Koinónia.

tanak, a felemelő élményektől a keserű benyomásokig. A versekben egy középkorú, az idősödés első jeleit már felfedező női hang szólal meg, aki minduntalan reflektál az idő kérlelhetetlen múlására, azokra a nyomokra, amelyeket a idő hagy a testén. Szólama pedig épp ezáltal lesz hiteles, mivel olyan életkorban van, amikor a szerelem verbalizálása nem oldódik el a rációtól, nem szűkül az egyéni távlatra. Önironikus észrevételei lehetővé teszik az objektív ráközelítést, a távlati perspektívát, így a nyelvi leképezés elkerülheti az egyoldalúsítás csapdáit. Ennek következtében egy meglehetősen diffúz kapcsolat tárul elénk, sőt, azon eshetőséget is érdemes mérlegelnünk, hogy nem egy konkrét szerelem, hanem egymástól elkülönülő tapasztalatok, múltfragmentumok poétizálása történik, az eltérő minőségű „románcok” idő- és térbeli határainak eltörlésével. Az „elegyedés” egyértelműsíti, hogy a szerelmet aligha lehetséges adekvát módon pontosítani, keretbe foglalni, hiszen épp szerzteágazó mivolta jelenti a rendkívüliségét. Tehát nem bontakozik ki egy egységes szerelemkoncepció, azt az eltérő közelítések, felfogások, empíriák kombinációja váltja fel.

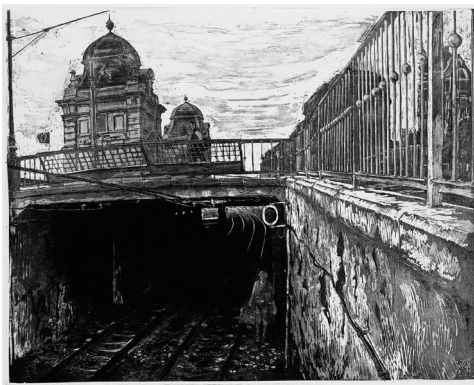
A versek domináns alakzata az aposztrophé; a nő közvetlen, direkt odafordulása *a* férfihoz azonban – tekintetbe véve a fentieket – meglehetősen problematikus, mert nem tudható, hogy voltaképp ki(k)hez is intézi keresetlen szavait, ki(ke)t is takar a megszólított alakja. A nő fordulatait számos kérdés színezi át, de mivel eldönt(het)etlen a címzett valós vagy konstruált identitása, e kérdésekre senki sem vár választ, inkább a kontempláció momentumaiként érthetők: „megkérdem, ki vagy? / tudná-e szeretni?” (*Megállítlak majd* – 74.). Mintha a versbeszélő is érzékelné, hogy az övéhez hasonló ambivalens érzélemvilágot nem lehetséges hitelt érdemlően közvetíteni az irónia, a humor, a nyelvi játék nélkül – improvizatív nyelvi alakzatai e célzatnak alárendelve lépnek működésbe. Gyakori nyelvi-retorikai alakítástechnika az egyedi szószerkezetek létrehozása a szóhatárok tudatos (olykor radikális) eltörlésével, vagy a szóalakok egybeolvasztásával („alapozór”, „harcmaszk”, „szemhéjanász”, „szájfényév”, „ajakameleon”); a hétköznapi fordulatok elferdítése, a szokásostól eltérő felhasználása, amely grammatikai szinten is sajátos összefüggéseket, egyedi jelentéseket létesít: „az idő ma csodás. / kiábrándulhatnánk. / magadnak találtál ki. / nem fér hozzám / se kétség, / se szerelem. / ha kitálatok neked, / csak az idegeimet / eszed meg. / nem érek rád.

/ az idő pénz / és csalódás, / csillagokat / karmolsz rám, / életre sebzél, / halálra unlak.” (*Magadnak*, 10.) Hangsúlyos az eredeti formák és a speciális alakzatok hangalaki hasonlósága, így a közismert tudáskészlet aktiválásán túl széles asszociatív mező nyílik meg, amely az agrammatikus szerkezeteknek is teret enged. A megszólalásban a közhelyszerű szófordulatok, a lexikailag rögzült kollokációk elválnak a köznapi alkalmazásmódoktól, egyedi kontextusba ágyazódva hatáskeltő eszközként funkcionálnak, az érzelmek intenzitását is reprezentálva: „kötök neked / sálat, kesztyűt, / pulóvert és / kompromisszumokat.” (Húvös, 18.) Mindez játékos színezetet ad a kollokvialis beszédnek, ti. a nyelvjáték, a sajátos rímtechnika, a sűrű, rövid soros versszerkezet, valamint a fel-feltűnő antropomorfizáció még egy hétköznapi vitát, az „egymás húsába marást” is rendhagyó (az életképszerűséget eltorzító) módon képes ábrázolni: „sóhajt a sajt. / szorong a paradicsom. / konyak önti / magát nyakon, / és a sült hal / mindent bevall. / visszaalszik a tej, / elkábul a kávé. / de a lány kenyér / s a szőlő is / pirul ám, / mikor elgurul / a pirulánk, / és magokból kikelve, / banánhéj-nászunk / vívjuk, / a mosatlant is / elfeledve, / a konyhában.” (*Sóhajt a sajt*, 48.)

Sok esetben a szerepek tisztázatlanságával szembesülhetünk, gyakran szélsőségesen szubverzív módon: „kihordlak alatta. / világra hozlak, / hogy egymás / torkának eshessünk / boldogan, / újra és újra.” (*Apró kőszív*, 23.) A vers többszörösen színre viszi a szerelem már korábban említett ellentmondásosságát, hiszen a címbe emelt *kőszív* motívuma a mások iránti érzéketlenség, a keményszívűség, a kérlelhetetlenség jelentéseit implikálja, vagyis épp az érzelmesség ellenében jelenít meg valamiféle attitűdöt. Sőt, a „csókos ütközetek” ismétlődővé válnak („újra és újra”), miközben az én fokozatosan feloldódik a „héja-nász”-jellegű kapcsolatban („kibírtuk-martuk egymást” – *Most*, 71.); szabadulna, mégis elviselhetetlenek számára az elválás, a különlet képzetei. Hiába játszik el a versbeszélő a szerelem tartósításának gondolatával (hátha az elmúlt évek tapasztalatainak megőrzése elegendő lesz a hátralévő életre), a boldog periódusok intenzív érzelmei nem „konzerválhatók”, nem menthetők át a kevésbé derűs, „vijjogva, sírva, kergetőzve” megélt időszakba (*Beföztem*, 35.). Mert a szerelem időbeli vonatkozásai sem tisztázhatók, ugyanis a múltkonyság („belobbantunk, / majd kiégtünk.” – *Látod?*, 77.) éppúgy jellemzi, miként az időtlenség („síríg tart e / szerelemöltő.” – *Rántsz*

magaddal, 76.). Aligha meglepő, hogyha az imént vázolt dichotómiákra nem reflektáló szerelemfelfogás szélsőségesen ironikus módon kerül ábrázolásra, a közhelyes, cukormázos (valószínűsíthetően csak a külvilág elismerésére, csodálatára áhítózó) szerelmet életidegen, hamis mivoltában lát(tat)va: „vattacukor-szenvedély / minden egyes / napunk. / de jó neked, Istenem, / hogy ilyen / jól vagyunk! / unikornis-szerelem, / rózsaszín a négyzetben. / pezsgő, fagyó, csokiskeksz, / szelídített mű-T.rex, / irigyelnek fiúk, lányok / s én mindjárt / szívérványt hányok / a falra.” (*Vatta*, 45.) Azaz a végletesen egynemű szerelem épp olyan valószínűtlen, mint a nem létező mitikus állat. Ezt az ironikus önreflexivitást az utólagos perspektíva, az emlékek szelektálása teszi lehetővé, amikor már – túl az érzelmek elementáris, a rációt felülíró hatásán – lehetőség nyílik az objektív szemléletre.

Az utolsó ciklus címe (*Miniállúr – maxizúr*) ráerősít a dualításra, hiszen – amint azt a prefixumok is jelzik – minden apró „allúr”, hazugság, látszat, valótlanosság képezheti viták, „zűrök” alapját, gyanítható tehát valamiféle konstans mesterkéeltség, amelynek mértéke alapvetően hat az érintkezés minőségére. Kétségtelen, hogy az így körülírt szerelem csak egy konkrét pontig definiálható, mert a hagyományos magyarázatoktól való tudatos eltérés, a nyelvi repertoár invenciózus kiaknázása, az ironikus szemlélet sem elegendő ahhoz, hogy kielégítő legyen a sokszínű érzelmi világ nyelvi leképezése.

Casanova az Alvilágban II., 2004
(40 x 50 cm, repesztés, aquatinta)

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Angi Gyula - Marosvásárhely
Antal Attila - Csíkszereda
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakcsi Anna - Madéfalva
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Bakó Botond - Nagyenyed
Balázs-Bécsi Emília - Gyergyóremete
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázs Zsuzsanna-Erzsébet - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bálinth Erzsébet - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Bán Árpád - Alsóboldogfalva
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Bardócz Ferenc - Gyergyóditró
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalu
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bíró Sándor - Gyergyószentmiklós
Blénassy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Antal - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bogos Zsolt - Csíkszereda
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Bölöni Ildikó - Bikafalva
B. Tomos Hajnal - Négyfalu
Buna Blanka Boróka - Tamásfalva
Burus János Botond - Csíkszereda
Czikó László - Búzásbesenyő
Czoppelt Julianna - Kovászna
Császár Vilmos - Csíkrákos

- Csávossy György - Nagyvárád
Csatlós Mihály Levente - Kézdivásárhely
Cseke Péter - Kolozsvár
Ft. Msgr. Csíki Dénes - Nyárad-köszvényes
Csiki Zoltán - Parajd
Dr. Csiszár Anna - Marosvásárhely
Csíszér Imre Csaba - Csíkszereda
Csúcs Mária - Csíkszereda
Daczó Katalin - Csíkszépvíz
Dánél Sándor - Csíkszereda
Damó Csaba - Kézdivásárhely
Darkó Béla - Marosvásárhely
Daróczi Béla - Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József - Csíkszereda
Darvas Mária - Gyergyóalfalu
Dávid Gyula - Kolozsvár
Dávid Katalin - Székelyudvarhely
Dávid Péter Pál - Sepsiszentgyörgy
Dávid Zoltán - Kolozsvár
Deák Botond - Réty
Deák Ferenc - Csernáton
Deme László - Csernáton
Demeter Edit - Kézdiszentlélek
Dénes Balázs - Csíkszereda
Dénes Emőke - Homoródalmás
Dénes Erzsébet - Homoródszentpál
Doboly Beatrice - Vajdahunyad
Dobos Sándor - Nagyvárád
Dimény János - Nagybacon
Dr. Dombi Csaba Ábel - Felsőbánya
Domokos Éva - Arad
Ft. Drócsa László - Nyárádszereda
Duma András - Klézse
Egyed Emese - Kolozsvár
Dr. Elek Sándor - Csíkszereda
Elekes András - Csíkpálfalva
Elekes Antal - Temesvár
Elekes-Józsa Márton - Gyergyóújfalu
Elekes Károly - Sepsiszentgyörgy
Elekes Péter - Kászonaltiz
Elekes Zsuzsanna - Gyergyóújfalu
Farkas Ambrus - Sepsiszentgyörgy
Farkas Antal - Székelyudvarhely
Farkas László - Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós - Segesvár
Farkas Réka - Sepsiszentgyörgy
Fazakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
Fekete Albert - Csíkszereda
Fekete István - Csíkszereda
Ferencz Edit - Gyergyóremete
Ferencz Éva - Kézdivásárhely
Ferencz Gizella - Kézdivásárhely
Ferencz Imre - Csíkszereda
Dr. Ferencz László - Marosvásárhely
Ferencz-Nagy Zoltán - Brassó
Dr. Finta Ella - Szilágyosmlyó
Fodor György - Székelyudvarhely
Dr. Fodor István - Csíkszereda
Fodor István - Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál - Sepsiszentgyörgy
Forró László - Bukarest
Fuják Gyula - Csíkszereda (2 darab egyéves előfizetés)
Funariu Éva - Szeben
Fülöp Dénes - Székelyudvarhely
Fülöp Géza - Marosvásárhely
Fülöp Lajos - Székelykeresztúr
Fülöp László - Csernáton
Fülöp Sándor - Gyergyóalfalu
Fülöp Tamás - Majlát
Fülöp-Török Réka - Kézdivásárhely
Gábor Emőke - Csíkszereda
Gagyí József - Csíkszentlélek
Gajdó Albert - Csernáton
Gál Katalin - Gyergyóújfalu
Gáll Levente - Csíkmadaras
Gálfalvi György - Marosvásárhely
Dr. Garda Dezső - Gyergyószentmiklós
Gáspár Sándor - Marosvásárhely
Gazda Árpád - Magyarfenes

- Gazda József - Kovászna
 Geréd Gábor - Székelyudvarhely
 Gergely Borbála - Csíkszereda
 Dr. Germán Salló Márta - Marosvásárhely
 Gulácsi Gizella - Marosvásárhely
 Györfi Jenő - Nyárádmagyarós
 Dr. Györfi Sándor - Csíkszicsó
 Haáz Sándor - Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza - Farkaslaka
 Hantz András - Kolozsvár
 Hegyi Sándor - Székelyudvarhely
 Hertza Mikola - Csíkszereda
 Dr. Holló Attila - Csíkszereda
 Hubert Sándor - Bukarest
 Illyés Ferenc - Székelykeresztúr
 Imecs Márton - Kolozsvár
 Incze Szabó László - Marosvásárhely
 Istvánffy Katalin - Torda
 Izsák Balázs Árpád - Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád - Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós - Kolozsvár
 János Julianna - Csíkszereda
 Jánosi Bertalan - Csíkszereda
 Jánosi Csaba - Csíkszereda
 Joikits Attila - Szilágysomlyó
 József Álmos - Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde - Csíkszereda
 Kacsó Elemér - Temesvár
 Kacsó József - Hármashalu
 Kakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István - Marosvásárhely
 Kánya József - Csíkszereda
 Kassay Vilmos - Csíkszereda
 Katona Lajos - Kolozsvár
 Kedves Béla - Gyimesközéplek
 Kémenes Bernadette - Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes - Nagyvárad
 Dr. Kerekes Jenő - Maksa
 Keresztes Éva - Brassó
 Dr. Kikeli Pál István - Marosvásárhely
 Király Gyöngyi - Marosvásárhely
 Király László és Edit - Nagyenyed
 Király Zoltán - Kolozsvár
 Kiss Jenő - Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva - Kézdivásárhely
 Kocsis László - Marosvásárhely
 Kolbert Tünde - Borszék
 Kolumbán-Antal József - Zetelaka
 Kolumbán Gábor - Énlaka
 Kolumbán László - Székelyudvarhely
 Koncsag László - Szentegyháza
 Konsza Vilmos - Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor - Kolozsvár
 Kopacz Péter - Sepsiszentgyörgy
 Koszta Gabriella - Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert - Bukarest
 Kovács Barna - Marosvásárhely
 Kovács Béla - Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos - Szatmárnémeti
 Kovács Katalin - Csíkszereda
 Kovács Mária - Székelyudvarhely
 Kovács Piroska - Máraféalva
 Kovács Zsuzsanna - Bukarest
 Dr. Kozma Dezső - Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes - Zetelaka
 Köllő Éva - Borszék
 Kürti Miklós - Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér - Gyergyóremete
 Laczkó Szentmiklósi Endre - Gyergyóremete
 László Attila - Jászvásár
 László Bakk Anikó - Kolozsvár
 Lászlófy Pál István - Csíkszereda
 Dr. László Ilona - Marosvásárhely
 László Károly és Katalin - Kézdivásárhely
 Lázár Lilla - Csíkszereda
 Lázár Pál - Marosvásárhely

- Lehoczky Ferenc - Arad
 Léstyán Dénes - Csíkszereda
 Léstyán Sándor - Kézdivásárhely
 Liker Henrietta - Székelykeresztúr
 Loghin Gizella - Brassó
 Lőrincz József - Székelyudvarhely
 Luka Klára - Sepsikőröspatak
 Mag István - Lövéte
 Dr. Major Zoltán Zsigmond - Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba -
 Felsőbánya
 Markó Béla - Marosszentkirály
 Markó Ilona - Csíkszentgyörgy
 Marton Erzsébet - Marosvásárhely
 Dr. Marton József - Gyulafehérvár
 Márton Ferenc - Temesvár
 Márton Károly - Marosvásárhely
 Maștaleriu Erzsébet - Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes - Kolozsvár
 Mátyás Endre - Szováta
 Menyhárt Csaba - Marosvásárhely
 Menyhárt Edit - Székelyudvarhely
 Mester János - Marosvásárhely
 Mester Zoltán - Szováta
 Mihály András - Csíkszereda
 Mihály Csaba - Csíkszentdomokos
 Mihály János - Lövéte
 Mihály Orsolya - Kolozsvár
 Miklós Imre - Csíkszereda
 Miklós Levente-József - Székely-
 udvarhely
 Mikola Éva - Torja
 Dr. Mild Edit - Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet - Gyergyóremete
 Mirk László - Csíkszereda
 Molnár Csaba - Csíkszereda
 Molnár Endre - Marosvásárhely
 Murányi János - Székelyudvarhely
 Nádudvary György - Brassó
 Nagy Árpád - Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila - Marosvásárhely
 Dr. Nagy Béla - Székelyudvarhely
 Nagy Benedek - Csíkszereda
 Nagy József - Gyergyóremete
 Dr. Nagy Lajos - Sepsiszentgyörgy
 Nagy Melinda - Nagyvárad
 Nagy Sándor - Székelyudvarhely
 Nemes Előd - Sepsiszentgyörgy
 Novák Sándor - Marosvásárhely
 Oláh Sándor - Csíkszereda
 Orbán Gábor - Gyergyószentmiklós
 Orbók Ilona - Csíkszereda
 Pál Zoltán - Csíkdánfalva
 Pálffy József - Csíkszereda
 Papp Zoltán - Zilah
 Pásztor Ferenc - Sepsiszentgyörgy
 Péntek János - Kolozsvár
 Péntes Jenő - Bereck
 Péter Éva - Csíkszereda
 Péter Gergely - Csíkszereda
 Péter Péter - Székelyudvarhely
Pethő Ilona - Csíkszereda
 Petres Sándor - Csíkszereda
 Dr. Piros György - Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám - Gyergyóremete
 (7 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila - Marosvásárhely
 Dr. Rácz Katalin - Marosvásárhely
 Ráduly János - Kibéd
 Rákosi István - Sepsiszentgyörgy
 Rákosi Zoltán - Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád - Csíkszereda
 Rancz Gyárfás Zsuzsanna -
 Kézdivásárhely
 Rokaly József - Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor - Csíkszentkirály
 Sata Lóránd - Voluntari
 Sántha Emese - Marosvásárhely
 Ft. Sárközi Sándor - Csíkszereda
 Sárosi Csaba - Kézdivásárhely
 Sata Kinga Koretta - Magyarvita
 Sata Klára - Csíkszereda
 Ft. Sebestyén Péter - Marosvásárhely
 Seprődi József - Dicsőszentmárton

- Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sipos László – Felvinc
 Söbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Sógor Árpád – Kolozsvár
 Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
 Sógor Géza – Kányád
 Sógor Gyula – Aranyosgyéres
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Nagyvárad
 Szabó-Bíró Brigitta – Csíkjenőfalva
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó József – Székelyudvarhely
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Judit – Csíkcsicó
 Szabó Magdolna – Csíkcsicó
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárad
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna – Csíkszereda
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Ferenc – Vadasd
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szén Olga – Datk
 Szén Sándor – Siménfalva
 Szentés Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szőcs István – Szentegyháza
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplak
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Marossszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálbis
 Tódor Gábor – Homoródmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövete
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tuross Judit – Marosvásárhely
 Ütő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vass Mária – Csíktaploca
 Vén Ferenc – Kézdiálbis
 Dr. Veress Albert – Csíkszereda
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetrő András – Kézdivásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia

Zöld János – Salamás
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség –
 Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egye-
 sület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár –
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum –
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont –
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsis-
 zentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)

Kovászna Megyei Tanács – Sepsis-
 zentgyörgy (5 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csikdánfalva
 Községi Könyvtár – Csikkozmas
 Községi Könyvtár – Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csikpálfalva
 Községi Könyvtár – Csikszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csikszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csikszentmárton
 Községi Könyvtár – Csikszentmihály
 Községi Könyvtár – Csikszentsimon
 Községi Könyvtár – Csikszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplek
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszent-
 márton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalu
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon

- Községi Könyvtár – Kézdivolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövéte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalva
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárád-
 magyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszere-
 da (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnas-
 falva (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu
 (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Tűr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csíkszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége Erdővidéki Szervezete –
 Nagybacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft.
 – Csíkszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára –
 Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsí-
 szentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyer-
 gyószentmiklós
 Tamási Áron Színház – Sepsiszent-
 györgy
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyer-
 gyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspök-
 ség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsola-
 ti Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék

- Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka
- Magyarország**
MAGÁNSZEMÉLYEK
 Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Ágh István – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Dr. Baricz Zsolt – Szeged
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Boga Tamás László – Szeged
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentes
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Szikszó
 Demse Márton – Budapest
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazakas Lehel – Gödöllő
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fazekas Márta – Budapest
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentes
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Fritsch László – Budapest
 Dr. Füleky György – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fűzi Michael Stephan – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Gyurka Eta – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese – Budapest
 Ilia Mihály – Szeged
 Iancu Laura – Velence
 Jámbor Zoltánné – Makó
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Gyula – Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy

- Dr. Jánosy Ildikó Kinga – Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
 Juhász Béla – Abasár
 Kántor József – Baja
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged
 Keppel Gyula – Budapest
 Kézdi Anna – Battonya
 Király István – Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András – Pócsmegyer
 Kiss Anna – Budapest
 Kiss Bálint – Budapest
 Kiss Éva – Budapest
 Dr. Kiss Ferenc – Csereszegtomaj
 Kis Krisztián Bálint – Szolnok
 Kisslaki László – Kéthely
 Kollár Albin – Dunakeszi
 Kósa Lajos – Debrecen
 Koszta Csaba – Sukoró
 Kovács Árpád – Ugod
 Dr. Kovács Klára – Császárszék
 Kökényessy Szilárd – Budapest
 Kőfalvi Magdolna – Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
 Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
 Kulcsár Júlia – Budapest
 Dr. Kussinszky Péter – Budapest
 Kuti József – Tura
 Láng Gusztáv – Táplánszentkereszt
 László János – Debrecen
 Lezsák Sándor – Budapest
 Lezsák Tibor – Budapest
 Dr. Lukács Csaba – Fonyód
 Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
 Maczkó Gergő – Pogány
 Makai Judit – Budapest
 Márkus Béla – Debrecen
 Máriás József – Nyíregyháza
 Márton Károly – Hőgyész
 Márton Lajos – Budapest
 Dr. Medgyessy István – Debrecen
 Mészáros János – Gödöllő
 Miakich Gábor – Budapest
 Miklós András – Miskolc
 Dr. Molnár Jenő – Budapest
 Molnár Levente – Szigetmonostor
 Molnár Sándor – Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér – Budapest
 Dr. Nagy-Major Gábor – Pápa
 Dr. Nám Lóránt – Szombathely
 Németh István – Százhalombatta
 Németh Zsolt – Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
 Dr. Oszoly Tamás – Budapest
 Pados József – Sárszentmihály
 Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea – Eger
 Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
 Papp Péter – Budapest
 Pataki Gábor Zsolt – Budapest
 Paulovics Tamás – Szentés (4 darab egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos – Bakonyszücs
 Péter László – Szeged
 Dr. Pocsay Gábor – Gyula
 Polóny Levente – Budapest
 Pomogáts Béla – Budapest
 Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza – Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál – Simontornya
 Serdült Benke Éva – Paks
 Silay Ferenc – Szeged
 Simai László – Veszprém
 Dr. Szabó Béla – Göd
 Szakolczay Lajos – Budapest
 Szárak Miklós György – Budapest
 Szarka Gábor – Pomáz
 Szarvas László – Tura
 Szathmári István – Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin – Mosonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg

Székely László - Budapest
 Szeles András - Encs
 Szepessy Béla - Nyíregyháza
 Szigeti Lajos - Budapest
 Dr. Szőnyi László Pál - Budapest
 Dr. Tekes Kornélia - Budapest
 Tiffán Zsolt - Villány
 Tomán Sándor - Szegvár
 Tóth Erzsébet - Budapest
 Tóth Wessely László - Budapest
 Tornai József - Érd
 Tök János - Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér - Veszprém
 Ungváry Rudolf - Budapest
 Dr. Varga István - Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál - Budapest
 Vargha György - Tápióbecske
 Várhelyi Gyula - Tokaj
 Dr. Várszegi László - Pécs
 Dr. Vass Ágnes - Budapest
 Vass Szabolcs - Parád
 Dr. Veress Gábor - Balatonfüred
 Vincze Gábor - Deszk
 Vitályos Ágnes - Budapest
 Vörös István - Budapest
 Zalán Tibor - Budapest
 Zsolnai József - Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
 - Algyő
 Baka István Alapítvány - Szeged
 Bouchal Kft. - Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkár-
 sága - Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület - Szolnok
 Etnoproject Bt. - Isaszeg
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 - Budapest
 Könyvtárellátó Kht. - Budapest

Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
 László - Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT - Budapest
 Magyar Patrióták Közössége - Buda-
 pest
 MTA Társadalomtudományi Köz-
 pont - Budapest
 MTA Titkárság - Budapest
 Mogoróssy János Könyvtár
 - Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
 Egyesület - Algyő
 Országgyűlés Hivatala - Budapest
 - 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
 gatóság - Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület - Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 - Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület - Pécs
 Péterház Panzió - Szentes
 Robinson Tours Kft. - Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyete-
 mi Könyvtára - Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
 gyógyászati Központ - Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Borbély Melinda - Laguna Beach
 Farkas Szabolcs - Milwaukee
 Fodor Albert - New York
 Kirják Attila - New York
 Kiss István - Hawley
 Kovács Árpád - Maryland
 Ozsváth Ildikó - New York

Ausztrália

Leontine von Rheinberg - Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós - Leopoldsdorf
 Csipkó László - Bécs

Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs

Franciaország

Buna István – Antony
 Dènes-Pichot Hanga – Chécy
 Langrand-Escure Tünde – St. Pêray
 Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Horvátország

Péter Irén – Várдарóc

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
 Dr. Dobó Tibor – Demmin
 Gaál Julianna – Aalen
 Haáz Katalin – Braunswieg
 Juliana Johrend – Buchen
 Kisslaki László – Steinbach
 Schultz Orsolya – Rostock
 Szabó Kristóf Imre – Düsseldorf
 Szakács-Konnerth Mihály –
 Friedrichshafen
 Száva Péter – Krefeld

Svédország

Antal Imre – Ljungby
 Csata Attila – Västra Frölunda
 Szentkirályi Csaga – Vällingby

Szerbia

Apró József – Topolya
 Benda Török Lívia – Moholgunaras
 Csáki Edina – Topolya
 Lengyel Emese – Topolya
 Nagy Majláth Ágota – Topolya
 Nyirádi Hajnalka – Topolya
 Pressburger Kucor Blanka – Topo-
 lya
 Rancz Károly – Pancsova
 Surányi Roland – Óbecse (4 darab
 egyéves előfizetés)
 Tari István – Óbecse
 Vajda Annamária – Topolya
 Vastag Gázsó Hargita – Topolya
 Zolcer Andrea – Topolya
 Zsiga Dávidházi Judit – Topolya

Szingapúr

Marosi Gábor – Szingapúr

Szlovákia

Fehér István – Komárom
 Kiss Mónika – Órös
 Pallér Péter – Komárom
 Selye János Gimnázium – Komárom

Ukrajna

Vári Fábrián László – Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

1111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szőcs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor <i>az újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. <i>Bethlen Gábor leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csúrra</i>	35,00 lej
94. Zágoni Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyujegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.